

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**LIJANA LEBEDŽINSKIENĖ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS
IŠTĚSTINĖS STUDIJOS**

**ŠEIMOS ATSAKOMYBĖ IR GALIMYBĖS, ĮGYVENDINANT
ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO TEISĘ AUGTI SVEIKAM IR
SAUGIAM: TĖVŲ PATIRTIES KONTEKSTAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
prof. dr. Brigita Kairienė

Vilnius, 2021

TURINYS

| | |
|--|----|
| ĮVADAS | 3 |
| SĄVOKŲ ŽODYNAS | 8 |
| I. ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO ŠEIMOJE TEORINIS PAGRINDIMAS | 9 |
| 1.1. Vaiko ir jo teisių sampratos teorinės prieigos | 9 |
| 1.2. Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvencijos nuostatos, susijusios su vaiko sveikata ir saugumu..... | 14 |
| II. VAIKO TEISĖS AUGTI SVEIKAM IR SAUGIAM SVARBA JO HARMONINGAI RAIDAI | 18 |
| 2.1. Šeimos vaidmuo ir jo svarba, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam..... | 18 |
| 2.2. Vaikui saugios ir sveikatai palankios aplinkos sukūrimo šeimoje veiksmingumo prielaidos..... | 22 |
| 2.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo, kuriant saugią ir sveiką aplinką šeimoje | 25 |
| III. TĖVŲ ATSAKOMYBĖS IR GALIMYBIŲ, ĮGYVENDINANT ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO TEISĘ AUGTI SVEIKAM IR SAUGIAM, TYRIMAS | 28 |
| 3.1. Empirinio tyrimo metodologija | 28 |
| 3.1.1. Tyrimo metodologijos teorinės pozicijos | 28 |
| 3.1.2. Tyrimo metodologija ir metodai..... | 29 |
| 3.2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas..... | 34 |
| 3.2.1. Tėvų teisės, pareigos ir atsakomybė, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus | 35 |
| 3.2.2. Vaiko teisės į saugią ir sveiką gyvenimą užtikrinimas šeimoje | 42 |
| 3.2.3. Tėvų patirtys ir galimybės, įgyvendinant vaiko teisę į aktyvų jo dalyvavimą šeimos gyvenime | 49 |
| 3.2.4. Veiksniai, įtakoiantys tėvų galimybes ir atsakomybę vykdyti savo pareigas..... | 51 |
| 3.2.5. Pagalbos poreikis, užtikrinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą šeimoje..... | 54 |
| IŠVADOS | 60 |
| REKOMENDACIJOS | 62 |
| SANTRAUKA | 63 |
| SUMMARY | 64 |
| LITERATŪRA | 66 |
| PRIEDAI | 74 |

IVADAS

Tyrimo problema. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir pasirinkus demokratinės plėtros kelią, keičiasi politinė, ekonominė, sociokultūrinė, edukacinė situacija, keičiasi žmonių sąmonė, vertybės, tarpusavio santykiai, kurie neišvengiamai keičia ir žmogų (Jonynienė, 2005). Nuolatinės kaitos procesuose išryškėja reformos sveikatos, švietimo, socialinėje, teisingumo srityse. Tokia situacija, be abejonės, turi įtakos šeimoms ir jose augantiems ankstyvojo amžiaus vaikams, kurie dar neturi įgiję gyvenimiškos patirties ir nesugeba suvokti, jog yra unikalios, savo teises turinčios asmenybės (Juodaitytė, 2004; Jonynienė, 2009; Kairienė, Žiemienė, 2007; Šalaševičiūtė, 2012; Kairienė, 2013).

Burvytės (2016) tyrimai patvirtina tą faktą, kad Lietuvoje daug dėmesio skiriama vaiko teisių apsaugai: kuriama teisinė bazė (priimami vaiko gerovę reglamentuojantys įstatymai, teisės aktai ir kita), kurios pagrindu priimami sprendimai. Giliau analizuojant įvairių sričių mokslininkų tyrimus (Sabaliauskienė, Rimkienė, 2009; Jonynienė, 2009; Kerulienė, 2009; Ruškus, Žvirdauskas, 2010; Pocevičienė, 2012; Šalaševičiūtė, 2012; Kairienė, 2012, 2013; Hakkarainen, Brėdikytė ir kt., 2015; Jociūtė, Petronytė, 2015; Liobikienė, 2016), galima teigti ir tai, kad dar yra spręstinių problemų, siekiant sukurti vaikui palankią aplinką, kurioje jis augtų sveikas ir saugus.

Tyrimo problemą išreiškia Lietuvos Respublikos strateginiai dokumentai: Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996); Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 metų veiklos ataskaita (2018); Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl sveikatos tausojimo ir stiprinimo gairių įgyvendinimo priemonių 2020-2022 metų plano patvirtinimo“ (2020), akcentuojantys, kad šiandieninėje situacijoje vaiko teisių apsaugos sistema veikia nepakankamai efektyviai, todėl ypač svarbu užtikrinti vaikams, kaip labiausiai pažeidžiamai visuomenės grupei, pilnavertišką jų teisių apsaugą. Problema patvirtina ir Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai (2018), kurie parengti, analizuojant valstybių dalyvių ataskaitas ir tuo pagrindu teikiant nuostata, kad būtina pradėti diskusijas apie platesnį Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos poveikį mažiems vaikams. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas siekia pripažinti, kad „maži vaikai yra visų Konvencijoje įtvirtintų teisių turėtojai, o ankstyvoji vaikystė yra svarbus laikotarpis šioms teisėms įgyvendinti“ (Jungtinių tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018, p. 93).

Analizuojama problema atsispindi ir Lietuvos Respublikos Seimo 2003-05-20 nutarime Nr. IX-1569, kuriuo buvo patvirtinta Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316), kurioje akcentuojama nestabili socialinė ir ekonominė aplinka,

lemianti vaikų nepriežiūrą, apleistumą ir smurtą prieš vaikus. Liobikienės (2016) teigimu, įvardintos problemos skatina krizinę situaciją šeimoje, mažina gebėjimą įveikti sudėtingas situacijas. Tuo pačiu, svarbu pažymėti, kad visuomenės susirūpinimą kelia ir šeimos nepakankamas rūpinimasis vaikais, garantuojant jų saugią ir sveiką vaikystę, laisvalaikio užimtumą. Būtent ankstyvąją vaikystę mokslininkai (Berns, 2009; Hakkarainen, Brėdikytė ir kt., 2015; Stripeikienė, 2017; Daraškevičienė, 2018) įvardija kaip fizinės ir psichinės sveikatos, emocinio saugumo, kultūrinės ir asmeninės tapatybės bei kompetencijų vystymosi pagrindą. Todėl aktualu dar ankstyvojoje vaikystėje garantuoti teigiamą įtaką mažų vaikų gerovei ir ateities perspektyvoms (Jungtinių tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018, p. 96). Svarbiausia, kaip teigia Dudaitė ir Kairienė (2017), yra valstybės ir visuomenės požiūris į vaiką, kaip lygiavertį, tačiau pažeidžiamą visuomenės narį, kurio apsauga yra prioritetinga valstybės sritis. Taigi, šios problemos aktualizuoja vaiko teisės augti sveikam ir saugiam įgyvendinimą šeimoje ir, tuo pačiu, būtinybę giliau tyrinėti tėvų požiūrį į savo atsakomybę ir galimybes. Pateiktos vaiko teisių apsaugos sistemos išvalgos lėmė tai, kad šio tyrimo problemos analizei pasirinktas ankstyvosios vaikystės periodas.

Tyrimo problemos aktualumas. Literatūros šaltinių analizė įrodo, jog stokojama informacijos, kuri padėtų giliau išvelgti, kokia yra vaiko teisių apsaugos svarba saugiam ir sveikam ankstyvojo amžiaus vaiko gyvenimui. Moksliniai tyrimai (Nasvytienė, 2005; Kabašinskaitė, 2006; Vingras, Černiauskiene, 2012; Pūras, 2012; Stonkuvienė, 2013; Biliūnienė, Miltenienė, 2013; Taylor, 2015; Vietienė, 2017) įrodo ir tai, kad su vaiko teise augti sveikam ir saugiam įgyvendinimo problemomis susiduriama vis dažniau. Šiame kontekste svarbią įtaką turi Kairienės ir Žiemienės (2007) išreikšta nuomonė, kad mokslinėje praktikoje dažniausiai dominuoja tyrimai, atskleidžiantys vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus šeimose, kuriose patiriama rizika. Šios, minėtų mokslininkų išvalgos įrodo, kad stokojama tyrimų, kurie padėtų giliau išanalizuoti situaciją, susijusią su, taip vadinamomis, „standartinėmis“ šeimomis ir jų galimybėmis įgyvendinti vaiko teisę augti sveikam ir saugiam. Problemos aktualumą išreiškia ir kai kurių tėvų negebėjimas pilnaverčiai pasirūpinti savo vaiku/vaikais (Fountain, 2000; Nasvytienė, 2005; Kairienė, Žiemienė, 2007; Strukčinskienė, 2009; Pūras, 2012; Kairienė, 2012, 2013; Daraškevičienė, 2018).

Tuo pagrindu šiame darbe prioritetas skiriamas šiems sprendimams: 1) išanalizuoti tarptautinius ir nacionalinius dokumentus, reglamentuojančius vaiko teises bei jų užtikrinimo būdus šeimoje, įsigilinant į vaiko ir jo teisių apsaugos sampratą; 2) ištirti šeimos atsakomybę ir

galimybes, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, išsiaiškinti tėvų požiūrį į sveikatos svarbą.

Taigi, galima teigti, kad, vykstant nuolatinei socialinio gyvenimo, žmonių mąstymo, įpročių kaitai, vaiko teisių problema, susijusi su šeimos atsakomybe, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, išlieka aktuali ir reikalaujanti papildomų mokslinių tyrimų.

Tyrimo problemos iširtumas. Vaiko teises ir jų apsaugą įvairiais aspektais nagrinėjo teisės specialistai, pedagogai, psichologai, mokslininkai, sociologai. Apie vaiko teises ir praktinį mokymą pagal vaiko teisių konvenciją rašė Fountain (2000), Verhellen (2015). Vaiko sampratą, vaikystę bei vaiko teises šeimoje nagrinėjo Juodaitytė (2004, 2007), Dromantienė, Šalaševičiūtė (2006), Taylor, (2015), Archard (2018). Vaiko sveikatos klausimus aptarė Bačiulienė, Zaborskis (2004), Andermo (2020), šeimos vaidmenį ir svarbą vaiko gyvenime analizavo Berns (2009). Vaiko teisių įgyvendinimą, vaiko teisę dalyvauti priimant sprendimus, pagarbos bei interesų užtikrinimą šeimoje tyrinėjo Jonynienė (2009), Boyd, Bee (2011), Pūras (2012), Kairienė (2012, 2013), Burvytė (2016), Dudaitė, Kairienė (2017), Stripeikienė (2017), Kosher (2018). Tačiau nepavyko aptikti darbų, tiesiogiai analizuojančių tėvų atsakomybę ir galimybes, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam.

Tyrimo problema grindžiama šiais klausimais: kaip tėvai suvokia savo atsakomybę ir galimybes, užtikrinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam? Kaip tėvams pavyksta atrasti tinkamus sprendimus, susijusius su vaiko teise augti sveikam ir saugiam? Kokios esminės problemos, grindžiamos asmenine patirtimi, kyla tėvams ir, kokias galimybes jie išvelgia, siekiant sėkmingai įgyvendinti ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam?

Tyrimo objektas: ankstyvojo amžiaus vaiko teisė augti sveikam ir saugiam šeimoje.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų atsakomybę ir galimybes, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibendrinti vaiko ir jo teisių įgyvendinimo sampratą.
2. Išanalizuoti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas, apibrėžiančias vaiko teisę į sveiką, saugią aplinką ir tinkamą sveikatos priežiūrą.
3. Empiriškai iširti ir nustatyti veiksnius, įtakančius tėvų atsakomybę ir galimybes vykdyti savo pareigas, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam.

4. Išanalizuoti tėvų patirtis, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam.

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1. *Socialinio tikrovės konstravimo teorija* (Berger, Luckmann, 1999). Socialinio konstravimo požiūris šio tyrimo kontekste suteikia galimybę suprasti socialinės aplinkos įtaką tėvų patirtims, ugdant vaikus, suvokti tai, kad gyvenimo stilius šeimoje priklauso tiek nuo asmeninių nuostatų, tiek nuo sociumo sukurtų taisyklių, požiūrių, įsitikinimų.

2. *I vaiką orientuota ugdymo paradigma* (Dewey, 1961; Juodaitytė, 2004; Monkevičienė, 2008). Šios teorinės perspektyvos pasirinkimą lėmė vaiko apsaugos teisinės vertybės ir strateginiai tikslai, suformuluoti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (1995) ir kituose dokumentuose, ideologiniu požiūriu atitinkantys *I vaiką orientuotos ugdymo paradigmos* nuostatas.

Tyrimo metodai:

Tyrimo metu taikyta kokybinė prieiga, kurios pasirinkimą aktualizavo analizuojamos problemos specifika bei asmeninis palankumas kokybiniam tyrimui.

1. Teoriniai: mokslinės literatūros, norminių dokumentų, apimančių informaciją apie tyrimo objektą, apžvalga ir apibendrinimas. Šiuo tyrimo metodu analizuoti mokslinės literatūros šaltiniai, norminiai dokumentai, susiję su vaiko teisių apsauga, aptarti mokslinių tyrimų rezultatai analizuojamos problemos kontekste.

2. Empiriniai: tyrimui atlikti pasirinktas pusiau standartizuotas interviu metodas (Rupšienė, 2007; Kvale, 2007; Alvesson, 2011; Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016; Kardelis, 2017). Tyrimo duomenų analizei atlikti taikytas turinio (angl. content) analizės metodas.

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas:

1. Išsami literatūros šaltinių analizė leidžia nuodugniau suvokti vaiko ir jo teisių sampratą, atveria naujas perspektyvas plėtoti šio reiškinio tyrinėjimus.

2. Gauti tyrimo rezultatai sudaro galimybę gilintis į ankstyvojo amžiaus vaiko teisės augti sveikam ir saugiam tolimesnę analizę, išvelgti tėvų patirtis ir atsakomybę šiuo aspektu, papildyti stokojamos informacijos bazę šia tema.

3. Socialinius darbuotojus paskatins plėtoti savo profesinę kompetenciją, gilinantis į vaiko teisės augti sveikam ir saugiam užtikrinimo šeimoje svarbą ir galimybes, prioritetą teikiant vaiko interesų ir jo dalyvavimo principui.

4. Teorinių prielaidų ir empirinio tyrimo rezultatų kontekste suformuluotos išvados ir rekomendacijos, tikėtina, suteiks naujų žinių apie tėvų patirtis ir atsakomybę, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, atvers galimybę išvelgti šios srities optimizavimo gaires.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai (1, 2). Darbe pateikiami 4 paveikslai ir 8 lentelės. Darbo apimtis – 73 puslapiai (be priedų). Analizuoti 106 literatūros šaltiniai.

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Atsakomybė – asmens, žmonių grupės, institucijos įsipareigojimas atsakyti už padarinius, sukeltus jų poelgių, sprendimų ar įsitikinimų (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2002).

Ankstyvasis amžius – siūloma įtraukti visus mažus vaikus – vaikus gimimo metu, vaikus kūdikystės laikotarpiu, ikimokyklinio amžiaus vaikus, taip pat vaikus perėjimo į mokyklą metu. Ankstyvosios vaikystės apibrėžimas apima jaunesnius nei 8-ių metų amžiaus vaikus (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018).

Socialinis darbuotojas – tai socialinio darbo arba socialinės specialybės atstovas, teikiantis pagalbą, žinias ir pan. žmonėms, kuriems to reikia (Andrašiūnienė, 2007).

Sveikata – visapusė fizinė, dvasinė, socialinė, protinė, emocinė gerovė, o ne tik ligų ar negalavimų nebuvimas. Svarbiausia yra sveika vaiko raida, gebėjimas harmoningai gyventi besikeičiančioje visuomenėje (World Health Organization, 1948).

Vaikas – žmogus iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyta kitaip, tačiau jeigu asmens amžius yra nežinomas ir yra priežasčių manyti, kad jis yra nepilnametis, toks asmuo laikomas vaiku, iki bus nustatyta priešingai (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Vaiko teisės – „vaiko teisės apima vaiko kaip individo apsaugą, ir aplinkos, kurioje jam užtikrinamas pilnavertis vystymasis, kūrimą. Vaiko teisės rodo universalų bei ypatingą vaikystės statusą“ (Kabašinskaitė, cit. Perkumienė, 2016, p. 130).

Vaiko apsauga – teisė augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą, taip pat teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus smurto (Vaiko gerovės Valstybės politikos koncepcija, 2003).

I. ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO ŠEIMOJE TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Vaiko ir jo teisių sampratos teorinės prieigos

Teorinės vaiko ir jo teisių įžvalgos leidžia teigti, kad vaikystės suvokimas keičiasi priklausomai nuo visuomenės raidos kaitos, kuri išreiškiama visuomenės kultūra (tame tarpe ir socialine), tradicijomis. Kaip teigia Juodaitytė (2003), šiuos reiškinius veikia nauji civilizacijos atradimai ir informacinės - komunikacinės visuomenės privalumai, ko pasekoje vaikystės laikotarpis tarsi trumpėja.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) antrame straipsnyje nurodoma, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“ (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I 1234 pakeitimo įstatyme (2017-09-28, Nr. XIII-643) patikslinama: jeigu asmens amžius yra nežinomas ir yra priežasčių manyti, kad jis yra nepilnametis, toks asmuo laikomas vaiku, iki bus nustatyta priešingai (antras straipsnis). Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau tekste – Konvencija) pirmame straipsnyje teigiama: „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“ (Valstybės žinios, 1995-07-21. Nr. 60-1501).

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne (2000, p. 903) sąvoka „vaikas“ pateikiama tokiais variantais: 1) sūnus ar duktė savo tėvams; 2) berniukas ar mergaitė; 3) žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio nors amžiaus bruožų.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nurodoma, kad vaikais laikomi asmenys iki 18 metų, tačiau tai skirstoma į dvi grupes: vaikai iki 14 metų, apibūdinami neturintys veiksnio, o nuo 14 iki 18 metų turintys dalinį veiksnį (Sagatys, 2006). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 straipsnyje nurodoma, kad asmenys nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų vadinami nepilnamečiais, tai yra amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, o „asmeniui, kuriam iki šiame kodekse numatytos pavojingos veikos padarymo nebuvo suėję keturiolika metų, Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės“ (Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741)

Vaiko sąvokos samprata mokslinėje literatūroje interpretuojama įvairiai, ir tai iššaukia daug prieštaravimų. Berhman (cit. Juodaitytė, 2003, p. 58) teigia, kad dažnai vaiko sąvoka siejama tik

su asmens, tampančio arba tapsiančio žmogumi (jeigu tam bus sąlygos) parametrais. Dalto (cit. Juodaitytė, 2003, p. 82) nuomone vaikas yra:

- realiai egzistuojantis individas;
- vaikas yra žmogus, kuriam būdingi visi individualios raiškos bruožai;
- vaikas sąveikauja su aplinka, igijęs patirties, geba keisti esančią situaciją.
- vaikas yra nuolatos kintantis asmuo.

Amerikiečių sociologas Blackledge (cit. Juodaitytė, 2003) svarbiu naujojo mąstymo bruožu laiko pažiūrį į vaiką kaip į individualybę dabar, atsisako siekio lyginti vaiką su kitais, juolab su suaugusiais žmonėmis ir jų galimybėmis. JAV vaikystės socialinės politikos ideologai Lanahan, Sanderuf (cit. Juodaitytė, 2003) išryškina vaiko „misionierišką“ vaidmenį suaugusiųjų gyvenime, nes mokslininkų nuomone, vaikas turi gebėjimą ir norą įgyvendinti idealiuosius tikslus ir taip dalyvauti kuriant vertybių pasaulį. Kaip teigia Juodaitytė (2003, p. 22-23), „periodas nuo gimimo iki vaikai pradeda lankyti pradinę mokyklą, yra vaiko spartaus fizinio, psichinio, socialinio vystymosi laikotarpis. Šio proceso metu formuojasi vaiko psichikos bruožai ir savybės, lemiančios bendrąjį jo elgsenos pobūdį dabar ir ateityje“. Todėl kalbant apie vaiką, apie vaiko amžiaus tarpsnius dažnai naudojama sąvoka – vaikystė.

Gaižučio (2016) nuomone, vaikystė – žmogaus gyvenimo laikotarpis, susijęs ne tik su gana pastebimais biologiniais pakitimais, bet ir ne mažiau svarbia, tiesiog neišvengiama socializacija, nuolatinis individo santykių su aplinka stiprėjimu. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018) siūloma taikyti ankstyvosios vaikystės apibrėžimą, apimančią jaunesnius nei 8-ųjų metų amžiaus vaikus, ir, tokiu būdu, valstybės dalyvės turėtų peržiūrėti savo įsipareigojimus mažiems vaikams, atsižvelgdamos į šį apibrėžimą. Sabaliauskienės ir Rimkienės (2009), Vietienės (2017) teigimu, vaikystė yra išskirtinai žmogiška savybė, nes vaikystės pasaulio ypatingumas vaikams suteikia reikšmingą statusą suaugusiųjų bendruomenėje. Vaikystė, kaip teigia minėtos autorės, – tai ne tik prigimtis, bet ir socialinis fenomenas, kuriame atsispindi esminiai visuomeninio gyvenimo bruožai: ekonominiai, politiniai, kultūriniai ir kt. Ne mažiau svarbu aptarti ir žmogaus teisių ir laisvių apibrėžtis ir žinoma, vaiko teisių bei pareigų sampratas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) 18 straipsnyje pabrėžiama, kad žmogaus teisės bei laisvės yra prigimtines (Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014). Prigimtine žmogaus teisių samprata suformuluota Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (1948) 1 straipsnyje, kuriame teigiama, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra

suteiktas protas ir sąžinė, jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai“ (Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497).

Mališauskaitė (2006) žmogaus teisių sampratą grindžia Europos žmogaus teisių ir normų įgyvendinimo Lietuvoje dokumentu (2004) ir tuo pagrindu teigia, kad žmogaus teisės – tai visuotinės teisės, garantuojamos visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų amžiaus, rasės, lyties ir kitų politinių, pilietinių ar socialinių veiksnių. Birmontienė (2017) nurodo, kad vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų – jų visuotinumas, universalumas, nedalumas, jos viena kitą sąlygoja ir yra pagrįstos žmonių lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais demokratiniiais principais. Šalaševičiūtė (2012) tarsi pagilina žmogaus teisių sampratą, pabrėždama, kad teisė į laisvės neliečiamumą, teisė į orumą, teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, nuosavybės neliečiamumo garantija, teisė turėti savo įsitikinimus, informacijos laisvė – tai universaliosios žmogaus teisės bei laisvės.

Vaiko teisės paprastai suprantamos (Sagatys, 2006; Rights of children and young people, 2010; Taylor, 2015) kaip teisė į aprūpinimą (t.y., teisė į tinkamą gyvenimo lygį, teisė į nemokamą išsilavinimą, teisė į tinkamą sveikatos ir socialinę priežiūrą), teisė į apsaugą (teisė būti teisiškai apsaugotam nuo šiurkštaus elgesio, nepriežiūros, patyčių ir diskriminacijos); teisė dalyvauti procese, reikšti savo nuomonę (teisę laisvai reikšti savo nuomonę bei dalyvauti viešame gyvenime). Į vaiko teisinės apsaugos sąvokos turinį yra įtrauktos ir šios vaiko teisės: gyventi ir augti saugioje aplinkoje, būti sveikam, turėti teisę į asmeninį ir socialinį gyvenimą, asmens neliečiamumą, gyvenamąjį būstą, teisę į mokslą ir t.t. Tai reiškia, kad siekiama, jog vaikas galėtų laisvai augti, lavėti ir būti pilnateisiu visuomenės nariu (Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje, 2004; Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, 2004). Lengvino (2007) teigimu, vaikai yra išskirtinė asmenų grupė. Jie, kaip ir suaugusieji, turi tokias pačias prigimtines, teises, tačiau dėl neveiksnumo patys savo teisėms atstovauti negali. Nors vaikas pripažintas aktyviu teisės subjektu, besinaudojančiu savo teisėmis, tačiau vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų, teises ir pareigas (Kairienė, Žiemienė, 2007).

Sakalauskas (2000) primena, kad didesnę dėmesį reikia skirti teisėms ir pareigoms sąveikai. Vaikas, minėto autoriaus nuomone, turi suprasti, kad suteikta teisė jį įpareigoja visose situacijose tinkamai elgtis. Tai patvirtina Kairienė (2013), teigdama, jog Konvencija nenumato vaiko pareigų, tačiau žmogaus, taip pat ir vaiko, teisių įgyvendinimas siejamas visų pirma su nuostata nepažeisti kito asmens, kuriam galioja žmogaus teisės, taip pat ir kito vaiko, kuriam galioja ir

žmogaus, ir vaiko teisės, teisių, todėl vaiko santykis su kitais asmenimis turėtų būti grindžiamas jo pagarba kito asmens teisėms, o pareigos, atsiranda su vaiko amžiumi ir branda. Vaiko teisės aiškiai apibrėžtos Konvencijoje.

Lietuvos Respublika prie Konvencijos prisijungė 1992-01-08, ji Lietuvoje įsigaliojo 1992-03-01, o ratifikuota buvo 1995-07-03 Konvencija įtvirtina šiuos pagrindinius principus, kurie laikomi šio dokumento pagrindu: atsisakymas diskriminuoti (2 straipsnis); svarbiausia – vaiko interesai (3 straipsnis); teisė į gyvenimą ir vystymąsi (6 straipsnis); teisė būti išklaustam (12 straipsnis), šių principų privalu laikytis visiems žmonėms. Nors ir Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018, p. 94) akcentuojama, kad maži vaikai yra visų Konvencijoje įtvirtintų teisių turėtojai, tačiau Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra susirūpinęs, kad, įgyvendindamos savo teises pagal Konvenciją, valstybės dalyvės neskiria pakankamai dėmesio mažiems vaikams, kaip teisių turėtojams, todėl išskirtinai yra pabrėžiama, kad Konvencija ankstyvojoje vaikystėje turi būti taikoma holistiniu principu, atsižvelgiant į visų žmogaus teisių visuotinumą, nedalomumą ir tarpusavio priklausomybę.

Vaiko teisių apsauga bei jos problematika yra ypatingai aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje pasaulio valstybių, ratifikavusių Konvenciją. Bačiulienė, Zaborskio (2004) teigimu, Konvencija – pagrindinis tarptautinis vaiko teises reglamentuojantis dokumentas, šio itin reikšmingo dokumento pagrindu viso pasaulio valstybės siekia apsaugoti vaiko teises, laisves ir interesus baudžiamaisiais, darbo, socialinės apsaugos ir kitais įstatymais. Vaiko teisių apsauga yra vertinama kaip visos žmogaus teisių sistemos dalis ir yra įtvirtinta tiek specialiai tam skirtais tarptautiniais ir nacionaliniais, tiek ir civiliniais teisės aktais (Bačiulienė, Zaborskis, 2004). Šalaševičiūtė (2012) šias reikšmingas nuostatas patvirtina, apibendrindama Lietuvoje galiojančius tarptautinius, nacionalinius ir lokalinius teisės aktus, kuriuose yra įtvirtintos vaiko teisės ir pareigos.

Bačiulienė, Zaborskis (2004) teigia, kad vaiko teisių įgyvendinimu Lietuvoje rūpinasi daug įvairaus lygmens institucijų. Svarbią vietą sprendžiant problemas, susijusias su vaiko teisių pažeidimais, anot autorių, užima vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucija, kurios pagrindinė funkcija yra prižiūrėti ir kontroliuoti, kaip įgyvendinamos vaiko teisės ar teisėti interesai, ne tik valstybės, bet ir privačių įmonių, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir netgi privačių asmenų veiklos lygmenyse (Bačiulienė, Zaborskis, 2004).

Kaip jau minėta, teisių įgyvendinimas negalimas, jei asmenys neatlieka jiems nustatytų pareigų (Čiočys, 2008; Dromantienė ir Šalaševičiūtė, 2006). Sakalausko (2000) teigimu, ugdyti

(is) pareigos ir atsakomybės jausmą yra tiek pat svarbu, kaip ir žinoti savo teises, todėl ginant vaiko teises, būtina skatinti ir patį vaiką atsakyti už savo elgesį. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje (2019) nurodoma, kad vadovaujantis Konvencija išleista knygelė „Vaiko Konstitucija“ – specialus leidinys, skirtas vaikams, jų tėvams ir kitiems šeimos nariams, kitiems asmenims, kurie svarbūs vaikų gyvenime. Leidinyje pateikiama informacija apie vaiko teises ir pareigas, apie tai, kur galima kreiptis pagalbos, pasidalinti sunkumais, nuo ko vaikus turi saugoti suaugusieji. Ja siekiama formuoti teisingą ir visapusišką požiūrį į vaiko teises bei pareigas, užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą ir pagarbą joms, kad vaikas augtų sveikas, laimingas ir atsakingas.

Atsakomybė – tai ne paklusnumas autoritetui ar socialinės brandos požymis, o vaiko galimybė veikti laisvai bei sąmoningai apsisprendus, todėl ir vaikas gali būti atsakingas už savarankiškai ir laisva valia priimtus sprendimus, kurie atitinka jo amžiaus bei individualias galimybes (Pocevičienė, 2012). Sakalausko (2000) teigimu, kiekvienas vaikas turi lavinti atsakomybės jausmą ne tik dėl savęs, ne tik dėl kitų vaikų ar suaugusiųjų, bet ir dėl visos visuomenės, todėl vaiko teisių gynimas negali virsti vien tik šių teisių skleidimu bei palaikymu. Ginant vaiko teises, tačiau neprimenant pareigų – nebus užtikrintas žmogaus orumo principais pagrįstas vaiko socialinis gyvenimas (Sakalauskas, 2000).

Apibendrinant teigtina, kad vaiko samprata mokslinėje literatūroje ir teisės dokumentuose interpretuojama įvairiai. Esminę šios sąvokos apibrėžtį galima traktuoti taip: vaikais laikomi asmenys iki 18 metų, suskirstant į dvi amžiaus grupes: vaikai iki 14 metų, apibūdinami neturintys veiksnio, o nuo 14 iki 18 metų turintys dalinį veiksnį. Vaiko teisės – tai tam tikros sąlygos ir priemonės, kurias turi užtikrinti kiekviena valstybė, kad vaikai augtų laimingi ir sveiki. Vaiko teisės suprantamos kaip teisė į aprūpinimą (t.y., teisė gauti deramą išlaikymą, teisė į nemokamą mokslą, teisė į tinkamą sveikatos ir socialinę priežiūrą), bei teisinę apsaugą (teisė būti teisiškai apsaugotam nuo šiurkštaus elgesio, nepriežiūros ir diskriminacijos); teisė dalyvauti procese, laisvai reikšti savo nuomonę. Į vaiko teisinės apsaugos sąvokos turinį yra įtrauktos ir šios vaiko teisės: gyventi ir augti saugioje aplinkoje, būti sveikam, turėti teisę į asmeninį ir socialinį gyvenimą, asmens neliečiamumą, gyvenamąjį būstą, teisę į mokslą ir t.t. Tai reiškia, kad siekiama, jog vaikas galėtų laisvai augti, lavėti ir būti pilnateisiu visuomenės nariu (Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje, 2004; Konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, 2004).

1.2. Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvencijos nuostatos, susijusios su vaiko sveikata ir saugumu

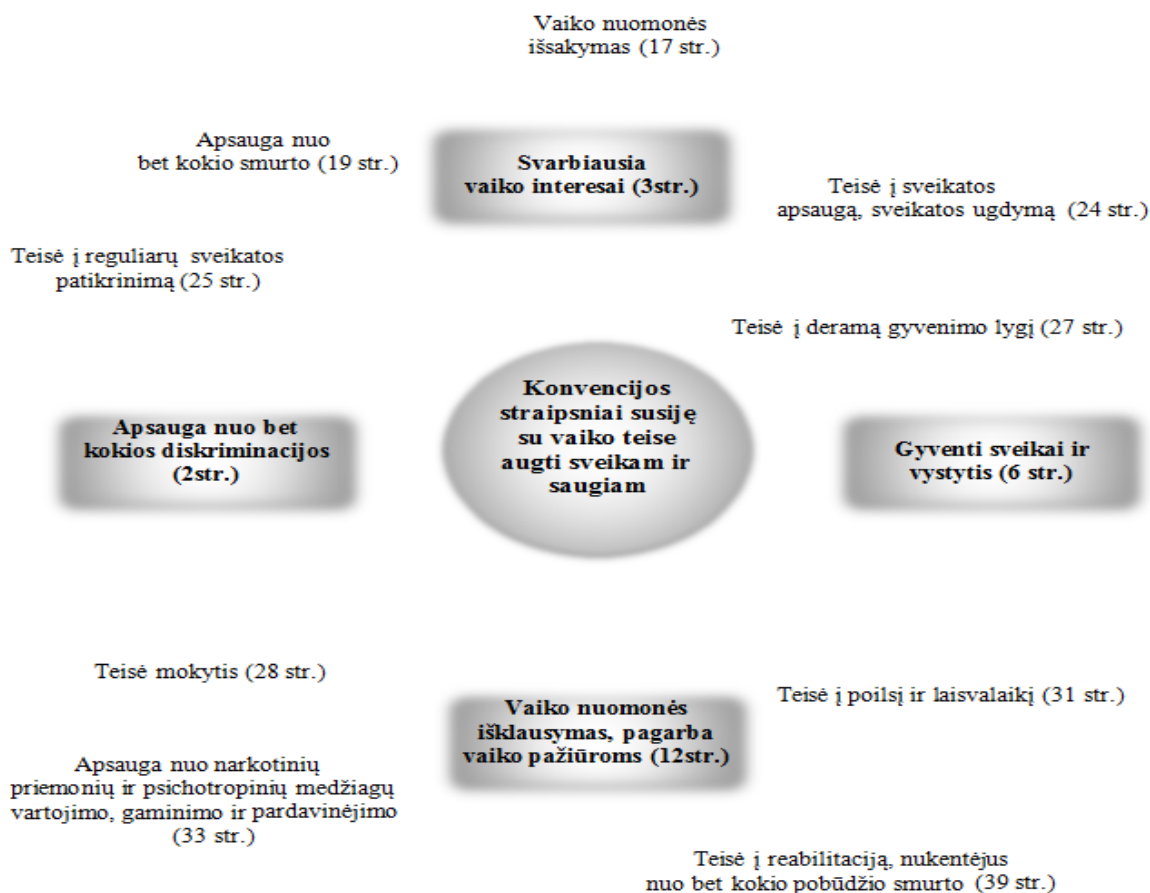
Šiuolaikinio socialinio gyvenimo kaitoje ypatingas dėmesys skiriamas vaiko teisėms, nes šiandien vis dar daug vaikų patiria smurtą, skurdą, jiems negarantuojama sveika ir saugi aplinka, jų teisėtų interesų nepaiso net artimiausi vaikams žmonės – tėvai (Nasvytienė, 2005; Navaitis, 2007). Nepaisant reikšmingos pažangos, kovojant su smurtu prieš vaikus, pažanga vis dar per lėta (Council of Europe Strategy for the Rights of the Child, 2016). Konvencija - pagrindinis tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis vaiko teises ir įtvirtinantis minimalius vaiko teisių apsaugos standartus, tapo ne tik teisiniu, bet ir moraliniu, pedagoginiu vadovu kiekvienam visuomenės nariui, kaip gerbti vaiką ir užtikrinti jo teisių apsaugą (Verhellen, 2015, p. 43). Konvencijoje nurodoma, kad vaikas turi teisę gyventi ir vystytis (6 straipsnis); akcentuoja gerbti vaiko teisę išsaugoti savo identiškumą (8 straipsnis); 13 straipsnio 1-oje dalyje teigiama, kad vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę; 27-ojo straipsnio 1-oje dalyje teikiama nuostata, kad turi būti pripažinta kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. 31 straipsnyje nurodoma, kad vaikas turi teisę į poilsį, laisvalaikį ir žaidimus. Įtvirtinus esminius Konvencijos principus, iš esmės pasikeitė vaiko teisinis statusas: vaikas pripažintas ne tik globos subjektu, bet ir teisių turėtoju, pagal galimybes (amžiaus, raidos ir kitas aplinkybes), galinčiu aktyviai dalyvauti, įgyvendinant ir ginant savo teises.

Bačiulienės, Zaborskio (2004) teigimu, vaikai turi daugumą teisių, priskirtinų visiems žmonėms, tačiau jie turi ir kai kurių išskirtinių teisių reikšmingų augančio žmogaus socialinei raidai, tai teisė gyventi, teisė mokytis, teisė į gerbūvį, teisė būti saugiam ir kt. Konvencijoje, be daugelio kitų vaiko teisių, yra įtvirtinta vaiko teisė į sveikatą, sveiką aplinką ir sveikatos apsaugą bei vaiko dalyvavimą, sprendžiant jį liečiančius klausimus. Vaikų sveikatos priežiūra, saugumas – tai sritys, kurios neatsiejamos nuo vaiko augimo, vystymosi ir dalyvavimo. Siekiant kurti vaikams saugią ir sveiką aplinką, svarbu teikti efektyvias sveikatos paslaugas, dalyvaujant patiems vaikams, kai sprendžiami su jų sveikata ir saugumu susiję klausimai. Taigi vaiko teisės į saugų ir sveiką gyvenimą užtikrinimas turi užimti vieną iš pagrindinių pozicijų, ugdant sveikos gyvensenos principus ankstyvame amžiuje, tuo pačiu tikintis geresnės jo gyvenimo kokybės vyresniame amžiuje (Bačiulienė, Zaborskis, 2004; Kairienė, 2013; Lancy, 2015; Daraškevičienė, 2018). Tai reiškia, kad suaugusieji betarpiškai susieti su vaiko ugdymu ir socialine veikla, įpareigoti laikytis pagrindinių Konvencijos principų ir įgyvendinti vaiko teises jiems prieinamais

būdais (Bačiulienė, Zaborskis, 2004). Išanalizuotų mokslinių tyrimų pagrindu Žiobienė (2017, p. 275) konstatuoja, kad nesirūpinimas vaikų sveikata, gyvenimo sąlygomis, neužtikrinimas jų fizinio, emocinio, dvasinio vystymosi ilgainiui atsiliepia suaugusiųjų gyvenimo kokybei, taip pat ir visuomenei, nes paprastai tokie žmonės sunkiau prisitaiko, nesiintegruoja į darbo rinką, negeba auginti ir rūpintis savo vaikais.

Konvencijoje (1995) nurodoma, kad vienas iš esminių Konvencijos principų – vaiko teisė gyventi ir galimybė vystytis, todėl šia teise remiasi visos kitos teisės, laisvės ir pareigos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501). Kad būtų įgyvendinta ši vaiko teisė, valstybė privalo pasirūpinti: vaikų sveikatos priežiūra; švietimu; socialiniu aprūpinimu; vaiko saugumu, todėl tikslinga, atsižvelgiant į šias sritis, tobulinti ir kurti naujas paslaugas vaikams.

Kaip jau minėta, Konvencijoje skiriama daug dėmesio vaikų sveikatai ir saugumui. Šiame kontekste svarbu apibrėžti esmines Konvencijos nuostatas, susijusias su vaiko teise į saugų ir sveiką gyvenimą.



1 pav. Esminiai Konvencijos straipsniai ir jų principai, susiję su vaiko teise augti sveikam ir saugiam (sudaryta darbo autorės)

Apibrėžiant esmines Konvencijos nuostatas (1 pav.), susijusias su vaiko teise augti sveikam ir saugiam, aktualu tai, kad Konvencija, gindama vaiko teises, tuo pačiu tarsi suteikia tėvams orientyrus auginti sveiką ir saugų vaiką: 2 straipsnis – apsauga nuo bet kokios diskriminacijos, kurio turinys nurodo, kad niekas neturi teisės diskriminuoti vaiko, jo artimųjų, nei dėl rasės, nei dėl kalbos, religijos ar kitokių pažiūrų kai sprendžiami su vaiko sveikata susiję klausimai; 3 – tuo straipsniu siekiama parodyti, kad visur ir visada svarbiausi vaiko interesai; 6-asis straipsnis akcentuoja, kad vaikas turi prigimtine teisę gyventi sveikai ir vystytis; 12 – amame straipsnyje išreiškiama nuostata, kad privalu išklausti vaiko nuomonę, su sveikata susijusiais klausimais; 24 – amame, 25 – amame straipsniuose nurodoma, kad privalu rūpintis vaiko sveikata, ginti vaiko interesus bei išklausti vaiko nuomonę su vaiko sveikata susijusiais klausimais; 27-ojo straipsnio 1-oje dalyje teikiama nuostata, kad turi būti pripažinta kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams ir socialiniams vystymuisi; 28 – amame straipsnyje pateikiama reikšminga formuluotė, kad vaikas turi teisę mokytis ir įgyti žinių suteikiančių informacijos apie sveiką gyvenseną; 31 straipsnyje nurodoma, kad vaikas turi teisę pailsėti, turėti kokybišką laisvalaikį bei žaidimus. Itin svarbus 33 Konvencijos straipsnis, įpareigojantis suaugusiuosius saugoti vaikus nuo narkotikų ir kitų psichiką veikiančių priemonių; 39 – amame straipsnyje pateikiama nuoroda, kad vaikui, patyrusiam įvairios formos smurtą ar išnaudojimą, būtina suteikti pagalbą, padėti jam fiziškai ir psichologiškai atsistatyti.

Siekiant įgyvendinti pagrindinį Konvencijos principą, akcentuojantį vaiko teisę sveikai gyventi ir vystytis (6 straipsnis), būtina ne tik šeimos parama, bet ir valstybės rūpestis, todėl šiame procese turi intensyviai dalyvauti visuomenė, sveikatos priežiūros ir ugdymo įstaigos. Šeima, sveikatos apsauga ir švietimas, tai pagrindiniai institutai, itin svarbūs vaiko vystymui, todėl būtina juos tinkamai remti ir teikti pagalbą. Šios problemos giliai nušviečiamos ir Konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje (2019-07-12), kurioje pateikiama informacija apie 2013–2018 metais valstybės vykdytas priemones, siekiant įgyvendinti Konvencijos nuostatas ir užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugą. Analizuojamos problemos kontekste svarbu tai, kad didelį indėlį į šios ataskaitos parengimą įnešė Sveikatos apsaugos ministerija.

Apibendrinant galima teigti, kad šiandien vaiką saugo Konvencija, gindama jo teises, tuo pačiu tarsi suteikdama tėvams orientyrus auginti sveiką ir saugų vaiką. Konvencijoje apibrėžtas itin platus vaiko teisių spektras, apimantis įvairias vaiko gyvenimo sritis ir atveriantis galimybę pagrįsti pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus. Būtina daugiau dėmesio skirti Konvencijos

principinių nuostatų, susijusių su vaiko sveikata ir saugumu, įgyvendinimui praktikoje, skatinti pačius vaikus daugiau domėtis savo teisėmis ir pareigomis, ieškoti galimybių profesionaliai jiems tai išaiškinti, daugiau dėmesio skirti informacijos apie vaiko teisių apsaugos sklaidą ir nevengti atsakomybės už neveikimą.

II. VAIKO TEISĖS AUGTI SVEIKAM IR SAUGIAM SVARBA JO HARMONINGAI RAIDAI

2.1. Šeimos vaidmuo ir jo svarba, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam

Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO), Europos tarybos ir Europos bendrijos išsakytos nuostatos dėl vaikų teisių augti sveikiems ir saugiams, ugdytis sveikos gyvensenos įgūdžius ir atsakomybės jausmą, yra labai svarbios ir aktualios Lietuvai. Tačiau, sveikatai, kaip svarbiausiam faktoriui, siekiant aukštos žmonių kultūros vertybių sistemoje, tenka ne pats svarbiausias vaidmuo (Bačiulienė, Zaborskis, 2004). Todėl būtina keisti požiūrį į sveikatos ugdymą visose grandyse, pradedant nuo mažųjų piliečių ir apgalvojant, ką ir kiek kiekvienas žmogus privalo žinoti apie sveiką gyvenimo būdą, apie fizinės, psichologinės ir emocinės sveikatos stiprinimą ir saugojimą. Konvencijos preambulėje šeima apibūdinama kaip pagrindinė visuomenės ląstelė ir natūrali visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinka (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501). Tuo pačiu nurodoma, kad tėvai, kartu su kitais šeimos nariais, atlieka itin svarbų vaidmenį, įgyvendindami vaiko teises (Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018). Kadangi šeima yra pagrindinis vaiko apsaugos garantas, tai pirmiausia jie ir yra atsakingi už savo vaikus. Toks šeimos vaidmuo yra absoliučiai pripažintas Konvencijoje (1995), o ypač 5 straipsnyje kartu su valstybių dalyvių įsipareigojimais teikti pagalbą ir kokybiškas vaikų priežiūros paslaugas (18 straipsnis), taip pat šeimos svarba harmoningam vaiko vystymuisi ir būtinybė puoselėti vaiko gyvenimo šeimoje aplinką, pabrėžiant tėvų, įtėvių ir globėjų vaidmenį, aptariama ir Konvencijos 21, 23, 27 straipsniuose (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501). Lietuvos Respublikos dokumentuose „Šeimos politikos pagrindų įstatymas“ parengtas 2011-03-28, Nr. 11-935-01; „Valstybinė šeimos politikos koncepcija“ priimta Lietuvos Respublikos Seimo 2008-06-03, Nr. X-1569, šeima pripažįstama kaip pamatinė visuomenės institucija, pasižadant užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtojant ir tobulinant jos teisinę ir socialinę bazę. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) antro skyriaus 6 straipsnis nurodo priemones, garantuojančias vaiko teisę būti sveikam: saugios ir sveikos aplinkos sudarymas; vaikų ir jų tėvų sveikatos priežiūra, teikiant kvalifikuotą medicininę pagalbą; vaikų ligų prevencija, ugdant sveiką gyvenseną (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija 2021-03-01).

Analizuojamos problemos kontekste ypatingai svarbi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996), ketvirto skyriaus 31 straipsnio nuoroda: vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą turi teisę ir pareigą rūpintis, kad būtų sudaryta saugi, vaiko

visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkama aplinka, taip pat vaiko sveikata, jo fiziniu, protiniu, emociniu, dvasiniu, doroviniu vystymusi, pažintinių ir socialinių gebėjimų ugdymu (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija 2021-03-01). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) nurodoma, kad, priimdami bet koki su vaiku susijusį sprendimą, tėvai vadovautųsi tuo, kas vaikui yra geriausia, prieš tai išklausę vaiko nuomonę ir į ją atsižvelgę, įvertindami vaiko amžių ir brandą, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams (TAR, 2017-10-10, Nr. 16087, galiojanti suvestinė redakcija 2018-07-01). Konvencijos 18 straipsnis dar kartą patvirtina, kad tėvams arba teisėtiems globėjams tenka pagrindinė atsakomybė už vaiko vystymąsi ir gerovę, o pagrindinis jų rūpestis turi būti vaiko interesai (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501). Konvencijos 31 straipsnis skelbia, kad valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius, taip pat vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501). Žaisdami vaikai įgyja naujų gebėjimų, įgūdžių, socialinės patirties, vertybių; sprenddami įvairias užduotis, ugdo savo motorinius sugebėjimus; žaisdami žodžiais ir mintimis, lavina savo protą; vaidindami vaidmeninius vaidinimus, įsisąmonina socialiai priimtinas elgesio normas ir marolės taisykles (Žukauskienė, 2012; Adaškevičienė, Strazdienė, 2013), todėl suaugusieji turėtų skirti pakankamai dėmesio vaiko poilsio vietų įrengimui, kambarių, saugių žaidimo aikštelių, saugios ir sveikos vaikų aplinkos kūrimui.

Jovaiša (2011, p. 433) nurodo, kad šeimą galima apibrėžti kaip mažiausią žmonijos regeneracinę grupę, kurią sieja ekonominės ir dvasinės veiklos bendrumas. Tradiciškai šeima kuriama remiantis abipuse meile. Šeima tampa juridiniu asmeniu, socialine institucija saugoma įstatymų. Šeimos pagrindiniai uždaviniai yra šie:

- saugoti ir puoselėti šeimos narių ištikimybę ir vieningumą;
- auginti ir auklėti vaikus, sudaryti palankias vystymosi ir brendimo sąlygas;
- stiprinti šeimos ūkį ir tvarkyti jos ekonomiką;
- rūpintis vaikų išsilavinimu, padėti mokyklai mokyti ir auklėti vaikus;
- rengti vaikus savarankiškam gyvenimui.

Abromaitienė (2012) šeimą apibūdina kaip pirmąją socialinę struktūrą, kurioje vaikas perima ir įsisąmonina elgesio modelius. Būtent tėvų svarbiausia ir išskirtinė pareiga rūpintis vaikais, aiškinti jiems teises, o tuo pačiu priminti ir apie pareigas (Šalaševičiūtė, 2012; Pocevičienė, 2012). Leidinyje „Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė“ (2008) nurodoma, kad gyvenimo praktika rodo, kad ne visos šeimos geba prisitaikyti prie naujų

gyvenimo sąlygų, dalis tėvų nežino, kaip apginti vaiko teises ir teisėtus interesus, o kiti – užmiršta savo, kaip tėvų, pareigas. Neatsitiktinai Juodaitytė (2003, p. 65) pažymi itin skaudžią problemą, susijusią su vaiko nuasmeninimu šeimoje. Juodaitytė (2003) teigia, kad dalis tėvų sunkiai įsisąmonina tai, kad ypač ankstyvojo amžiaus vaikai turi savo teises, todėl dažnai jas pažeidžia. Dėl šios priežasties, minėtos mokslininkės nuomone, vaikas dažnai tampa suaugusiam žmogui nereikšmingas ir neįdomus (Juodaitytė, 2003). Šį reiškinį, matyt, galima paaiškinti suaugusiųjų išsamaus ir sąmoningo vaiko, kaip asmenybės ir žmogaus, suvokimo stoka, nepakankamu pareigos pojūčiu, kad vaikas turi būti ugdomas aplinkoje, kurioje vertinama kiekvieno asmens individualybė, gerbiamas jo orumas, pripažįstamos teisės. Antrąją socialinę struktūrą, galima įvardinti ugdymo įstaigas, čia vaikas praleidžia ypač daug laiko, todėl ir ugdymo įstaigai atitenka be galo svarbus vaidmuo, ugdant mažuosius teisių turėtojus. Vienas iš svarbiausių Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo tikslų – išugdyti kiekvieno asmens gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą ir sveikai gyventi (Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593; 2011, Nr. 38-1804). Tai įpareigoja vaikui sudaryti visas sąlygas gyventi, vystytis, būti sveikam, augti sveikoje aplinkoje. Suaugusiems privalu bendrauti su vaikais, išgirsti jų nuomonę ir kartu spręsti jų sveikatos ir sveikos aplinkos klausimus, nes vaikų dalyvavimas, priimant sprendimus ar iškeliant aktualias sveikatos problemas, yra svarbus aspektas jų pačių gyvenime (Daraškevičienė, 2018). Didelis dėmesys skiriamas teisiniams aktams, kuriuose akcentuojamos socialinės vertybės, padedančios tėvams įvertinti savo poelgius vaikų atžvilgiu (2 pav.)



2 pav. Teisės aktai, išreiškiantys tėvų (globėjų, rūpintojų) teises ir pareigas socialinių vertybių kontekste (sudaryta darbo autorės)

Konvencijos 18 straipsnyje nurodoma, kad tėvams arba, atitinkamais atvejais, teisėtiems globėjams tenka pagrindinė atsakomybė už vaikų auklėjimą ir vystymąsi, todėl pagrindinis jų rūpestis turi būti vaiko interesai (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501). Šios nuostatos patvirtinamos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (38 straipsnis), teigiant, kad tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti (Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014). Tai, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgiant į jų fizinę ir protinę būklę, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, rengiant savarankiškam gyvenimui visuomenėje, akcentuojama ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.155, 3.165 straipsniuose (Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262). Šeimos vaidmens ir jo svarbos, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, kontekste svarbios Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (13, 24, 31 straipsniai) nuostatos teigiančios, kad vaikas turi būti ugdomas tinkamai pagal savo amžių ir brandą atlikti savo pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807).

Galima teigti, kad šių dokumentų analizė teikia teisės žinių vaikams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), padeda suvokti savo pareigas ir atsakomybę, priimti teisingus problemų sprendimo būdus. Suaugusiems, tikėtina atsiras suvokimas, kad vaikas turi teisę į saugią ir harmoningą jo fizinę, protinę, dorinę ir socialinę raidą.

Suprantamas dalykas, kad žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas negalimas, jei asmenys neatlieka jiems nustatytų pareigų (Čiočys, 2008). Todėl aktuali tampa Birmontienės (2007) teiginys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnyje suformuluotas ypač svarbus konstitucinis žmogaus teisių principas, nurodantis, jog įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Tuo pagrindu teigiama, kad viena pagrindinių asmens pareigų yra ne tik laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų, bet ir nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių (LR Konstitucinio teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 2010).

Apibendrinant teigtina, kad vaiko teisių įgyvendinimui didžiausią įtaką turi tėvai, jų elgesys su vaiku, nuostatos ir požiūris į ugdymą šeimoje. Vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei ir socialinei raidai (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018). Tuo pačiu, tėvams svarbu suvokti, kad vaiką supanti aplinka turi būti ne tik saugi, bet ir ugdanti, bei patenkinanti pagrindinius jo poreikius. Prižiūrėti

vaikus, rūpintis jų sveikata, moraliniu, dvasiniu ugdymu, išlaikyti juos, sudaryti palankias visapusiškos ir darnios raidos sąlygas, kad jie būtų parengti savarankiškai gyventi visuomenėje – visų pirma yra tėvų pareiga (Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė, 2008).

2.2. Vaikui saugios ir sveikatai palankios aplinkos sukūrimo šeimoje veiksmingumo prielaidos

Vaikystė – svarbus žmogaus raidos tarpsnis: formuojasi asmeninės savybės, charakteris, savarankiško gyvenimo ateityje įgūdžiai. Neabejotina, kad tai, kas įgyjama ankstyvajame amžiuje, tampa tolesnio gyvenimo vertybiniu pagrindu. Tam, kad vaikystėje būtų sėkmingai programuojamas tolimesnis žmogaus gyvenimas, svarbu, kad vaikas turėtų palankias gyvenimo sąlygas jo fizinei, protinei, dorovinei ir socialinai raidai (Miškinis, 2003). Rūpintis vaiko sveikata, sudaryti palankias visapusiškos ir darnios raidos sąlygas, rengiant jį savarankiškam gyvenimui visuomenėje - visų pirma yra tėvų pareiga (Šalaševičiūtė, 2012; Pocevičienė, 2012). Šias nuostatas patvirtina ir Kairienės (2007) išsakytos mintys, kad vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų, teises ir pareigas, ir tai ypač aktualu ankstyvoje vaikystėje. Būtent tėvų svarbiausia ir išskirtinė pareiga rūpintis vaikais, aiškinti jiems teises, o tuo pačiu priminti ir apie pareigas (Šalaševičiūtė, 2008, p. 5).

Pagrindinės vaiko tėvų ir kitų vaiko atstovų pagal įstatymą teisės, pareigos ir atsakomybė konkrečiai nurodomos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) 31 straipsnyje, jame akcentuojama vaiko tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą turinčių teisę ir pareigą rūpintis saugios, vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkamos aplinkos sudarymu, tuo pačiu rūpintis vaiko sveikata, jo fiziniu, protiniu, emociniu, dvasiniu, doroviniu vystymusi, pažintinių ir socialinių gebėjimų ugdymu, mokyti vaiką nesmurtinio elgesio plėtojant tarpasmeninius santykius, suteikti jam informaciją, kaip apsaugoti nuo bet kokio smurto ar kitų jo teisių pažeidimų, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija 2017-09-28).

Konvencijos preambulėje akcentuojama, kad visapusiškai ir harmoningai vaiko raidai, augant šeimoje, būtinas supratimas, saugumo ir meilės pojūtis. Svarbiausia tėvų pareiga – ne tik rūpintis vaikais, aiškinti jiems teises, o tuo pačiu priminti ir apie pareigas, parengti savarankiškai gyventi visuomenėje. Tai įrodo tas faktas, kad visuomenės nerimą kelia ir pačių vaikų tarpusavio santykiai: dažnai jie būna atšiaurūs, pagrįsti jėgos ir smurto demonstravimu. Todėl vis dažniau išreiškiamas požiūris, jog dėl viešai deklaruojamų vaiko teisių formuojasi nuostata, kad

įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, vaikas privalo prisiimti ir pareigas, o savo veiksmais nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių (Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė, 2008).

Vietienės (2017) įsitikinimu, tėvai turėtų suprasti, kad šiuolaikiniams vaikams vien jų meilės nepakanka. Tarpusavio santykiuose su vaikais reikalingi kiti ugdymo principai, kurių būtinybę lemia ypatingi vaikų gebėjimai, didelis pasitikėjimas savimi, noras ieškoti ir atrasti. Tam įtakos turi kitokia aplinka, lyginant su ankstesnių kartų vaikais, kurioje dominuoja mobilieji telefonai, kompiuteriai, skaitmeninės knygos ir kita. Šiame kontekste svarbus Juodaitytės (2003) teiginys, kad ugdymas grindžiamas į vaiką orientuota paradigma, visuminiu požiūriu į vaiko asmenybę, jo turimus gebėjimus ir troškimus veikti laisvai ir niekieno nevaržomam. Tai reiškia, kad šeimoje būtinas abipusis vaiko ir tėvų bendravimas, grindžiamas dialogu. Šeima, kaip teigia Vietienė (2017), yra pati artimiausia vaiką supanti aplinka, kurioje vaikui perteikiamos vertybės, pažiūros ir idealai, esminiai socialiniai gebėjimai ir įgūdžiai. Deja, šiame laikmetyje ekonominės problemos šeimose dažnai daro neigiamą poveikį mažų vaikų gyvenimo kokybei, kai, pavyzdžiui, tėvai yra priversti dirbti toli nuo savo šeimų: darbo valandos itin ilgos, ir tai iššaukia didelį dirbančių tėvų nuovargį. Taigi šie ir daugelis kitų veiksnių daro negatyvią įtaką tėvų gebėjimams vykdyti savo pareigas vaikams, tuo pačiu, ir mažų vaikų patirtims ankstyvoje vaikystėje.

Kita svarbi vaikui palankios aplinkos sukūrimo šeimoje veiksmingumo prielaida – teikti vaikams būtinas žinias sveikatos, fizinio aktyvumo klausimais, sudaryti galimybę patirti įdomias aktyvaus laisvalaikio praleidimo formas. Svarbu išklausyti ir išgirsti vaiko nuomonę ir kartu spręsti jo sveikatos ir sveikos aplinkos klausimus, sudaryti galimybes vystyti jų savarankiškumui (suaugusiems prisiimant pagalbininko vaidmenį), imtis iniciatyvos, priimant sprendimus bei už juos pasijausti atsakingais, būti neabejingiems vykstantiems procesams. Privalu užtikrinti, kad namuose vaikams būtų sukurtos palankios sąlygos: saugi ir sveika aplinka, geras psichologinis klimatas, skatinantis vaikus kurti, tobulėti, būti atsakingais už save ir savo bendruomenę, aktyviai dalyvauti visuose procesuose (Burvytė, Ralys ir kt., 2012; Adaškevičienė, Strazdienė, 2013). Tai tik įrodo, kad tėvams privalu Konvencijos nuostatas paversti konkrečiais tėvų atsakomybės principais. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) nurodoma, kad svarbiausia – geriausi vaiko interesai: „sveika ir saugi aplinka ir sąlygos, tenkinančios vaiko individualius poreikius, kurie atitinka vaiko amžių, vystymąsi, gebėjimus ir brandą bei užtikrina tinkamą vaiko raidą ir auklėjimą“ (TAR, 2017-10-10, Nr. 16087, galiojanti suvestinė redakcija

2018-07-01). Būtent šeimoje vaikas įgyja pirmąją ir itin svarbią patirtį, patiria pirmuosius įspūdžius, įgyja pirmųjų žinių, mokėjimų, įgūdžių (Martišauskienė, 2008). Vietienės (2017, p. 55) teigimu, „suaugusiųjų vaidmuo – stebėti ir nukreipti vaikus tinkama linkme, kad jie neperžengtų ribų tenkindami savo poreikius“.

Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018) nurodoma, kad analizuojant Konvencijos straipsnius, susijusius su vaiko saugumu ir sveikata, atkreipiamas dėmesys į nepakankamą suaugusiųjų dėmesį Konvencijos 31 straipsnio nuostatų įgyvendinimui, garantuojančiam „vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį“. Vaikystės tyrėjų (Juodaitytė, 2003; Miškinis, 2003; Bačiulienė, Zaborskis, 2004; Jonynienė, 2005, 2009; Sabaliauskienė, Rimkienė, 2009) įrodyta, kad žaidimas yra vienas iš išskirtinių ankstyvosios vaikystės aspektų. Tai patvirtina ir Gaižutis (2016), teigdamas, kad ankstyvosios vaikystės metais dedamas įvairiausių gebėjimų pamatas, ir tai įgyvendinama per žaidiminę veiklą. Tačiau dažnai, kaip nurodoma Jungtinių Tautų Vaiko teisių bendruosiuose komentaruose (2018, p. 107), „galimybių mažiems vaikams susitikti, žaisti ir bendrauti į vaikus orientuotoje, saugioje, palaikančioje, stimuliuojančioje aplinkoje be streso stoka trukdo įgyvendinti teisę į poilsį, laisvalaikį ir žaidimą“.

Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018) akcentuojama, kad vaikų iki 8-ių metų (ankstyvosios vaikystės) interesai visada turi būti pradinis taškas paslaugų planavimo ir teikimo procesuose. Vaiko gyvenimo kaita, jo psichofizinės raidos individualumas įpareigoja tėvus, prisiimti atsakomybę už tinkamą ir kokybišką gyvenimo bei ugdymo sąlygų sudarymą. Tam reikia gerai išmanyti bendras šio amžiaus tarpsnio ir savo vaiko ypatumus. Deja, neretai dar stebima situacija, kai tėvai stokoja žinių ir patirties, ir tai neatveria galimybių pajusti pilnutinį tėvystės džiaugsmą. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018) nurodoma, kad paslaugos turi būti derinamos su tėvams teikiama pagalba, gerbiant jų pareigas, atsižvelgiant į aplinkybes ir reikalavimus, numatytus Konvencijos 5 ir 18 straipsniuose, taip pat būtina konsultuotis ir tartis su tėvais ir juos įtraukti į paslaugų planavimo procesą.

Apibendrinant teigtina, kad ankstyvoji vaikystė - tai ypatingas vaiko vystymosi laikotarpis, todėl suaugusiųjų pareiga duoti vaikui visa, kas geriausia. Geriausias būdas realizuoti šį tikslą yra gerbti, saugoti ir realizuoti visas teises, įvardintas Konvencijoje bei fakultatyviniuose protokoluose (Pūras, 2012). Visiems žinoma, kad šiuolaikinio vaiko gyvenimas itin dinamiškas – jis nuolat kinta, nes mažylis auga ir vystosi. Šeimos pokyčiai, susiję su politinių, ekonominių ir socialinių struktūrų transformacija, nuolatine informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra,

vyksta itin sparčiai. Tai didele dalimi lemia ir žmonių vertybių, požiūrių bei elgsenos permainos: kinta tradiciniai šeimos bruožai, ryškėja nauji. Tokioje situacijoje būtina adaptuotis prie naujos socialinės aplinkos, keičiant įprasto gyvenimo įpročius, numatant naujas šeimos gyvenimo gaires.

2.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo, kuriant saugią ir sveiką aplinką šeimoje

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018, p. 101), nurodoma, kad „ankstyvoji vaikystė – tai laikotarpis, kurio metu tėvų atsakomybės, susijusios su visais Konvencijoje numatytais vaikų gerovės aspektais (išgyvenimu, sveikata, fiziniu ir emociniu saugumu, gyvenimo lygiu, globa, žaidimo, mokymosi ir išraiškos laisvės galimybėmis), yra didžiausios ir intensyviausios, todėl vaiko teisių užtikrinimas iš esmės priklauso nuo už vaiko ugdymą atsakingų asmenų gerovės ir turimų išteklių, tokios tarpusavio priklausomybės pripažinimas yra pagalbos ir paslaugų tėvams planavimo pradinis taškas“. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose, (2018, p. 102) nurodoma, kad socialiniam darbuotojui teikiant pagalbą, svarbu „atsižvelgti į naujus tėvų vaidmenis ir įgūdžius, taip pat į tai, kaip keičiasi poreikiai ir reikalavimai ankstyvojoje vaikystėje, pavyzdžiui, kai vaikai tampa mobilesni, pradeda daugiau bendrauti žodžiu, įgyja daugiau socialinių kompetencijų, dalyvauja švietimo programose“. Konvencijoje nurodoma (pagal Jungtinių tautų Vaiko teisių komiteto bendruosius komentarus, 2018, 101 p.), kad „privalu tėvams, teisėtiems globėjams ir išplėstinėms šeimoms suteikti tinkamą pagalbą, kad jie galėtų vykdyti vaikų auginimo pareigas (18 straipsnio 2 ir 3 dalys), įskaitant paramą tėvams, kad jie suteiktų vaiko vystymuisi būtinas gyvenimo sąlygas (27 straipsnio 2 dalis) ir užtikrintų būtiną vaiko apsaugą ir globą (3 straipsnio 2 dalis)“.

Literatūroje vyrauja daugybė apibrėžimų, patikslinančių socialinio darbuotojo vaidmenį. Bitinas ir kiti (2011) socialinį darbuotoją apibūdina kaip profesionalą, teikiantį pagalbą visuomenės nariams, bendruomenėms arba jų grupėms bei šeimoms, tenkinant jų socialinius poreikius, tuo pačiu, skatinant gebėjimą spręsti savo problemas, aktyvinti sąveiką su aplinka, siekiant didinti visuomenės bei įvairių institucijų atsakomybę už žmogų. Šiame kontekste svarbia tampa socialinio darbuotojo profesijos misija – padėti žmogui spręsti susidariusias problemas, įveikiant sunkumus, siekiant darnos gyvenime (Leliūgienė, 2003; Žalimienė, 2006; Snieškienė, 2008).

Andrašiūnienė (2007, p. 126) įvardija, kad „socialinis darbuotojas - tai socialinio darbo arba socialinės specialybės atstovas, teikiantis pagalbą, žinias žmonėms, kuriems to reikia“. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų

padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2006-04-20, Nr. 43-1569) nurodoma, kad socialinis darbuotojas turi suprasti, kaip funkcionuoja visuomenė ir joje esantis individas, jis turi gebėti tiksliai įvertinti žmogaus esančią situaciją ir veiksmingai bendrauti ir bendradarbiauti su žmogumi. Socialinio darbuotojo vertybinės nuostatos apibrėžiamos: pagarba klientui, empatiškumu, pasitikėjimu klientu, bendradarbiaujančių santykių kūrimu bei konfidencialumo laikymusi.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo (2006-01-19, Nr. X-493, galiojanti suvestinė redakcija, 2021-03-01) dvidešimtame straipsnyje nurodoma, kad „socialinis darbas yra profesinė veikla, kuri įgalina žmones, šeimas, bendruomenes ir visuomenę spręsti tarpusavio santykių ir socialines problemas, skatindama socialinę kaitą, gerindama gyvenimo kokybę ir stiprindama solidarumą bei socialinį teisingumą“. Socialinį darbą galima apibrėžti kaip socialinės problemos nustatymą, įvertinimą ir sprendimą (Bagdonas, 2001; Žalimienė, 2006; Snieškienė, 2008), kas ir apibrėžia socialinio darbo procesą.

Petrauskienė, Raudeliūnaitė (2012), socialinį darbą įvardija kaip kompleksinę, daugiadimensiniu problemų pobūdžiu pasižyminčią profesiją. Socialinis darbas, kaip profesinė veikla, apima darbą su individu, su grupėmis, su bendruomenėmis ir organizacijomis. Tai patvirtina ir Vyšniauskytė-Rimkienė, Liobikienė (2012), teigdamos, kad socialiniame darbe yra ne vienas, o didelė įvairovė įgūdžių, kuriuos specialistui reikia gebėti veiksmingai pritaikyti, dirbant su individualiu klientu, grupėmis ar bendruomene. Kompetentingo socialinio darbuotojo požymis – gebėjimas bendradarbiauti su tėvais ir kurti partneryste grįstus santykius. Ypač svarbūs ir socialinio darbuotojo doroviniai principai: žmogiškumas, meilė ir atjauta, altruizmas, lygiateisiškumas, tolerancija, pagarba. Taigi svarbu įgyti kompetenciją, pagrįstą naujomis žiniomis ir įgūdžiais atveriančią galimybę išvelgti ir sėkmingai spręsti visuomenės socialines problemas.

2008 metų patvirtintoje Šeimos koncepcijoje teigiama, jog šeimos institutas išgyvena krizę, kuriai įtakos turėjo socialinis ir ekonominis nestabilumas, naujos galimybės ir iššūkiai. Šiame dokumente konstatuojama, jog socialinės paslaugos ir parama šeimai yra orientuotos į socialinių išmokų mokėjimą, o ne į prevenciją ar paslaugų šeimai teikimą. Todėl socialinių darbuotojų dėmesys į šią sritį turi būti itin tikslingas. Bitinas ir kt. (2011) akcentuoja, kad kiekvienoje visuomenėje socialinių paslaugų sistema yra svarbi socialinės politikos dalis, nes yra dalis žmonių, kurie dėl įvairių priežasčių negali patys savarankiškai spręsti išylančių socialinių

problemų, pilnavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Tokiems žmonėms, minėtų autorių teigimu, reikalinga socialinių darbuotojų ir kitų specialistų pagalba. Tai pabrėžiama ir Socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcijoje (2002).

Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekse (1998) nurodoma, kad socialinis darbas pagrįstas vertybių sistema, kai laikomasi tam tikrų principų, ir socialinis darbuotojas gerbia visų žmonių prigimtine vertę ir orumą; siekia didinti socialinį teisingumą ir stiprinti solidarumą; gerbia žmogaus teises, demokratijos principus ir žmogaus apsisprendimo teisę; veikia sąžiningai, patikimai, nešališkai ir empatiškai; siekia įgalinti žmones spręsti tarpusavio santykių ir socialines problemas; skatina teigiamus socialinius pokyčius, socialinę kaitą, asmens dalyvavimą ir savarankiškumą; nuolat siekia tobulinti savo profesines kompetencijas; dalijasi gerąja patirtimi.

Socialinio darbuotojo pareigybės ir jų suvokimas tarsi dar nuosekliau patvirtinamas Jungtinių tautų Vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (2018, p. 103), kuriuose pabrėžiama, kad už ankstyvąją vaikystę atsakingos institucijos, tarnybos ir įstaigos griežtai laikytųsi kokybės standartų, ypač sveikatos ir saugos srityse, o darbuotojai būtų įgiję reikiamas psichosocialines savybes ir kompetencijas, turėtų tvirtą, naujausia informacija pagrįstą, teorinį ir praktinį supratimą apie vaikų teises ir vystymąsi, taikytų į vaikus orientuotas globos praktikas, mokymo programas ir edukacinius metodus, turėtų galimybę naudotis specialiais profesiniais ištekliais ir parama, įskaitant viešų ir privačių programų, institucijų ir paslaugų priežiūros sistemas.

Teorinių įžvalgų apibendrinimas leidžia teigti, kad norint efektyviai realizuoti socialinių paslaugų tikslą, pirmiausia būtina numatyti socialinių paslaugų sistemos plėtros prioritetus, tolesnes socialinių paslaugų kryptis, atitinkančias šių dienų poreikius, tendencijas ir suteikiančias galimybę efektyviau plėtoti ir išlaikyti socialinių paslaugų sistemą.

III. TĖVŲ ATSAKOMYBĖS IR GALIMYBIŲ, ĮGYVENDINANT ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO TEISĘ AUGTI SVEIKAM IR SAUGIAM, TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija (Bitinas, 2000; Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008; Luobikienė, 2010; Alvesson, 2011; Kvale, Brinkmann, 2009; Adams, Lawrence, 2015; Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016; Kardelis, 2017 ir kt.) apibrėžiama kaip mokslas apie pažinimo procesą ir jo principus bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką.

Pasirenkant metodologines orientacijas, prioritetas teiktas šioms teorinėms pozicijoms (žr. 3 pav.): *Socialinio tikrovės konstravimo teorijai* (Berger, Luckmann, 1999) ir *Į vaiką orientuotai ugdymo paradigmai* (Dewey, 1961; Juodaitytė, 2003; Monkevičienė, 2008).

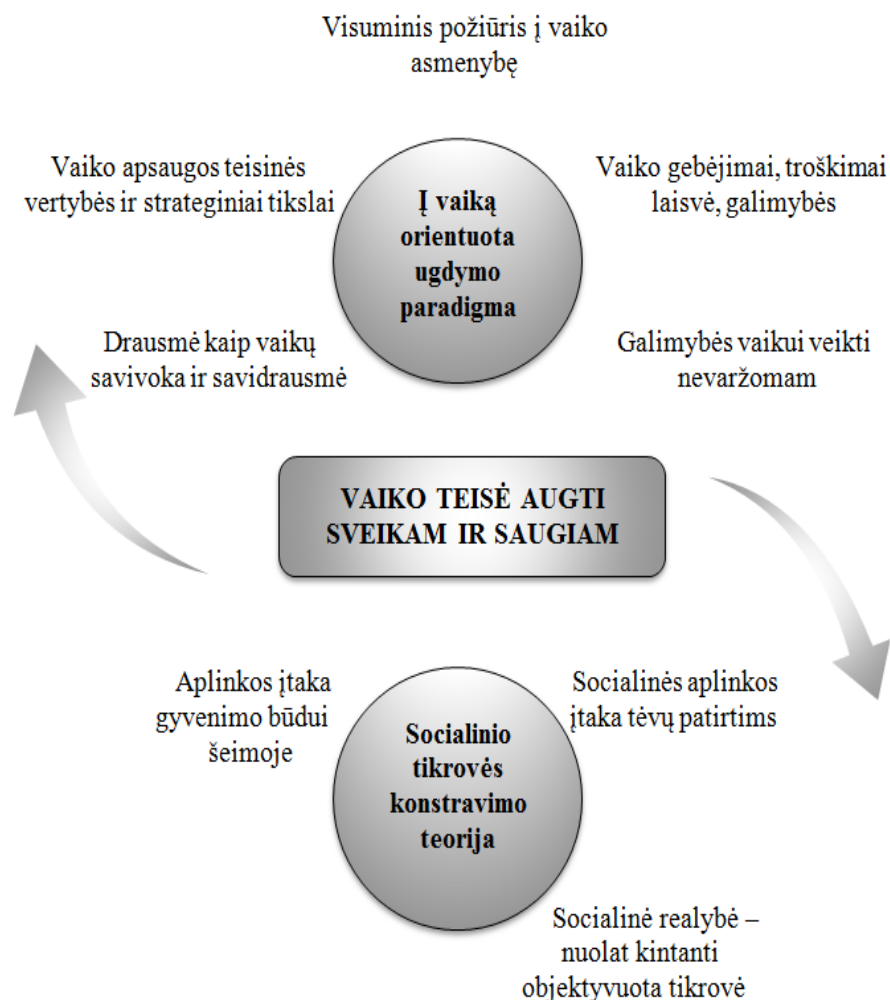
3.1.1. Tyrimo metodologijos teorinės pozicijos

Socialinio tikrovės konstravimo teorija (Berger, Luckmann, 1999). Ši teorija svarbi kokybinio tyrimo pasirinkimui. Socialinio tikrovės konstravimo teorijos kontekste socialinė realybė yra suvokiama kaip nuolat kintanti objektyvuota tikrovė, kurioje žmogus veikia. Šiuo aspektu tėvų gyvenimo patirtis yra objektyviai reikšminga, ir jos pagrindu konstruojamas individualus žinojimas. Socialinio konstravimo požiūris šio tyrimo kontekste leidžia geriau suprasti socialinės aplinkos įtaką tėvų patirtims, ugdant vaikus, suvokti tai, kad gyvenimo būdas šeimoje priklauso tiek nuo asmeninių nuostatų, tiek nuo sukurtų taisyklių, požiūrių, įsitikinimų.

Galima teigti, kad žmogus tampa žmogumi sąveikaudamas su aplinka. Tai reiškia, kad besivystantis žmogus yra susijęs ne tik su konkrečia gamtine aplinka, bet ir su savita kultūrine ir socialine tvarka, kurią jam perteikia juo besirūpinantys kiti. Socialinės tikrovės konstravimo idėjos pagrindu Berger, Luckmann (1999) akcentuoja žmogiškumo ir socialumo vienovę.

Į vaiką orientuota ugdymo paradigma (Dewey, 1961; Juodaitytė, 2003; Monkevičienė, 2008). Šio teorinės perspektyvos pasirinkimą lėmė vaiko apsaugos teisinės vertybės ir strateginiai tikslai, suformuluoti Konvencijoje ir kituose dokumentuose, kuriuose įvardijamos vertybės ir tikslai atitinka *Į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos* nuostatas. *Į Vaiką orientuotą ugdymo paradigmą* pagrindė Dewey (1961), išreiškiant įsitikinimą, kad demokratinė ugdymo sistema turi

būti orientuota į vaiką ir jo interesus, aktyvų dalyvavimą priimant sprendimus, lemiančius laisvus pasirinkimus. Monkevičienė (cit. Ruškus, Žvirdauskas, 2010) nurodo, kad šios paradigmos nuostatomis siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas vaiko vidinių galių plėtotei ir saviraiškai, keliant tikslą ugdyti laisvą, kūrybingą asmenybę.



3 pav. Tyrimo metodologijos teorinių nuostatų modelis

3.1.2. Tyrimo metodologija ir metodai

Kokybinio tyrimo metodai. Tyrime taikyta kokybinė prieiga. Tyrimo tipo pasirinkimą lėmė analizuojamos problemos specifiškumas ir asmeninis palankumas kokybiniam tyrimui.

1. *Teoriniai*: mokslinės literatūros, norminių dokumentų apimančių informaciją apie tyrimo objektą, apžvalga ir apibendrinimas. Šiuo tyrimo metodu analizuoti mokslinės literatūros šaltiniai, norminiai dokumentai, susiję su vaiko teisių apsauga, aptarti mokslinių tyrimų rezultatai analizuojamos problemos kontekste.

2. *Empiriniai*: tyrimui atlikti pasirinktas pusiau standartizuoto interviu metodas (Rupšienė, 2007; Kvale, 2007; Kvale, Brinkmann, 2009; Alvesson, 2011; Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016; Kardelis, 2017). Interviu metu pateikti penki atviri pagrindiniai ir temą detalizuojantys papildomi klausimai. Tyrimo duomenų analizei atlikti taikytas turinio (angl. content) analizės metodas.

Tyrimo proceso pagrindinės dalys: interviu transkribavimas, interviu turinio analizė, kategorijų ir subkategorijų nustatymas, tyrimo rezultatų interpretavimas, apibendrinimas bei išvadų formulavimas.

Tyrimo imtis. Tyrimui atlikti tikslingai pasirinkta tiriamųjų grupė: tėvai, auginantys ankstyvojo amžiaus vaikus. Tikslinės atrankos pasirinkimą lėmė tai, kad daugelio mokslininkų (Alvesson, 2011; Žydžiūnaitė, 2011; Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016; Kardelis, 2017) nuomone, ji yra vertingesnė už netikimybinę (tyrimo išvados neapibendrinamos visai generalinei aibei). Žydžiūnaitės (2011) teigimu, atliekant kokybinį tyrimą, akcentuojamas ne tiriamųjų skaičius, o jų atrankos kriterijai. Minėtos autorės teigimu, tiriamųjų skaičius susiformuoja savaime: pirmasis interviu transkribuojamas ir perskaitomas keletą kartų, siekiant susipažinti su turiniu ir išskirti bei suformuluoti pirmines kategorijas ir subkategorijas, atspindinčias esminius interviu teksto momentus (Žydžiūnaitė, 2011). Tokiu būdu pirminės analizės eigoje išryškėja, ar reikia apklausti daugiau informantų. Tai vadinama teoriniu „prisotinimu“: jei paskutiniajame interviu tyrėjas tekste atranda, jog nėra naujos informacijos, lyginant su prieš tai buvusių interviu tekstų turiniu, tada interviu procesas nutraukiamas (Žydžiūnaitė, 2011). Pasak Žydžiūnaitės (2011), kokybiniame tyrime tyrimo dalyvių skaičius priklauso nuo kiekviename interviu gaunamos informacijos naujumo ir pasikartojamumo.

Individualiuose interviu apklausti 7 informantai: tėvai (6 moterys ir 1 vyras), kurių amžius svyruoja nuo 30 iki 47 metų (vidurkis ~ 42 m.), atrinktų tiksline atranka (kai informantai parenkami tikslingai ir galintys objektyviai atsakyti į jiems pateiktus klausimus). Paaiškinta, kad gauti duomenys interviu eigoje bus panaudoti magistro darbe. Siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių konfidencialumą, informantai neįvardijami vardais ir pavardėmis, o užkoduoti raide „I“ – žyminčia informanto atsakymą ir jo eiliškumą nuo 1 iki 7, žyminčio informanto skaičių.

Apklaustųjų tėvų tarpe dominuoja asmenys, kurie yra įgiję aukštąjį universitetinį (bakalauro) išsilavinimą, viena tyrime dalyvavusi moteris yra įgijusi aukštesnįjį neuniversitetinį išsilavinimą.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių socialinė –demografinė charakteristika

| Tyrimo dalyvio kodas | Lytis | Amžius | Išsilavinimas | Vaiko (-ų) amžius, lytis | Socialinė padėtis (dirbantis/nedirbantis; profesija) |
|----------------------|-------|--------|---------------|---|--|
| I1 | Vyr. | 47 m. | Aukštasis | 7 m. berniukas 15 m. mergaitė | Vykdantis individualią veiklą |
| I2 | Mot. | 30 m. | Aukštasis | 5 m. berniukas | Visažistė |
| I3 | Mot. | 39 m. | Aukštesnysis | 6 m. mergaitė 13 m. berniukas | Maisto sandėlininkė ugdymo įstaigoje |
| I4 | Mot. | 41 m. | Aukštasis | 3 m. berniukas 10 m. mergaitė 2 berniukai pilnamečiai | Bendruomenės pirmininkė |
| I5 | Mot. | 33 m. | Aukštasis | 3.5 m. berniukas | Klinikinių tyrimų vadovė |
| I6 | Mot. | 33 m. | Aukštasis | 1.5 m. berniukas | Bendrojo ugdymo įstaigos pedagogė |
| I7 | Mot. | 45 m. | Aukštasis | 2.8 m. berniukas 5 m. mergaitė | Žurnalistė |

Duomenų rinkimo instrumentas. Pusiau standartizuoto interviu tipas pasirinktas tikslingai ir motyvuotai. Interviu turinys parengtas iš anksto, suformuluoti pagrindiniai atviri ir papildomi klausimai (1 priedas), jais siekta atskleisti tėvų patirtis, įgyvendinant vaiko teises augti sveikam ir saugiam prielaidas. Pusiau standartizuotas interviu sudarytas iš penkių klausimų bloką, kurie parengti remiantis Konvencija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (1996), Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2006). Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendraisiais komentarais (2018). Pirmuoju klausimų bloku siekiama išsiaiškinti, kaip tėvai supranta savo teises, pareigas ir atsakomybę auginant ankstyvojo amžiaus vaikus, taip pat tikimasi išsiaiškinti ar tėvai vaikui aiškina vaiko teises ir ar numato vaikui pareigas. Antuoju klausimų bloku norima atskleisti, kokiais būdais šeimoje įgyvendinama ankstyvojo amžiaus vaiko teisė į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų ir sveiką gyvenimą. Trečiasis klausimų blokas skirtas sužinoti šeimų patirtis, užtikrinant vaiko teisę į aktyvų dalyvavimą šeimos gyvenime, prioritetą teikiant geriausių vaiko interesų principui. Ketvirtuoju klausimų bloku siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai daro įtaką tėvų galimybėms vykdyti savo pareigas, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam. Penktuoju

klausimų bloku norima identifikuoti, kokia pagalba reikalinga šeimoms, užtikrinant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą šeimoje.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas buvo vykdomas 2020 m. lapkričio mėn. – 2020 gruodžio mėn. Prieš atliekant tyrimą, informantų buvo pasiteirauta dėl jų sutikimo dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviams buvo nurodomas tyrimo tikslas, gautos informacijos sklaidos variantai, jie supažindinti su konfidencialumo principais, kiekvienam informantui paaiškinta jų teisė ir galimybė neatsakyti į, jų nuomone, trikdantį klausimą ar klausimus. Informantams paaiškinta, kad interviu bus įrašomas diktofonu, o gauti duomenys naudojami tik tyrimo tikslams. Interviu vyko iš anksto suderintu laiku, su penkiais tėvais susitikta jų namuose, du tėvai apklausti, taikant nuotolinio ryšio priemones. Interviu trukmė siekė 15 – 30 minučių. Po kiekvieno interviu informantams išreiškiama padėka.

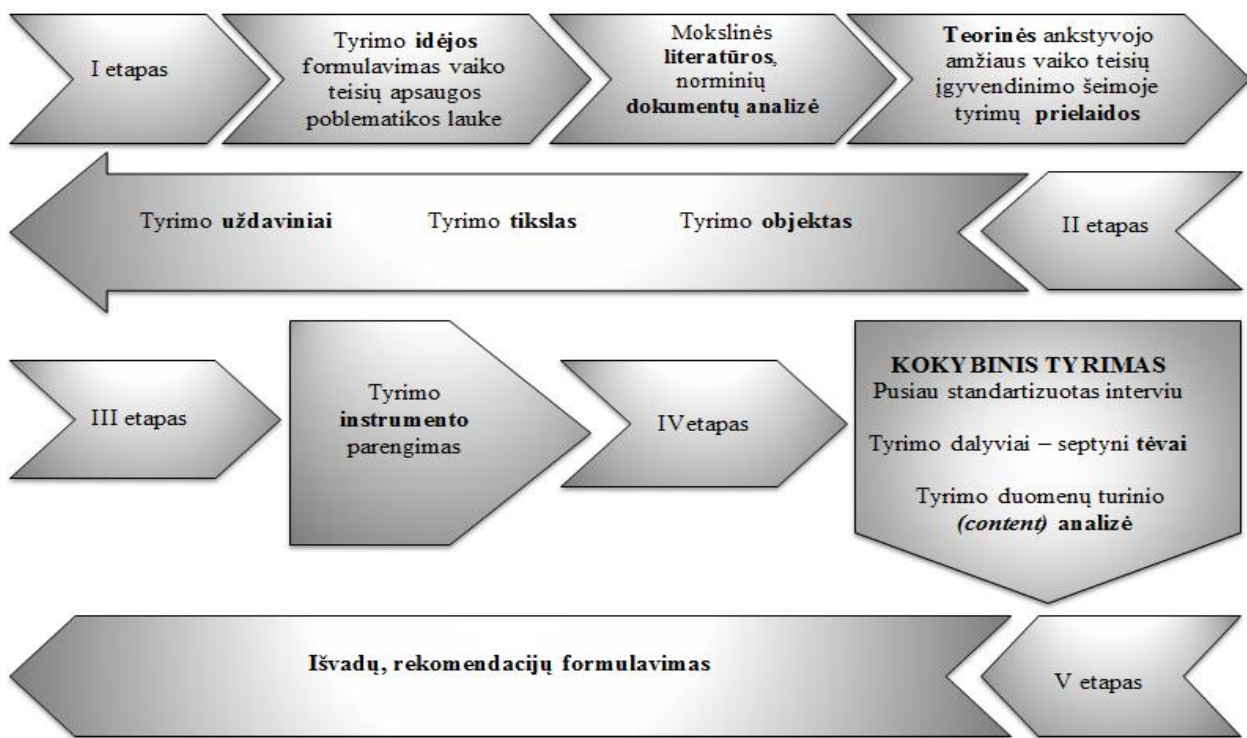
Tyrimo duomenų analizė. Kokybinio tyrimo duomenų analizė yra itin svarbus tyrimo etapas, kai identifikuojama, atskleidžiama ir interpretuojama gauta informacija, kurios kontekstas įgalina pateikti reikšmingas tyrimo išvadas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016; Kardelis, 2017). Šiame tyrime informantų pateikta informacija pusiau standartizuoto interviu būdu buvo analizuojama ir interpretuojama, tyrėjui pateikiant savo interpretaciją pagal tyrimo dalyvių pateiktą informaciją. Tekstų teiginiai vertintini kaip unikalūs, grindžiami informantų patirtimis. Siekta atskleisti skirtingas tyrimo dalyvių išreikštas dimensijas, detales, įgalinančias subtiliau suvokti tiriamą reiškinį bei interpretuoti gautą informaciją bendrame tyrimo kontekste.

Tyrėjo vaidmuo ir tyrimo validumas. Tyrimo eigoje atvirai bendrauta su informantais, stebėtos jų reakcijos, įsijaučiant į tiriamųjų vaidmenį. Bendrauta ir po interviu atlikimo, reflektuojant apie išgyventas patirtis, įgytą informaciją, tokiu būdu tyrimo dalyviams buvo suteikiamas grįžtamasis ryšys. Tuo pagrindu teigtina, kad pusiau standartizuotas interviu yra pagrįstas ir validus tyrimo metodas (Rupšienė, 2007; Bitinas ir kt. 2008) įgalinantis tikslingai atskleisti konstruojamo dialogo ypatumus ir galią, pasiekti validų ir priimtina teksto prasmės perteikimą, gaunant informaciją apie tiriamą reiškinį iš nedidelių tikslinių imčių (šiuo konkrečiu atveju, iš tėvų, auginančių ankstyvojo amžiaus vaikus ir atsakančius už jų teisių įgyvendinimą).

Tyrimo etikos principai. Kokybinis tyrimas grindžiamas etiniais principais, išdėstytais mokslinėje metodologinėje literatūroje (Kardelis, 2017; Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008; Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Vykdam tyrimą, laikomasi pagrindinių socialiniams tyrimams būdingų etikos principų (Žydžiūnaitė, 2011):

- Geranoriškumas. Tyrėjas užtikrina aplinką, kad informantai nejaustų nerimo, nuovargio ar baimės. Interviu turinyje negali būti įžeidžiančių teiginių.
- Pagarba asmens orumui. Svarbiausias tyrimo etikos principas yra tiriamųjų sutikimas dalyvauti tyrime. Tai reiškia, kad gerbiama dalyvio apsisprendimo teisė, ir dalyvis gali atsisakyti dalyvauti tyrime, ar jam prasidėjus, iš jo pasitraukti.
- Teisingumo principas kalba apie dalyvių atranką ir jų privatumo išsaugojimą, šis principas įgyvendinamas tada, kai dalyviai parenkami pagal konkrečius kriterijus, susijusius su pagrindinėmis baigiamojo darbo temos sąvokomis, tyrimo objektu ir tyrimo problema (Žydzžiūnaitė, 2011).

Tyrimo etapai (žr. 4 pav.) Tyrimo eigoje buvo analizuojami mokslinės literatūros šaltiniai, norminiai dokumentai, susiję su vaiko teisių apsauga, aptariami mokslinių tyrimo rezultatai analizuojamos problemos kontekste.



4 pav. Tyrimo loginė schema: etapai ir eiga

Pirmajame etape siekta įsigilinti į vaiko teisių apsaugos problemas. Antrajame etape apibrėžtas tyrimo objektas, suformuluotas tyrimo tikslas, uždaviniai. Trečiajame etape parengtas tyrimo instrumentas – metodika. Ketvirtajame etape atliktas kokybinis tyrimas – pusiau

standartizuotas interviu, pirminė gautų tyrimo duomenų turinio (content) analizė. Penktajame etape atlikta gautų tyrimo duomenų kokybinė analizė, suformuluotos išvados, rekomendacijos.

Tyrimo ribotumas. Kaip pagrindinį šio tyrimo ribotumą galima pažymėti tai, kad tyrimas atliktas tuo metu, kai Lietuvoje buvo paskelbtas karantinas dėl Covid-19 pandemijos, todėl du informantai apklausti nuotolinio ryšio priemonėmis. Ši situacija sutrukdė kurti artimesnį kontaktą ir sąveiką su informantais, stebėti jų elgesį, neverbalinę kalbą, ribojo gilesnį probleminio klausimo analizavimą. Pažymėtina ir tai, kad ne visi tėvai sutiko atvirai kalbėtis apie savo patirtis, auginant vaikus, patiriamas problemas. Tęsiant šios aktualios problemos analizę, tikslinga ateityje atlikti platesnį ir gilesnį tyrimą, taikant skirtingus (pavyzdžiui, mišrią kiekybinių ir kokybinių tyrimų strategiją) duomenų rinkimo ir analizės metodus.

3. 2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas

Tyrimo siekta išsiaiškinti tėvų atsakomybę ir galimybes, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam. Atlikus šios problemos tyrimą, buvo konstatuotos ne tik tėvų patirtys, bet ir bandoma išvelgti šiuolaikinės šeimos pokyčius, koku būdu vyksta pats keitimosi procesas, kokios tam reikalingos sąlygos ir kokią naudą tai teikia, užtikrinant vaiko teisę į sveiką ir saugų gyvenimą šeimoje.

Interviu eigoje buvo sudaryta galimybė informantams apibrėžti tėvų teises, pareigas ir atsakomybę, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus, papasakoti, kokiais būdais kiekvieno informanto šeimoje įgyvendinama ankstyvojo amžiaus vaiko teisė į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų ir sveiką gyvenimą; paaiškinti, išsakant savo asmeninę nuomonę, kokie veiksniai daro įtaką tėvų galimybėms vykdyti savo pareigas, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, tuo pačiu klausta apie kiekvieno informanto patirtis, užtikrinant vaiko teisę į aktyvų dalyvavimą šeimos gyvenime, prioritetą teikiant geriausių vaiko interesų principui, kokios pagalbos pasigendama (ar jos reikia), garantuojant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą šeimoje?

Pusiau standartizuotas interviu sudarė galimybę su kiekvienu informantu laisvai pradėti pokalbį, diskutuoti, neįrėminti pašnekovo į labai griežtą pokalbio struktūrą (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

3.2.1. Tėvų teisės, pareigos ir atsakomybė, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus

Užtikrinant vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje, tėvams svarbu įgyti suvokimą, kas tai yra vaiko teisės, suprasti vaiko, kaip teisių turėtojo statusą, išmanyti pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus. Ankstyvasis amžius – tai itin svarbus sveikatos raidos laikotarpis, lemiantis vėlesnio gyvenimo kokybę, todėl ir šis tyrimas pradėtas nuo tėvų patirčių ir požiūrio į savo teises, pareigas ir atsakomybę, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus, analizės. Pasitelkus refleksiją, nuolat plėstas šios problemos supratimas.

Analizuojant tėvų apibrėžtis apie jų teises, pareigas ir atsakomybę, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus, išskirtos šios interviu eigoje išryškėjusios kategorijos (2 lentelė): *Tėvų atsakomybė ir galimybes; tėvų teisės; tėvų pareigos*. Kategorijos grindžiamos prasminių teiginių pavyzdžiais ir jų pagrindu išskirtų subkategorijų turinio paaiškinimu. (Išsamesnis subkategorijų turinys, pateiktas 2 priedo 1 lentelėje).

2 lentelė. Tėvų teisės, pareigos ir atsakomybė, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus: patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir subkategorijos*)

| Kategorijos | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|-------------------------------------|---|--|
| Tėvų atsakomybė ir galimybės | <i>Abiejų tėvų atsakomybė ir vykdomos funkcijos</i> | <p>Atsakomybė sunkiai pamatuojama, bet vaikų auklėjimo prasme mes tai suprantame kaip komandinį darbą, ir kad abu turime dalintis atsakomybe, rūpesčiais ir džiaugsmiais.</p> <p>Stengiamės, kad nuo mažens vaikas žinotų, kas jam galima, o kas draudžiama.</p> <p><...> auklėju, auginu, kartu gyvenu, kartu augu, tai ir yra teisės ir pareigos, taip ir įgyvendinu <...>.</p> <p>Vyras vaikui skiria laiką po darbo ir savaitgaliais.</p> <p>Kadangi žmona dirba, ji su vaikais užsiima savaitgaliais. <...> tai aš kasdien daug laiko praleidžiu su vaikais <...>..</p> <p>Su vyru pasiskirstome darbais, didžiąją dienos dalį aš būnu su vaiku.</p> <p>Vienoda atsakomybė, kai kuriais klausimais daugiau aš, kai kuriais daugiau vyras. Mes dalinamės pareigas ir atsakomybę.</p> |
| | <i>Tėvų galimybės vykdyti savo pareigas</i> | <p>Gal ne visi tėvai turi galimybes užtikrinti saugią ir sveiką aplinką vaikams <...>.</p> <p><...> tėvai turėtų turėti galimybę pasirūpinti vaiku ir atliepti jo poreikius, tačiau ne visada tai įmanoma realizuoti dėl perkrautų darbų, buities ir finansinių poreikių).</p> <p><...> šeimos galimybės stiprina bendri susitarimai. Vaikui stengiamės diegti bendras vertybes, kuriame šeimos tradicijas.</p> <p>Mūsų galimybės tvirtėja, kai nuolat kalbamės su vaiku, kas gerai, kas ne, stengiamės elgtis teisingai vaiko atžvilgiu.</p> |

| | | |
|----------------------|--|---|
| | <i>Motinos dominuojantis vaidmuo</i> | <p>Aš, kaip mama, turiu teisę spręsti dėl vaiko poreikių patenkinimo ir pan.</p> <p>Aš, kaip mama, esu atsakinga už vaiko ugdymą <...>.</p> <p><...> kaip ir kiekvienoje šeimoje tėtis prisideda daug kuom, niekada nieko neatsako jeigu reikia ko, bet daugiausia atsakomybės turi mama <...>.</p> <p>Tai mano pagrindinė pareiga užtikrinti savo vaikų sveikatą, saugumą, pilnavertį vystymąsi, ugdymąsi, <...> jeigu kyla problemos jas sprendžiu, jeigu kas pažeidinėja, ginu vaikų teises, tokia mano pareiga <...>.</p> |
| | <i>Tėvų požiūrio į atsakomybę prieštaravimai</i> | <p><...> Atsiranda sunkumų, kai, pavyzdžiui, aš vadovaujosi nuostata, kad tokio amžiaus vaikai turi kuo mažiau naudotis IT priemonėmis, ir visas prieigas ribuju, tačiau vyras vaikui rodo visai kitokį pavyzdį. <...> yra akivaizdžių požiūrio į vaiko auklėjimą skirtumų <...>.</p> <p><...> ne visias auklėjimo klausimais mudviejų su vyru nuomonės sutampa.</p> |
| | <i>Tėvų vaikystės patirties įtaka</i> | <p><...> Mes irgi taip augom, taip buvom auklėjami, todėl ir aš taip auklėju <...>.</p> <p><...> tėvų teisių ir pareigų supratimas, auginant vaikus ankstyvame amžiuje, dažnai priklauso nuo to, kaip patys buvome auginami <...>.</p> <p>Pati iš vaikystės atsimenu kai kuriuos produktus, kurie iki dabar šleikštulį sukelia, tai nenorėčiau, kad mano vaikui brokoliai vaidentųsi <...>.</p> <p><...> taip pat didelę įtaką turi ir šeima, iš kurios atėjo patys tėvai.</p> |
| Tėvų teisės | <i>Vaiko rengimas savarankiškam gyvenimui</i> | <p>Mokinti, prižiūrėti, auklėti <...>.</p> <p><...> rūpinimasis vaiko auklėjimu, vaiko elgesiu;</p> <p><...> prižiūrėti vaikus, su vaikais užsiimti ir daugiau skirti jiems dėmesio.</p> <p>Stengiuosi ruošti savarankiškam gyvenimui.</p> <p><...> prižiūriu, ruošu gyvenimui - tokios mano teisės >.</p> <p>Stengiuosi ugdyti vaiko savarankiškumą <...>.</p> |
| | <i>Saugaus ir sveiko vystymosi užtikrinimas</i> | <p><...> garantuoti saugų ir sveiką gyvenimą <...>.</p> <p><...> visų pirma jais rūpintis taip kaip, mano nuomone, tai turiu daryti, užtikrinant sveiką vaiko fizinį, emocinį ir psichologinį vystymą <...>.</p> <p><...> padėti jam augti sveikai, aktyviai leisti laisvalaikį <...>.</p> <p><...> mūsų, tėvų pareiga, suteikti vaikui tvirtą emocinį saugumą <...>, <...> sukurti saugią ir nežalingą aplinką visomis prasmėmis <...>.</p> |
| Tėvų pareigos | <i>Tėvų pedagoginių pozicijų vienovė</i> | <p>Abu kaip partneriai leidžiame laiką kartu su vaiku <...>. Su vyru stengiamės rasti bendrų sprendimų.</p> <p>Mes gyvenam kartu 24 valandas, 7 dienas per savaitę, pagrinde mudu abudu, nesiskirdami vienas nuo kito.</p> |
| | <i>Vaiko poreikių suvokimas ir tenkinimas</i> | <p>Stengiamės visko duoti, ko reikia <...>.</p> <p>Ankstyvajame amžiuje vaikai yra priklausomi nuo suaugusiųjų, <...> ir tai kartu tampa tėvų atsakomybe, kadangi reikia atliepti vaikų interesus <...>.</p> |
| | <i>Pagarba vaiko pažiūroms</i> | <p>Stengiuosi gerai elgtis <...>.</p> <p>Giriu ir skatinu vaiką ne tik tai, kad jis įgyvendino mano</p> |

| | | |
|--|---|--|
| | | prašymą, bet už jo pastangas <...>. |
| | <i>Vaiko skatinimas ir reikalavimas atlikti savo pareigas</i> | Jeigu piktybiškai nenori atlikti, tada apribojami žaidimai, <...>. <...> tiesiog bendru sutarimu mes viską darom. Tiesiog tiek pareiga, tiek teisė įgyjama abipusiu susitarimu.. Stengiamės patys rodyti pavyzdį, kad reikia būti mandagiam, valgyti tik prie stalo. Formuojame jo švaros ir higienos įgūdžius per žaidimo formą. |
| | <i>Dėmesys vaiko savijautai, emociinei būsenai</i> | Jeigu vaikas jaučiasi blogai, tai neverčiam eiti į treniruotę, jei kažko nenori, ieškom kompromiso. <...> ir visad sakome, kad jeigu matai, kad tau kažkas neišeis, tai visada gali paprašyti pagalbos. O kai atlieka savo pareigas, tai visada garsiai pasidžiaugiamo jo darbu ir pastangomis. Ne visuomet pavyksta ramiai reaguoti, kai savo pareigų vaikas neatlieka, bet save raminu <...>. Stengiuosi <... > neslopinti jo emocijų <...>. |

Konvencijos preambulėje akcentuojama, „jog vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“ (Valstybės žinios, 1995-07-21. Nr. 60-1501). Mokslininkai (Kairienė, Žiemienė, 2007; Kerulienė, 2008; Burvytė, Ralys, Ilgūnienė, 2012; Burvytė, 2016 ir kiti), tyrinėję vaiko vystymąsi, įrodė, kad ankstyvojo amžiaus vaiko raidai, didžiulę įtaką turi tėvų supratingumas ir atsakomybė, tenkinant vaiko poreikius.

Pozityviai nuteikia šiame tyrime išsakytos informantų mintys, kurių pagrindu suformuluotos subkategorijos, išreiškiančios abiejų tėvų atsakomybę, fizinio, emocinio ir psichologinio vaiko vystymosi užtikrinimą, vaiko poreikių supratimą ir kita, grindžiamos informantų teiginių pagrindu, pavyzdžiui: „*Mūsų, tėvų pareiga, suteikti vaikui tvirtą emocinį saugumą, sukurti saugią ir nežalingą aplinką visomis prasmėmis <..>*“ (žr. 2 priedas, 1 lent). Savo teises, pareigas ir atsakomybę, pirmiausia, tėvai supranta ir įgyvendina prižiūrėdami, mokydami ir rengdami vaikus savarankiškam gyvenimui (<...> *mokinti, prižiūrėti, auklėti <...>, <...> ruošti savarankiškam gyvenimui <...>; <...> kad vaikas turėtų viską, ką privalo turėti tokiam amžiuje <...>; <...> stengiamės duoti, ko reikia*). Šie teiginiai įrodo, kad tėvai žino, kas vaikui yra svarbiausia. Kita vertus, išryškėjo ir tėvų suvokimas, kad atsakomybė yra gan sudėtingas procesas (*Atsakomybė sunkiai pamatuojama, bet vaikų auklėjimo prasme mes tai suprantame kaip komandinį darbą, ir kad abu turime dalintis atsakomybe, rūpesčiais ir džiaugsmiais*).

Tuo pačiu informantams kyla abejonių dėl tėvų atsakomybės realizavimo galimybių, ką patvirtina subkategorijos „*Tėvų galimybės vykdyti savo pareigas*“ teiginių turinys (<...> *tėvai turėtų turėti galimybę pasirūpinti vaiku ir atlikti jo poreikius, tačiau ne visada tai įmanoma realizuoti dėl perkrautų darbų, buitės ir finansinių poreikių; Gal ne visi tėvai turi galimybes užtikrinti saugią ir sveiką aplinką vaikams <...>*). Tėvų galimybės užtikrinti vaiko teisių

apsauga, be abejo, neigiamą įtaką turi nepalanki socialinė ir ekonominė kai kurių šeimų situacija: nedarbas, materialinis nepriteklus, tėvų negebėjimas spręsti problemines situacijas. Pozityvu tai, kad tėvų galimybes stiprina šeimose diegiamos bendros vertybės, kuriamos tradicijos, puoselėjami nuoširdūs tarpusavio santykiai (<...> *šeimoms galimybes stiprina bendri susitarimai. Vaikui stengiamės diegti bendras vertybes, kuriame šeimoms tradicijas. Mūsų galimybės tvirtėja, kai nuolat kalbamės su vaiku, kas gerai, kas ne, stengiamės elgtis teisingai vaiko atžvilgiu...>).*

Interviu analizė įpareigoja atkreipti dėmesį į tai, kad abu tėvai vaikus turi ugdyti vienodai, atrasti bendrą sutarimą dėl vaiko ir tėvų santykio. Svarbu, kad tėvas vykdytų būtent tėvo vaidmenį ir tėvų vaidmenys šeimoje būtų diferencijuojami (*Kadangi žmona dirba, ji su vaikais užsiima savaitgaliais. <...> tai aš kasdien daug laiko praleidžiu su vaikais <...>*). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996), Konvencijoje (1995), nurodoma, kad už vaiko auklėjimą yra atsakingi abu tėvai, todėl tėvai auklėdami savo vaikus, turi laikytis vieningos auklėjimo sistemos. Taip pat svarbu pažymėti, kad šiuolaikiniuose tyrimuose (Petkevičienė, Smilgienė, 2012) nurodoma, kad tėvo vaidmuo vaikų auklėjime turi svarbią įtaką visapusiškam asmens vystymuisi.

Suprantama, kad kiekviename amžiaus tarpsnyje, o ypač ankstyvajame amžiuje, vaikui reikia tėvo palaikymo ir pagalbos. Dažnai dėl perdėto motinų rūpesčio, dominuojančio jos vaidmens tėvai būna nutolinami nuo vaikų (*Aš, kaip mama, turiu teisę spręsti dėl vaiko poreikių patenkinimo ir pan*). (*Aš, kaip mama, esu atsakinga už vaiko ugdymą <...>. (Tai mano pagrindinė pareiga užtikrinti savo vaikų sveikatą, saugumą, pilnavertį vystymąsi, ugdymąsi, <...> jeigu kyla problemos jas sprendžiu, jeigu kas pažeidinėja, ginu vaikų teises, tokia mano pareiga <...>).* Motinos nesuvokia, kad tokiu būdu jos, kaip pernelyg rūpestingos mamos, gali padaryti vaikams neigiamą poveikį, atitolindamos ir reguliuodamos jų santykius su tėvu. Mokslininkas Zajdel (2015) atlikęs tyrimą, kuriame analizavo tėvo vaidmenį vaiko gyvenime, patvirtino nuostatą, kad auklėjant ir ugdant vaikus dominuoja motinos vaidmuo, o tėvas į šį procesą įsitraukia vėliau.

Bandant išsiaiškinti, kokiais būdais šeimoje realizuojama abiejų tėvų atsakomybė už vaiko auklėjimą, ugdymą bei vystymąsi, paaiškėjo, kad kai kurie tėvai geba tarpusavyje dalintis savo pareigomis, (*Su vyru pasiskirstome darbais, didžiąją dienos dalį aš būnu su vaiku*), atsakomybe. (<...> *vienoda atsakomybė, kai kuriais klausimais daugiau aš, kai kuriais daugiau vyras <...>. Mes dalinamės pareigas ir atsakomybę*). Taigi, manytina, kad itin svarbūs vertybiniai požiūriai įvardinti teiginiai, kuriuose aiškiai išreikštas noras rūpintis vaikais. Iš pokalbių teiginių analizės konteksto galima daryti išvadą, jog, pavyzdžiui, suformuluotos subkategorijos - „*Abiejų tėvų*

atsakomybė, vykdomos funkcijos“, „Rūpinimasis vaiku, rengimas savarankiškam gyvenimui“ ir kt. atspindi tėvų nuostatas rūpintis savo vaikais, išgyventi dėl jų ateities. Vadinasi, tėvų teiginiuose išryškinta pagrindinė šeimos funkcija – auginti ir auklėti vaikus, užtikrinant jų teisę į saugią ir sveiką gyvenimą.

Išryškėjo ir kai kurie tėvų požiūrio į pareigas ir atsakomybę prieštaravimai (<...> *Atsiranda sunkumų, kai, pavyzdžiui, aš vadovaujuosi nuostata, kad tokio amžiaus vaikai turi kuo mažiau naudotis IT priemonėmis, ir visas prieigas riboju, tačiau vyras vaikui rodo visai kitokį pavyzdį. Todėl yra akivaizdžių požiūrio į vaiko auklėjimą skirtumų <...>*).

Akcentuotina tai, kad tėvai aiškina vaikui apie jo teises (*Bandau aiškinti, kad ir jis turi teises, bet turi vykdyti tėvų ir mokytojų nurodymus. Žinoma pasakau, kokios jo teisės, kad pirmiausia turi atlikti namų darbus, tada gali eiti žaisti su kompiuteriu*). Kadangi kiekviena teisė suponuoja pareigą, informantų buvo klausiama, ar šeimoje vaikui yra aiškinama apie jo pareigas. Vaiko pareigų tėvai įvardijo taip pat nemažai, pavyzdžiui: „*Pirmiausia vaikas turi mokytis, po to yra treniruotės, būreliai, namų tvarkymas ir ūkio darbų lengvesnių*“.

Tėvai suvokia, kaip svarbu yra, kad vaikas žinotų ne tik savo teises, bet atliktų ir jam priskirtas pareigas: „*Jeigu piktybiškai nenori atlikti, tada apribojami žaidimai, o jeigu vaikui nepavyksta fiziškai ar nesugeba, stengiuosi pamokyti, parodyti, padėti, kad vienas kitam padėtų. Jei pamiršta, tai primenu*“. Todėl teigtina, kad tėvai žino, jog kiekvieno vaiko teisė yra susijusi su pareiga, todėl ugdyti vaiko pareigos ir atsakomybės jausmą yra tiek pat svarbu, kaip ir žinoti savo teises (Sakalauskas, 2000). Šiame kontekste svarbios Sakalausko (2000), Pocevičienės (2012) išsakytos mintys, kad vaikas turi suprasti, kad jis yra atsakingas ne tik dėl savęs, bet ir dėl kitų asmenų, dėl visos visuomenės.

Ne paslaptis, kad dalis jaunų žmonių tampa tėvais, turėdami labai mažai žinių apie tai, kaip auga ir vystosi vaikas, todėl dažniausiai yra pasitikima savo vaikystės patirtimi. Tai patvirtina ir šio kokybinio tyrimo analizė, įrodanti, kad didelę įtaką vaiko auklėjimui daro pačių tėvų vaikystės patirtis: „*Mes irgi taip augom, taip buvom auklėjami, todėl ir aš taip auklėju <...>*“.

Teorinėse įžvalgose (Bačiulienė, Zaborskis, 2004) paminėta, kad vienas iš šeimos ugdymo bruožų yra ryški tėvų ir vaikų santykių emocinė forma, o tėvų elgesio būdai tam tikru būdu turi įtakos augančio vaiko asmenybei. Tėvai, tikėtina, suvokia, kad psichologinis vaiko komfortas priklauso nuo to, kiek šeima patenkina pagrindinius jo psichologinius poreikius (<...> *mūsų, tėvų pareiga, suteikti vaikui tvirtą emocinį saugumą <...>, <...> sukurti saugią ir nežalingą aplinką*

visomis prasmėmis <...>; <...> jais rūpintis taip kaip, mano nuomone, tai turiu daryti, užtikrinant sveiką vaiko fizinį, emocinį ir psichologinį vystymą <...>).

Konvencijoje (12 straipsnis) pabrėžiama pagarba vaiko pažiūroms, kaip aktyvaus teisės subjekto, statusą, galinčio aktyviai dalyvauti, priimant su juo susijusius sprendimus (Kairienė, 2013). Kairienės (2013) teigimu, taip vaikas pripažįstamas kaip visavertis žmogus, turintis teisę išreikšti savo pažiūras, kurioms turi būti skiriama dėmesio ir į kurias būtina atsižvelgti. Tėvai tai pripažįsta (*Stengiuosi gerai elgtis <...>. Giriu ir skatinu vaiką ne tik tai, kad jis įgyvendino mano prašymą, bet už jo pastangas <...>*). Kairienės (2013, p. 95) teigimu, „amžiaus riba, nuo kada vaikas turi teisę reikšti savo pažiūras, nėra nustatyta.

Apibendrinant teigtina, kad tėvai suvokia vaiko teisių ir pareigų svarbą gyvenime ir pagal galimybes, vykdo savo pareigas, jaučia atsakomybę už savo vaikų ugdymą, rūpinasi jų sveikata, saugumu. Daugiausia teiginių surinkusios subkategorijos ir jų pagrindu išskirtos kategorijos (2 lent.) leidžia daryti prielaidą, kad šios problemos yra aktualiausios ir su jomis dažnai susiduriama. Tyrimo dalyviai išreiškė šiuos pamąstymus kaip svarbiausius, apibendrinant tėvų teises, pareigas ir atsakomybę, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugam: abiejų tėvų atsakomybė, kokybiškos gyvenimo sąlygos, pagarba vaiko nuomonei ir pažiūroms, vaiko poreikių suvokimas ir tenkinimas, dėmesys vaiko savijautai, emocinei būsenai.

Analizuojant tėvų požiūrį į ankstyvojo amžiaus vaiko teises ir pareigas, išskirta kategorija *Vaiko teisių ir pareigų pripažinimas* (žr. 3 lent.). Kategorija grindžiama prasminių teiginių pavyzdžiais ir jų pagrindu išskirtų subkategorijų turinio paaiškinimu. (Išsamesnis subkategorijų turinys, pateiktas 2 priedo 1 lentelėje).

3 lentelė. Tėvų požiūris į vaiko teises ir pareigas (*kategorija ir subkategorijos*)

| Kategorija | Subkategorija | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|---|--|---|
| Vaiko teisių ir pareigų pripažinimas | <i>Vaiko teisių pripažinimas</i> | Remiamės Vaiko teisių konvencija ir vaikui suprantama kalba paaiškiname, kas apskritai tos vaiko teisės ir kodėl jos svarbios ir vaikų ir tėvų gyvenime. <...> pratiname prie tam tikrų teisių ir pareigų, pavyzdžiui, namuose jis turi laisvę ir teisę elgtis / jautis, kaip nori <...>. <... > aiškinu, kad niekas neturi teisės jos skriausti, ant jos šaukti <... >. <...> stengiuosi leisti vaikui atpažinti, koku atveju yra neteisingas suaugusiojo elgesys su vaiku <...>. |
| | <i>Vaiko pareigų pripažinimas ir priskyrimas</i> | Pirmiausia vaikas turi mokytis, po to yra treniruotės, būreliai, namų tvarkymas ir ūkio darbų lengvesnių <...>. Tiesa pasakius, vaiko pareigų yra nemažai, <... > visų pirma rutinos režimas, laiku keltis, maitintis, eiti miegoti, judėti <...>. |

| | | |
|--|---|--|
| | | Susitvarkyti savo žaislus, susidėti tvarkingai drabužius į vietą, pasidėti paspirtuką į vietą. Su metais pareigų tikrai daugės. <... > tačiau yra tam tikros ribos, kai dėl jo saugumo, jis turi elgtis kitaip <... >. |
| | <i>Vaiko teisių ir pareigų dermės suvokimas</i> | Manau, vaikas turi suprasti, kas reikalaujama, turi žinoti savo teises ir pareigas. Kad tai užtikrinti, visada kalbamės. Dažniausiai, mes kaip tėvai blogai darom, sakom – ne, negalima, greičiau draudžiam, bet nepakankamai aiškinam vaikui jo teises. Jei vaikas neatlieka savo pareigų paaiškinama, kodėl reikia jas atlikti. |

Vertinant informantų pastebėjimus apie jų vaiko teisių ir pareigų pripažinimą (žr. 5 lent.), galima daryti prielaidą, kad tėvai supranta, kaip su vaiku reikia elgtis, jam užtikrinant tinkamas gyvenimo sąlygas, reikalingas visapusiškam asmenybės vystymuisi: (*Remiamės Vaiko teisių konvencija ir vaikui suprantama kalba paaiškiname, kas apskritai tos vaiko teisės ir kodėl jos svarbios ir vaikų ir tėvų gyvenime*). Teiginių analizėje atkreipė į save dėmesį fragmentai, įrodantys vaiko teisių pripažinimą: „<... > aiškinu, kad niekas neturi teisės jos skriausti, ant jos šaukti <... >. <...> stengiuosi leisti vaikui atpažinti, koku atveju yra neteisingas suaugusiojo elgesys su vaiku <...>“. Pozityviai nuteikia ir tėvų gebėjimas paskirstyti vaiko pareigas „*Vaiko pareigas numatome pagal jo amžių ir sugebėjimus. Mes matome savo vaiką, kai jis auga, protingėja ir jam galima priskirti daugiau atsakomybių*“.

Kerulienės (2008) tyrimo rezultatų analizė atskleidžia, kad vaiko teisių pripažinimas ne visada užtikrina vaiko teisių gerbimą praktikoje. Ši prielaida leidžia teigti, kad tėvai ne visada elgiasi tinkamai, ieškodami dermės tarp vaiko teisių ir jo pareigų (tai patvirtina subkategorijos *Vaiko teisių ir pareigų dermės suvokimas* turinio analizė, grindžiama prasminiais teiginiais). Tėvai turėtų suvokti, kad auginti vaikus griežtai juos ribojant, spraudžiant į rėmus ir reikalaujant paklusti „*Dažniausiai, mes kaip tėvai blogai darom, sakom – ne, negalima, greičiau draudžiam, bet nepakankamai aiškinam vaikui jo teises*“ – rizikinga, nes užaugusiems jiems bus sunku adaptuotis ir išgyventi šiame greitai besikeičiančiame gyvenime. Šiuo atveju galioja taisyklė - bet kokie kraštutinumai nėra gerai.

Leidinyje „Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė“ Pūro (2008, p. 7) teigimu, „dažnai visuomenėje girdisi nepasitenkinimas „per didelėmis vaikų teisėmis“, nes, esą vaikai nebežino, kad turi pareigas, ir nebepaklūsta tėvų ir mokytojų autoritetui“. Pūras (2008, p. 7) nurodo, kad „iš tikrųjų šios problemos yra ne naujų principų taikymo, o senųjų papročių pasekmė, ilgus metus nežinoję, kad turi teises, piliečiai (taip pat ir vaikai) yra kartu praradę ir

pareigos bei atsakomybes pojūtį“, todėl yra itin svarbu mokyti vaikus gerbti save ir kitus. Taigi, šiais laikais daug kalbama apie tai, kad vaikai žino savo teises, bet ne visada žino savo pareigas. Tuo pačiu galima daryti prielaidą, kad dažnai vaikams trūksta aiškumo apie jų teises ir pareigas, nes, tėvų nuomone, jie ne visada geba jomis naudotis.

3.2.2. Vaiko teisės į saugią ir sveiką gyvenimą užtikrinimas šeimoje

Interviu eigoje tyrimo dalyviams atsakant į klausimą: „Kokiais būdais Jūsų šeimoje įgyvendinama ankstyvojo amžiaus vaiko teisė į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų ir sveiką gyvenimą?“, suformuluota kategorija „Vaiko teisė į sveiką gyvenimą“ (žr. 4 lent.), kurios turinys pagrįstas prasminių teiginių pavyzdžiais ir jų pagrindu išskirtų subkategorijų esmės paaiškinimu. (Išsamesnis subkategorijų turinys pateiktas 2 priedo 2 lentelėje).

4 lentelė. Vaiko teisės į fiziškai, psichologiškai ir emociškai sveiką gyvenimą įgyvendinimo būdai ir galimybės šeimoje: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorija ir subkategorijos*)

| Kategorijos | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|--------------------------------------|--|--|
| Vaiko teisė į sveiką gyvenimą | <i>Žinios apie sveikatą</i> | Ir bendraudami su vaiku bandome atliepti jo poreikius supratimu, kas apskritai ta sveikata, kad tai ne tik fizinė gerovė, bet ir psichologinė būseną, emocinis vystymasis <...>. <... > paskatinti įgauti žinių ir padėti tobulinti vaiko įgūdžius, bei skatinti užsiimti jo mėgstama veikla <...>. |
| | <i>Dienotvarkė atitinkanti vaiko poreikius</i> | Dienotvarkė – mokykla, sportas, užsiėmimai, gali būti ir namų ruošos darbai. Keliasi vaikai apie 7,00 val. o miegoti eina apie 21.30- 22.00 val. Bandom sudėlioti, kad būtų pirmoj eilėj mokykla, sportas, po to hobiai. <...> tariamasi su vaiku <...>. Visi kartu einame laukan, daug ką darome kartu <...>. Vaikas įtraukiamas - kartu keliamės, prausiamės, tai tėvų pavyzdys vaikui <...>. <...> viskas dienos eigoje, apie 14 val. einam miegoti pietų miego. Kai einam į darželį, ta dienotvarkė, būna kiek kitokia o kai namuose, tai kartais keliasi 8 val. kartais 11.00 val. <...>. <...> žinoma ir be informacinių technologijų neapsieinam, kaip bebūtų gaila<...>. O kai planuojame savaitgalius tai stengiames įtraukti ir vaiką, paklausiam, ko jis norėtų <...>. Dienotvarkė kinta priklausomai nuo vaiko nuotaikos, emocijų, nuovargio norų <...>. Dienotvarkė susiformavo savaime pagal vaiko poreikius <...>. Žinoma planuojam dienotvarkę, mažajam labai patinka rutina, jisai gerai jaučiasi, jo psichinė būseną yra geresnė, kai jis yra rutinoje <...>. |

| | | |
|--|---|---|
| | <p><i>Aktyvus tėvų dalyvavimas vaiko gyvenime</i></p> | <p>Su sūnum praleidžiu daug laiko <...>. Savaitgaliais daugiau laiko praleidžia su mama, būnu ir aš. Stengiamės kuo daugiau laiko praleisti kartu. Daug bendraujame, sportuojame, praleidžiame daug laiko, daug užsiimame su vaiku. Esame sutarę su vyru kasdien skirti bent vieną kokybišką valandą su vaiku. Tik su juo ir visas dėmesys tik jam. Taip pat stengiamės užtikrinti vaiko sveikatos priežiūrą, t.y. periodiškai lankomasi pas šeimos gydytoją, specialistus. <...> pritariu vaiko profilaktiniam skiepijimui. O dėl mažojo sveikatos, dažniau jis serga, dažniau reikia ir pas gydytojus nuvažiuoti ir dar vaikas turi autizmo spektro sutrikimą, vidutinė negalia, tai gydytojai mūsų kasdienybė.</p> |
| | <p><i>Sveika mityba</i></p> | <p>Vaiko mitybą formuojame nuo pat vaikystės naudodami sveikus produktus, šviežias daržoves, ūkininkų augintą mėsą ir tiekiamą pieną, gamindami maistą namuose kartu, leidžiant pačiam vaikui suvokti, kas ta sveika mityba. Pirmiausia – maistas <...>. poilsis, miegas ir t.t. mano kaip mamos pareiga, suteikti vaikui viską, prižiūrėti ir kad augtų sveikai <...>. Mes turime galimybę sveikai maitintis, galim tai sau leisti, stengiamės, auginam ekologiškas daržoves <...>.</p> |
| | <p><i>Fizinis aktyvumas</i></p> | <p>Abu vaikai sportuoja, lanko lengvąją atletiką, sūnus dar lanko „Muay Thai“ bokso ir šiaip visi stengiamės būti aktyvūs ir pasportuoti. Fizinis aktyvumas labai priklauso nuo pačio gyvenimo būdo, daug vaikštome, ir praleidžiame laiko lauke, miške ir gryname ore, važinėjame dviračiais <...>. Stengiamės būti gryname ore, žaidžiame lauke, vaikas lauke turi daug įrengimų jį dominančių <...>. Galimybes turime, geros sąlygos, nes gyvename kaime <...>. Jau visi kartu dalyvavome 1 km bėgime. Važinėjame dviračiais, tai vaikas visada kartu. Į darželį vaikas keliauja paspirtuku arba pėsčiomis.</p> |

Sveikatos saugojimas ir stiprinimas, tai viena iš pagrindinių tėvų pareigų, siekiant suteikti visą reikalingą informaciją vaikui apie sveiką gyvenimą. Taip ankstyvojo amžiaus vaikai įgiję sveikos gyvensenos įgūdžių, tikėtina bus sveikesni vyresniame amžiuje. Vaiko augimo, vystymosi procesui ypatingai svarbi tinkama vaiko sveikatos priežiūra. Kaip teigia Bačiulienė, Zaborskis (2004), vaiko teisė į sveikatą, sveiką aplinką turi išskirtinę reikšmę jo gyvenime, todėl ne mažiau reikšmingas ir vaiko dalyvavimas priimant sprendimus, kai sprendžiami su jo sveikata susiję klausimai.

Svarbu paminėti, kad, analizuojant vaiko teisės į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų ir sveiką gyvenimą ir jo realizavimo galimybes šeimoje, interviu eigoje (tai įrodo išskirta subkategorija *Žinios apie sveikatą*) išryškėjo teigiamas tėvų požiūris į žinių apie sveikatą teikimą vaikui: „Ir bendraudami su vaiku bandome atliepti jo poreikius supratimu, kas apskritai ta

sveikata, kad tai ne tik fizinė gerove bet ir psichologinė būseną, emocinis vystymasis <...>“. Šis faktas leidžia teigti, kad tėvai siekia suteikti informacijos sveikatos, fizinio aktyvumo, laisvalaikio klausimais. Tai vaikams atveria galimybę imtis iniciatyvos, mokytis savarankiškumo, ugdytis atsakomybę už savo sveikatą, įvertinti esamą aplinką ir inicijuoti įvairias veiklas, skatinančias aktyvią gyvenimą. Tuo pačiu atskleistas informantų palankus požiūris ir į dienvakarę (tai pagrindžia subkategorija - *Dienotvarkė atitinkanti vaiko poreikius*), ją vertinant kaip savaiminį procesą (<...> *dienotvarkės planavimas natūralus procesas <...>. Dienotvarkė – mokykla, sportas, užsiėmimai, gali būti ir namų ruošos darbai. Keliasi vaikai apie 7.00 val. o miegoti eina apie 21.30- 22.00 val. Bandom sudėlioti, kad būtų pirmoj eilėj mokykla, sportas, po to hobiai, <...> tariamasi su vaiku <... >).* Dienotvarkę, atitinkančią augančio vaiko poreikius, tėvai pripažįsta kaip vieną svarbiausių gyvenimo veiksnių, lemiančių vaiko aktyvumą, gerą savijautą, sveikatą visumoje. Pokalbiai su informantais atskleidė ir tai, kad kai kurie tėvai netaiko tinkamo dienos ritmo savo vaikams, suteikdami pasirinkimo galimybę, kada ir kokia veikla užsiimti, koku laiku eiti miegoti ir pan. (<...> *kai einam į darželį, ta dienvakarė, būna kiek kitokia o kai namuose, tai kartais keliasi 8 val. kartais 11.00 val. <...>).*

Informantų interviu tekstuose ir suformuluotose subkategorijose išryškėjo tėvų nuostata į aktyvų dalyvavimą vaiko gyvenime „*Su sūnum praleidžiu daug laiko <...>. Savaitgaliais daugiau laiko praleidžia su mama, būnu ir aš. Stengiamės kuo daugiau laiko praleisti kartu“.* Šiuos vertinimus patvirtina ir kitos informantės teiginiai „*Daug bendraujame, sportuojame, praleidžiame daug laiko su vaiku. Esame sutarę su vyru kasdien skirti bent vieną kokybišką valandą su vaiku. Tik su juo ir visas dėmesys tik jam“.*

Paaikškėjo ir tai, kad tyrime dalyvavę tėvai rūpinasi vaiko sveikatos priežiūra (<...> *stengiamės užtikrinti vaiko sveikatos priežiūrą, t.y. periodiškai lankomasi pas šeimos gydytoją, specialistus, <...> pritariu vaiko profilaktiniam skiepjimui*). Tai reiškia, kad tėvai supranta ankstyvojo amžiaus, kaip itin reikšmingo vaiko sveikatos raidos laikotarpio, įtaką jo vėlesnio gyvenimo kokybei. Tai atitinka ir Konvencijos 31 straipsnio nuostatas, skelbiančias, kad valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius, užtikrinant vaiko galimybę žaisti, aktyviai leisti laisvalaikį (Valstybės žinios, 1995-07-21. Nr. 60-1501).

Svarbu pažymėti ir tai, kad tėvai nemenką dėmesį skiria sveikai vaiko mitybai, fiziniam aktyvumui, atitinkančiam jo amžių, sveikatą bei poreikius (*Vaiko mitybą formuojame nuo pat vaikystės naudodami sveikus produktus, šviežias daržoves, ūkininkų augintą mėsą ir tiekiamą*

pieną, gamindami maistą namuose kartu, leidžiant pačiam vaikui suvokti, kas ta sveika mityba). Šeimose vaikui užtikrinama galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti, prasmingai leisti laisvalaikį (*Fizinis aktyvumas labai priklauso nuo pačio gyvenimo būdo, daug vaikštome, ir praleidžiame laiko lauke, miške ir gryname ore, važinėjame dviračiais <...>*). Tėvai suvokia, kad ankstyvojo amžiaus vaiko fizinis aktyvumas – tai viena svarbiausių sveikos gyvensenos sudedamųjų dalių. Žaltauskė (2017, p. 77) daktaro disertacijoje, nurodo, kad „daugelis mokslininkų neabejoja fizinio aktyvumo efektyvumu ir jo teigiamu poveikiu, siekiant kontroliuoti lėtinių ligų vystymąsi“. Žaltauskės (2017) teigimu, tyrimais nustatyta, kad fizinis aktyvumas pagerina ne tik sveikų vaikų gyvenimo kokybę, bet ir sergančiųjų įvairiomis lėtinėmis ligomis.

Interviu analizė patvirtina tą faktą, kad iškilus problemoms su vaiko sveikata, didesnė dalis tėvų kreipiasi į gydytojus, medicinos personalą, nors pasitaiko ir tokių atvejų, kai nesikreipiama pagalbos, o gydo vaiką patys namuose. Teiginių analizėje neišryškėjo tai, ar išklausoma vaiko nuomonė, kai sprendžiamos jo sveikatos problemos. Grindžiant šias mintis Konvencijos nuostatomis, vaikas turi teisę dalyvauti priimant sprendimus dėl jo sveikatos priežiūros, sveikatos paslaugų planavimo ir sveikos aplinkos kūrimo (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501). Tai įpareigoja suaugusiuosius išgirsti vaikus, įsiklausyti į jų nuomonę ir kartu spręsti jų sveikatos klausimus.

Apibendrinant teigtina, kad ankstyvojo amžiaus vaikų sveikata priklauso ne tik nuo sveikatos priežiūros ir ugdymo specialistų ar jų teikiamų paslaugų kokybės, tačiau pirmiausia, ji priklauso nuo vaiko tėvų pastangų, garantuojančių vaiko teisės į fiziškai saugią ir sveiką gyvenseną šeimoje, užtikrinimą. Tėvų, pasirinkusių sveiką gyvenseną, vaikai, tikėtina, užaugs sveikesni.

Tyrimo dalyviams atsakant į klausimą: „Kokiais būdais Jūsų šeimoje įgyvendinama ankstyvojo amžiaus vaiko teisė į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų gyvenimą?“, išskirta kategorija - *Vaiko teisė į saugią gyvenseną* (žr. 5 lent.) grindžiama prasminių teiginių pavyzdžiais ir jų pagrindu išskirtų subkategorijų turinio paaiškinimu. (Išsamesnis subkategorijų turinys, pateiktas 2 priedo 2 lentelėje).

5 lentelė. Vaiko teisės į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugią gyvenseną įgyvendinimo būdai ir galimybės šeimoje: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorija ir subkategorijos*)

| Kategorija | Subkategorija | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|------------|--------------------------------|--|
| | <i>Saugumas namų aplinkoje</i> | Namai pritaikyti vaikui, turi savo kambarį, kuriame vyksta didžioji dalis jo žaidimų, ten jo žaislai ir aplinka yra saugi jo sveikam |

| | | |
|---------------------------------------|---------------------------------|---|
| Vaiko teisė į saugią gyvenseną | | <p>vystymuisi.</p> <p>Nepaliekame vaiko ilgam nepriežiūroje, visuomet stebime arba kartu užsiimame.</p> <p>Manau, kad sąlygos yra visos, <... > reikia, kad jis pats suvoktų ribas, kur yra saugu, o kur ne. Kas galima, o kas ne <... >.</p> <p>Namuose sąlygos saugiai žaisti yra visos <...>.</p> <p>Pas mus namuose viskas pritaikyta pagal vaikų poreikius, spintelės su užraktais, ant stalčių „stoperiai“ sustatyti ir pan.</p> <p><...> praktiškai niekada nepaliekam vienu, visą laiką kažkuris prižiūrim <...>. Dar nei karto nebuvo paliktas vienas, visada prižiūrimė</p> |
| | <i>Saugumas lauko aplinkoje</i> | <p>Gyvename vienkiemyje, vaikai žaidžia tarpusavyje, atvažiuoja keletas draugų, turi futbolo vartus, krepšinį tai žaidžia visi. Kieme žaidžia patys, stebim, bet budėti jau nebereikia.</p> <p>Gyvename pirmame aukšte, tai vaikas turi visas sąlygas saugiai išeiti į lauką tiesiog per terasą. Mūsų kiemas yra užtvirtas <...>.</p> <p>Dar nei karto nebuvo paliktas vienas, visada prižiūrimė <...>.</p> <p>Visuomet žaidžiame už namo esančiose žaidimų aikštelėse, smėlio dėžėje, vaikštinėjame žolyne <...>.</p> <p>Taip mes turim prūdą kieme, bet jis yra aptvertas <...>.</p> |
| | <i>Emocinis vaiko saugumas</i> | <p>Pagal amžių, pagal vaiko emocijas, pagal vaiko judrumą, kiekviena mama matom, kas saugu, kas nesaugu. <,...>.</p> <p><...> vaiko emocinis saugumas ir sveikata mums didžiausias prioritetas <...>).</p> <p>Visuomet stengiamės užtikrinti vaiko emocinį saugumą, gerą savijautą, sveikatą, teigiamas emocijas, būti šalia ir duoti viską, kas geriausia ir jam reikalinga.</p> <p>Visuomet skatiname vaiką, pagiriame.</p> |

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje (1959) antrame principu nurodoma, kad vaikui turi būti užtikrinama išskirtinė apsauga bei suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protišcai, doroviškai ir dvasiškai. Tai turi būti įgyvendinama įstatymais ar kitokiomis priemonėmis, tačiau svarbiausia atsižvelgiant į vaiko interesus. Šios deklaracijos ketvirtas principas užtikrina vaiko teisę sveikai augti ir bręsti ir žinoma turi būti teikiama ypatinga priežiūra bei apsauga (Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija, 1959). Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje (1959) daug dėmesio skiriama saugiai vaiko aplinkai, kurioje vaikas vystytųsi ne tik protišcai, tačiau ir fiziškai. Strukčinskienės (2009) teigimu, analizuojant duomenis apie vaikų nelaimingus atsitikimus Europoje ir Lietuvoje, pastebima, kad skaičiai rodo nelaimingų atsitikimų didėjimo tendenciją. Didžiausias vaikų mirtingumas fiksuojamas Estijoje, Vengrijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Norint pakeisti šią situaciją, nuo mažens vaikui turi būti sudaryta saugi aplinka, skatinanti teigiamų įgūdžių lavinimąsi, norą vystytis ir tobulėti. Teorinių įžvalgų (Strukčinskienė, 2009; Boyd, Bee, 2011; Vingras, Černiauskiene, 2012) pagrindu galima daryti prielaidą, kad tėvams trūksta žinių apie saugios aplinkos kūrimą vaikui, bei šių įgūdžių praktinio taikymo. Tėvai turėtų įsisąmoninti, kad saugumas reiškia ne tik fizinį vaiko saugumą

(aplinka, kad vaikas nesusižeistų, sąlygos nebūtų kenksmingos jo sveikatai ir pan.), bet ir psichologinį saugumą, t. y. galimybių vaiko normaliai raidai, poreikių tenkinimui sudarymą. Vaiko nepriežiūra ir negebėjimas sukurti saugios aplinkos namuose yra vaiko teisių pažeidimo klausimas. Analizuojamą problemą pagrindžia kategorija *Vaiko teisė į saugią gyvenseną*, kurios turinį įprasmina šios subkategorijos: „*Saugumas namų aplinkoje*“, „*Saugumas lauko aplinkoje*“, „*Emocinis vaiko saugumas*“.

Subkategorijos *Saugumas namų aplinkoje* teiginių turinys byloja, kad stiprūs ir sveiki santykiai tarp vaikų ir tėvų – yra viena iš priemonių, padedančių ugdyti vaiką, norint užtikrinti saugią aplinką namuose. Šiame kontekste išryškėja „Gelbėkit vaikus“ organizacijos (2012) nuostatos, įpareigojančios tėvus vadovautis pagrindiniais principais, kurie turi būti pritaikyti visose bendravimo su vaikais situacijose. Šių dienų galimybės ir išmaniosios technologijos leidžia sukurti pačią saugiausią namų aplinką ankstyvojo amžiaus vaikams, tačiau dažnai tėvai nepakankamai aiškina vaikams apie saugios aplinkos požymius, todėl kaip bebūtų gaila labai dažnai fiksuojami vaikų susižalojimai namų aplinkoje.

Tyrimo dalyvavę informantai teigia: „*Manau, kad sąlygos yra visos, <... > reikia, kad jis pats suvoktų ribas, kur yra saugu, o kur ne. Kas galima, o kas ne <... >*“. Tai įrodo, kad vaikai būtų linkę elgtis atsargiau, jei jiems būtų aiškinama apie saugumą, parodant pavojingas vietas. Tikėtina, kad efektyviau vaikus veiktų mokymas ir aiškinimas, kas yra nesaugu, negu draudimai ir bausmės dėl nesaugaus vaiko elgesio. Tėvai daug dėmesio skiria saugios namų aplinkos kūrimui (*Pas mus namuose viskas pritaikyta pagal vaikų poreikius, spintelės su užraktais, ant stalčių „stoperiai“ sustatyti ir pan.*). Tuo pačiu tėvai žino ir supranta, kad nepakanka vien sukurti vaikams saugią aplinką, juos išmokyti saugiai elgtis joje, tačiau labai svarbi atsakinga suaugusiųjų priežiūra (*<...> praktiškai niekada nepaliekam vienu, visą laiką kažkuris prižiūrim <...>. Dar nei karto nebuvo paliktas vienas, visada prižiūrim <...>*).

Žaisdami vaikai tyrinėja aplinką, bando suvokti aplinkos reiškinius, todėl labai svarbu, kad vaiko aplinka būtų saugi. Kiečiuose bei vaikų žaidimo aikštelėse yra rizika susižaloti. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija pateiktame straipsnyje (2015) „Saugos reikalavimai vaikų žaidimų aikštelėms ir žaidimų patalpoms“ nurodo, kad žaidimo aikštelėse reikalinga atidi tėvų priežiūra ir nuolatinis vaiko mokymas, aiškinant jam apie pavojus ir galimas pasekmes. Taigi, siekdami išvengti vaikų traumų, tėvai ir visi suaugusieji turi stengtis visomis įmanomomis priemonėmis užkirsti kelią vaikų susižalojimams (Saugos reikalavimai vaikų žaidimų aikštelėms ir žaidimų patalpoms, 2015). Tai ir įrodo interviu analizė ir ją įprasminantys teiginiai (*Visuomet*

žaidžiame už namo esančiose žaidimų aikštelėse, smėlio dėžėje, vaikštinėjame žolyne <...>. Taip mes turim prūdą kieme, bet jis yra aptvertas <...>. Visas kiemas aptvertas <...>. Taip pat suslėpti visi kiemo ir daržo įrankiai, padarytas atskiras kampelis <...>).

Kuriant saugią aplinką svarbiausia, kad vaikas jaustųsi mylimas, užtikrinant jo emocinę gerovę ir fizinį vystymąsi. Interviu analizė leidžia teigti, kad tyrime dalyvavę tėvai yra įgiję nuostatą apie teigiamų santykių kūrimą su vaikais (*Visuomet stengiamės užtikrinti vaiko emocinį saugumą, gerą savijautą, sveikatą, teigiamas emocijas, būti šalia ir duoti viską, kas geriausia ir jam reikalinga; <...> vaiko emocinis saugumas ir sveikata mums didžiausias prioritetas <...>*). „Gelbėkit vaikus“ organizacijos (2012) nuostatose nurodoma, kad vaikams svarbu žinoti, kad jie yra vertinami ir svarbūs. Informantų teiginių analizės pagrindu galima daryti prielaidą, kad vaikai jaučiasi šeimoje saugūs, nes žino galiojančias elgesio taisykles, aiškias ribas, kaip kada reikia elgtis, kokios gali būti jo veiksmų pasekmės.

Svarbiausias Konvencijos principas (3 straipsnis) yra nuostata, kad visi veiksmai, susiję su vaikais, turi atitikti geriausius vaiko interesus (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501). Leidinyje „Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadovas: teigiamas, vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris“ (2012) nurodoma, kad vaiko teisės iš esmės nustato standartus, kurie užtikrina, kad vaikai yra laikomi visaverčiais žmonėmis, turinčiais savo vertę ir orumą (*Pagal amžių, pagal vaiko emocijas, pagal vaiko judrumą, kiekviena mama matom, kas saugu, kas nesaugu <...>*). Svarbus veiksnys tėvų ir vaiko santykiams yra emocinis vaiko saugumas. Vaikai geriausiai jaučiasi, kai yra suprasti, saugūs, mylimi, suaugusieji jais pasitiki, net ir tuo atveju, jei suklysta, padaro klaidų (*Visuomet skatiname vaiką, pagiriame. Rodome pavyzdį, patys daug užsiimame su vaiku*). Tai ir yra fizinis ir psichinis saugumas, skatinantis vaiko pasitikėjimą savimi, savo tėvais, pagarbą kitų jausmams. Svarbu ir tėvų supratimas, kad saugaus elgesio įgūdžiai ugdomi veiksmingiau, jeigu sudaromos sąlygos pačiam vaikui pažinti, suprasti, įvertinti galimas nesaugias ar pavojingas situacijas, negu tiesiogiai vaiką gąsdinant ar barant.

Apibendrinant teigtina, kad kiekvieno vaiko teisė yra augti tokiose gyvenimo sąlygose, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam bei socialiniam vystymuisi (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018). Užtikrinant vaikų saugumą, nepakanka sukurti saugią aplinką – būtina ugdyti vaikų įgūdžius saugiai elgtis joje. Tėvams privalu įsisąmoninti, kad ne tik būtina nuo mažens sukurti vaikams palankią ir saugią aplinką, juos mokyti saugiai elgtis joje, tačiau ne mažiau svarbi yra nuolatinė suaugusiųjų priežiūra, psichologinis saugumas.

3.2.3. Tėvų patirtys ir galimybės, įgyvendinant vaiko teisę į aktyvų jo dalyvavimą šeimos gyvenime

Lietuvai prisijungus prie Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvencijos, iš esmės keitėsi vaiko teisinis statusas: Konvencijos straipsnių apibrėžtyse vaikas pripažintas savarankišku teisės subjektu, ir tai suteikė galimybę autonomiškai vertinti vaiko poreikius ir interesus. Tuo pačiu vaikas įgijo teisę išsakyti savo nuomonę, galimybes dalyvauti įgyvendinant ir ginant savo teises bei interesus. Taigi, įgyvendinant vaiko teises, tėvams svarbu atsižvelgti į vaiko interesus, aiškiai suvokiant tai, kas vaikui yra geriausia.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996), paskirtis - priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, vadovautis geriausiais vaiko interesais. (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija 2021-03-01). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatym (1996) nurodoma, kad vaiko interesų principas taikomas remiantis konkrečia individualaus vaiko situacija, siekiant nustatyti, kas naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija 2021-03-01). Būtent šeima turi suteikti vaikui saugumo jausmą, nesavanaudišką meilę, sudaryti sąlygas asmeniniam tobulėjimui.

Tolesnė duomenų analizė (žr. 6 lent.) tęsiama kategorijos – *Vaiko dalyvavimas šeimos gyvenime* – paaiškinimu, jį pagrindžiant prasminių teiginių pavyzdžiais ir jų pagrindu išskirtų subkategorijų turinio raiška. (Išsamesnis subkategorijų turinys, pateiktas 2 priedo 3 lentelėje).

6 lentelė. Vaiko teisės į aktyvų jo dalyvavimą šeimos gyvenime užtikrinimas, prioritetą teikiant geriausių vaiko interesų principui: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir subkategorijos*)

| Kategorija | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|--|---|--|
| Vaiko dalyvavimas šeimos gyvenime | <i>Vaiko poreikių ir jo nuomonės pripažinimas</i> | Vaiko nuomonė visada svarbi, nes tai mums atspindi jo pozicija tam tikrais klausimais. Stengiamės visada išklaudyti vaiką, atsižvelgti ir į jo norus. <...> nuo pat mažens skatinome reikšti nuomonę <...>; <...> tai yra mūsų svarbiausias prioritetas. Leidžiame vaikui išreikšti save, leidžiame rinktis aprangą, atsižvelgiame į jos norus ir t.t. |
| | <i>Vaiko dalyvavimo teisės pripažinimas</i> | Stengiamės gerbti jo nuomonę ir leidžiama ją išsakyti, bet dažniausiai sprendimą priimame mes, tėvai. Bendraujame, šnekame, klausiamo ko norėtų jis, pasakome ko norime mes, ieškom kompromiso. Skatiname įtraukdami vaiką į sprendimus, ką norime |

| | | |
|--|------------------------------------|--|
| | | veikti, kaip leisti laisvalaikį, ka naujo išmokti ar pamatyti <...>. |
| | <i>Vaiko interesų pripažinimas</i> | <p>Orientavausi į vaiką, nes mano prioritetas, mano vaikas. Pirmiausia vaiko interesai, po to mano interesai <...>. Vyksta derybos, kalbamės, jei kažką padarysi, gausi ko nori. Kartais bandau įtikinti, kai nenori eiti į treniruotes, kartais kažką pažadu.</p> <p>Tai yra mūsų svarbiausias prioritetas, formuojame asmenybę <..>, atsižvelgdami į vaiko poreikius ir interesus.</p> <p>Stengiamės visada išklaudyti vaiką, atsižvelgti ir į jo norus <..>.</p> <p><,...> formuojame asmenybę, auklėjame atsižvelgdami į vaiko poreikius ir interesus <...>.</p> |

Vaiko gerovės valstybės koncepcija (2003) vaiko dalyvavimą apibrėžia kaip teisę „veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje individualiai ir kolektyviai, sukuriant vaikui socialinę erdvę jo aktyviam dalyvavimui“. Tai įrodo, kad neabejotinai visi vaikai turi teisę išsakyti savo nuomonę sprendžiant su vaiku ir jo aplinka susijusius klausimus bei įvairias problemas, kurios turi įtakos jų gyvenimui.

Tyrime dalyvavusių informantų teiginių analizė įrodo, kad, įgyvendinant vaiko teises saugiai ir sveikai gyventi, tėvai atsižvelgia į vaiko interesus, konkrečią situaciją, suvokiant tai, kas jam yra geriausia ir naudingiausia (<...> *nuo pat mažens skatinome reikšti nuomonę <...>; <...> tai yra mūsų svarbiausias prioritetas, formuojame asmenybę, auklėjame atsižvelgdami į vaiko poreikius ir interesus <...>*). Vaiko interesų principas taikomas, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, bei bandant išvelgti, kas naudingiausia vaikui šiame laikotarpyje ir ir ateityje (*Ieškom kompromisų, bet visą laiką stengiamės atsižvelgti į vaiko norus. (Skatiname įtraukdami vaiką į sprendimus, ką norime veikti, kaip leisti laisvalaikį, ka naujo išmokti ar pamatyti <...>)*).

Vertinant informantų pasisakymus, galima daryti išvadą, kad vaiko nuomonė yra išklausoma, jis turi galimybę laisvai reikšti savo pažiūras, pageidavimus, ir jo dalyvavimas, sprendžiant įvairius klausimus, susijusius su jo interesais, yra užtikrinamas (*Vyksta derybos, kalbamės, jei kažką padarysi, gausi ko nori. Kartais bandau įtikinti, kai nenori eiti į treniruotes, kartais kažką pažadu. Tai yra mūsų svarbiausias prioritetas, formuojame asmenybę <..>, atsižvelgdami į vaiko poreikius ir interesus*).

Aktualu tai, kad vaiko interesų realizavimo problemos siejamos su pagarbos vaiko pažiūroms principu, akcentuojančiu vaiko galimybes aktyviai dalyvauti, priimant sprendimus jį liečiančiais klausimais (Kairienė, 2012). Interviu eigoje išsakytos informantų nuostatos patvirtina Kairienės (2012) išreikštas mintis, kad vaikas daugeliu atvejų pripažįstamas lygiaverčiu sąveikos

dalyviu, turinčiu teisę išreikšti savo nuomonę, pažiūras, siūlomus sprendimus (*Skatiname įtraukdami vaiką į sprendimus, ką norime veikti, kaip leisti laisvalaikį, ka naujo išmokti ar pamatyti <...>*). Tėvai gerbia vaiko nuomonę, skatina jo savarankiškumą, sudaro galimybę dalyvauti šeiminiame gyvenime (*Vaiko nuomonė visada svarbi, nes tai mums atspindi jo pozicija tam tikrais klausimais. Stengiamės visada išklausti vaiką, atsižvelgti ir į jo norus*).

Nepaisant pasikeitusio vaiko teisinio statuso bei atsiradusių galimybių vaikui pačiam dalyvauti įgyvendinant savo teises, kai kurių autorių nuomone (Sagatys, 2006; Kairienė, 2012), vaiko teisės dažnai pažeidžiamos, ką įrodo ir mūsų tyrimo rezultatai. Šiuo požiūriu teiginių analizėje atkreipė į save dėmesį tokie fragmentai: „*Stengiamės gerbti jo nuomonę ir leidžiama ją išsakyti, bet dažniausiai sprendimą priimame mes, tėvai*“; „*Vaiko nuomonės visada klausama, žinoma tik ne mažiuko, jo nepaklausi, tiesiog patys nusprendžiam už jį*“. Tai reiškia, kad nors tėvai ir siekia lygiaverčių santykių tarp tėvų ir vaikų, tačiau jie dažnai dominuoja vaiko atžvilgiu, neįvertindami vaiko gebėjimų, nesuteikdami jam galimybės savarankiškai priimti sprendimus. Šiuo požiūriu galima teikti šią prielaidą: nors tėvų požiūris į dalyvavimo apraiškas yra ganėtinai teigiamas, vaiko galimybės aktyviai dalyvauti šeimos gyvenime nėra pilnutinai išreikštos.

Apibendrinant galima teigti, kad visumoje vertinant informantų pasisakymus, galima daryti prielaidą, kad vaiko nuomonė yra išklausoma ir jo dalyvavimas, sprendžiant įvairius klausimus, susijusius su jo interesais, yra užtikrinamas. Kita vertus, interviu eigoje pažymėtini atvejai, kai vaiko interesai neskiriami nuo vaiko norų, o nuomonės išklausymas siejamas tik su vaiko pageidavimų tenkinimu. Taigi, vaiko, kaip aktyvaus dalyvio, samprata ne visais atvejais yra aiškiai apibrėžiama.

3.2.4. Veiksniai, įtakojantys tėvų galimybes ir atsakomybę vykdyti savo pareigas

Analizuojant tėvų samprotavimus apie veiksniai, įtakojančius tėvų galimybes ir atsakomybę vykdyti savo pareigas, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, išskirtos šios kategorijos (žr. 7 lent.): *veiksniai padedantys vykdyti tėvystės pareigas; veiksniai trukdantys vykdyti tėvystės pareigas*. Kategorijų turinys grindžiamas prasminių teiginių pavyzdžiais ir jų pagrindu suformuluotų subkategorijų turinio raiška. (Išsamesnis subkategorijų turinys, pateiktas 2 priedo 4 lentelėje).

7 lentelė. Veiksniai, įtakojantys tėvų galimybes ir atsakomybę vykdyti pareigas, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir*

subkategorijos)

| Kategorijos | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|--|---|--|
| Veiksniai padedantys vykdyti tėvystės pareigas | <i>Buities ir gyvenimo sąlygų kokybė</i> | <p>Taip pat svarbu, kur vaikas gyvena, name ar bute, kokia erdvė skirta vaikui <...>.</p> <p>Mes turime gyvenamąją vietą, pastovias pajamas <...>. todėl vaikui galime lengviau suteikti visas sąlygas.</p> <p>Mes galime leisti sau buities ir vaiko priežiūrą palengvinančius daiktus, ar vaiko saugumą užtikrinančias technologijas <...>.</p> <p>Svarbu finansinės galimybės leidžiančios edukacijai skirti laiko, auklei, būreliams, vitaminams <...>.</p> |
| | <i>Profesinės veiklos sąlygų kokybė</i> | <p><...> mano darbo sąlygos padeda vykdyti tėvų pareigas, nes dirbu namuose, galiu skirti laiko vaikams <...>.</p> <p>Visos sąlygos svarbios, įgyvendinant šias vaiko teises, visų pirma tai paprasčiausias tėvų darbinis santykis <...>.</p> <p>Aš pirmiausia atsižvelgiau ieškant darbo, kad kuo trumpiau ten užtrukčiau, gal galėčiau būti kuo daugiau su vaiku, <...>.</p> <p>Mes abu turime geras darbo sąlygas. Susirgus vaikui, galime dirbti iš namų. Geros darbo sąlygos nekelia streso auginant vaiką. Pvz, vyro darbdavys daro net renginius vaikams.</p> <p>Kadangi dirbu nuotoliniu būdu, tai turiu visas galimybes, susidėliojusi savo veiklas, būti su vaiku.</p> <p><...> svarbu ir kiek vienas iš tėvų ar abu tėvai turės galimybę praleisti laiko su vaiku, vaiko auginimo atostogose <...>.</p> |
| | <i>Artimieji (seneliai, broliai, sesės), draugai</i> | <p><...> bet aš irgi turiu kitų veiklų, tai palieku su seneliais, ar su broliu, su sese, bet jei nėra manęs šalia, būna kažkas kitas, vienas tikrai nėra buvęs. Labai padeda grupelė draugų, kurios auginą tokio pat amžiaus vaikus <...>.</p> <p>Vyras taip pat kartais bendrauja su vaikus auginančiais tėvais, kurie pataria, nuramina.</p> |
| Veiksniai, trukdantys vykdyti tėvystės pareigas | <i>Tėvų sąmoningumo stoka</i> | <p><...> vis dėlto tai sąmoningumas, ne demografinė padėtis, ne išsilavinimas, tiesiog žmogaus sąmoningumas <...>.</p> <p>Daugiau nieko nereikia, net ir gyvenant nepasiturinčiai tėvai gali užtikrinti pilnai visa tai.</p> <p>Gal didžiausia problema veikianti tėvų sąmoningumą yra žinių bei išsilavinimo stoka <...>.</p> |
| | <i>Nepatenkinamos tėvų profesinės veiklos sąlygos</i> | <p><...> yra daug šeimų, kurioms darbai, užimtumas turi neigiamos įtakos <...>.</p> <p>Tėvų pareigas trukdytų vykdyti ilgos darbo valandos, bet mes tokių problemų neturime.</p> <p>Tuo tarpu vyro darbo sąlygos apriboja jo galimybes vykdant savo pareigas vaikui skiriamo laiko atžvilgiu <...>.</p> <p>Manau, kad kitiems trukdo darbo sąlygos, pvz, naktinės pamainos, darbas savaitgaliais <...>.</p> <p>Šiuolaikinė situacija, manau, įnešė sumaištį dėl pandemijos Covid-19 <...>. Išbalansuoja, bet stengiamės prisitaikyti ir gyventi toliau.</p> <p>Labai trūksta supratingumo darbdaviams apie tėvus auginančius mažamečius vaikus, lankstumo darbo grafikuose ir darbų paskirstyme <...>.</p> <p><...> problema vaiko auginimo atostogų apmokamumas <...>.</p> |

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) nurodoma, kad kiekvienam vaikui, tiek iki gimimo, tiek jam gimus, turi būti garantuota galimybė sveikai ir normaliai vystytis. (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija 2018-07-01). Vaikų socialinės raidos procesui ypatingai svarbi teisė būti sveikam, tinkama sveikatos priežiūra (Bačiulienė, Zaborskis, 2004).

Matulienės, Dobrovolskienės (2002) teigimu, vienas svarbiausių šeimų ekonominę padėtį sąlygojančių veiksnių yra realios pajamos. Būtent, socialinės ekonominės sąlygos lėmė ir visuomenės susisluoksniavimą, t.y., vienu šeimų nuskurdimą, o kitų praturtėjimą (Matulienė, 2002). Šiuos minėtos mokslininkės pamąstymus patvirtina ir interviu tekstų analizė, įrodanti egzistuojančias ekonomines bei finansines problemas šeimose, gyvenimo sąlygų kokybę: „*Svarbu finansinės galimybės leidžiančios edukacijai skirti laiko, auklei, būreliams, vitaminams <...>*“. Prasiminiuose teiginiuose, pagrindžiančiuose subkategorijos *Buities sąlygų kokybė* turinį, atsiskleidžia tėvų nerimas dėl buities sąlygų (*Taip pat svarbu, kur vaikas gyvena, name ar bute, kokia erdvė skirta vaikui <...>*). Tuo pačiu akcentuojama esama palanki situacija šiuo požiūriu (*Mes galime leisti sau buities ir vaiko priežiūrą palengvinančius daiktus, ar vaiko saugumą užtikrinančias technologijas <...>; Mes turime gyvenamąją vietą, pastovias pajamas <...>. todėl vaikui galime lengviau suteikti visas sąlygas*).

Gautų duomenų analizėje atsiskleidžia ir darbo sąlygų kokybės svarba (*<...> visos sąlygos svarbios, įgyvendinant šias vaiko teises, visų pirma tai paprasčiausias tėvų darbinis santykis <...>*), darbdavių supratingumo stoka (*Labai trūksta supratingumo darbdaviams apie tėvus auginančius mažamečius vaikus, lankstumo darbo grafikuose ir darbų paskirstyme, ne visada mamadieniai gali išspręsti visas iškylančias problemas; <...> problema vaiko auginimo atostogų apmokamumas <...>*).

Šiame kontekste galima įžvelgti ir teigiamų situacijų, kai vyksta dialogas ir sprendimų paieška tarp darbuotojo ir darbdavio (*Mes abu turime geras sąlygas. Susirgus vaikui, galime dirbti iš namų. Geros darbo sąlygos nekelia streso auginant vaiką. Pvz, vyro darbdavys daro net renginius vaikams*), kas skatina tėvų galimybes prisitaikyti prie naujų susidariusių sąlygų.

Dažnai šiuolaikiniai tėvai kreipiasi pagalbos į kitus žmones dėl savo pačių užimtumo. Leidžiama trumpam palikti vaiką su artimaisiais, draugais (*Labai padeda grupelė draugų, kurios augina tokio pat amžiaus vaikus <...>. <...> Vyras taip pat kartais bendrauja su vaikus auginančiais tėvais, kurie pataria, nuramina <...>*).

Tėvai išreiškia nuomonę, jog svarbu darbdavio palankus požiūris į šeimas, kurios turi mažų vaikų (*Kadangi dirbu nuotoliniu būdu, tai turiu visas galimybes, susidėliojusi savo veiklas, būti su vaiku*). Tuo pačiu akcentuojamas bendrų vertybių puoselėjimas, ateities planų konstravimas, abipusė parama ir pagalba, tarpusavio palaikymas ir supratimas, bendrų susitarimų pačioje šeimoje svarba.

Tėvai siekia derinti šeimos ir darbo poreikius įsiklausyti į vaikų norus (*Aš pirmiausia atsižvelgiau ieškant darbo, kad kuo trumpiau ten užtrukčiau, gal galėčiau būti kuo daugiau su vaiku, <...>, paprašyti artimųjų pagalbos (<...> bet aš irgi turiu kitų veiklų, tai palieku su seneliais, ar su broliu, su sese, bet jei nėra manęs šalia, būna kažkas kitas, vienas tikrai nėra buvęs*).

Tyrimė paaiškėjo ir tai, kad jaunos šeimos patiria daug įtampos ir susiduria su konfliktinėmis situacijomis, derindamos šeimos/tėvystės ir darbo poreikius (*<... > yra daug šeimų, kurioms darbai, užimtumas turi neigiamos įtakos <... >. Manau, kad kitiems trukdo darbo sąlygos, pvz, naktinės pamainos, darbas savaitgaliais <...>*). Atkreipiamas dėmesys ir į pandemijos Covid-19 reiškinį (*Šiuolaikinė situacija, manau, įnešė sumaišties dėl pandemijos Covid-19 <...>. Išbalansuoja, bet stengiamės prisitaikyti ir gyventi toliau*). Taigi, galima teigti, kad tėvai susiduria su realiais sunkumais. Tuo pačiu svarbu pabrėžti tai, kad informantai pažymi tėvų sąmoningumo, žinių stokos ir išsilavinimo problemas (*Gal didžiausia problema veikianti tėvų sąmoningumą yra žinių bei išsilavinimo stoka <...>*).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė ekonominė būklė - apsirūpinimas darbu, gaunamų pajamų šaltiniai ir jų lygis, būsto sąlygos, laisvalaikio galimybė - didele dalimi lemia tėvų elgseną šeimoje. Svarbu, kad abu tėvai sutartų dėl vaikų ugdymo, suvoktų bendro sutarimo svarbą, sprendžiant iškilusias konfliktines situacijas. Vaikams didelę įtaką daro abiejų tėvų asmeninis pavyzdys ir autoritetas, emociniai tėvų ir vaikų santykiai, šeimos tradicijos. Tuo pačiu vaikui labai svarbu tėvų tikėjimas jo gebėjimu būti savarankišku ir girdėti tėvų padaršinimus.

3.2.5. Pagalbos poreikis, užtikrinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą šeimoje

Interviu eigoje informantams atsakant į klausimą „Kokios pagalbos pasigendate ir manote, jog ji yra reikalinga, garantuojant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą šeimoje?“, išskirta kategorija *Pagalbos poreikis tėvams* (žr. 8 lent.), grindžiama prasminių teiginių

pavyzdžiais ir jų pagrindu suformuluotų subkategorijų turinio raiška. (Išsamesnis subkategorijų turinys, pateiktas 2 priedo 5 lentelėje).

8 lentelė. Pagalbos tėvams poreikis, garantuojant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą: tėvų patirties raiška (*kategorija ir subkategorijos*)

| Kategorija | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|---------------------------------|--|---|
| Pagalbos poreikis tėvams | <i>Materialinės pagalbos poreikis</i> | <p><...> trūksta materialinės pagalbos >. Manau, kad tėvams reikia materialinės pagalbos <...>. Gal ne visi tėvai dėl materialinių turi galimybes užtikrinti saugią ir sveiką aplinką vaikams <...>. Į darželį patekimo problema, turėtų būti didesnis prieinamumas, kad tėvai turėtų galimybę dirbti. Kiti samdyti auklės galimybės neturi.</p> |
| | <i>Artimųjų žmonių, draugų pagalba</i> | <p><...> turime senelius kurie visada gali atskubėti į pagalbą <...>. Buvo laikas kai turėjome auklę, kuri padėdavo pasirūpinti vaiku dirbant ilgiau ar susirgus. <...> daugiau pagalbos reiktų iš sutuoktinio pusės <...>. <...> sprendžiant problemas, svarbu bendravimas su kitais tėvais <...>.</p> |
| | <i>Medicinos paslaugų prieinamumas</i> | <p>Norėtusi medicinos prieinamumo, kad nereiktų tiek ilgai laukti eilėse <...>. <...> kiekvieną savaitę lankomės reabilitacijoje ir darželį lanko specialų. Lankomės pas gydytojus: neurologą, psichiatrą, raidos specialistą <...>.</p> |
| | <i>Emocinė - psichologinė pagalba</i> | <p>Emocinės (psichologinės), nes kartais tikrai pavargsti nuo vaiko. Ir norisi pabūti tik dviese su vyru. Psichologinės, mano manymu, labiausiai. Manau, kad daugiausia tėvams reikia psichologinės pagalbos, konsultacijų <...>. <...> šeimai, manau, tikrai reiktų psichologo pagalbos, teik kalbant apie po vaiko atsiradimo pakitusius ir vis dar tebesikeičiančius mūsų su vyru tarpusavio santykius, tiek ir mūsų santykį su vaiku, jo auklėjimu.</p> |
| | <i>Specialistų pagalba</i> | <p><...> švietimo pagalba galėtų būti labiau prieinama. <...> logopedo pagalba, kad vaikas raiškiau kalbėtų. <...> gal pagalbos sprendžiant šeimoje atsirandančias problemas per konsultacijas su specialistu <...>. Labai svarbi yra ir sveikatos specialistų pagalba, nes dažnai tokio amžiaus vaikai turi problemų dėl kalbos, judėjimo ar kt. sutrikimų <...>. Taip pat tikrai reikia teisinės pagalbos, dėl tam tikrų vaiko auginimo ir priežiūros klausimų <...>. Trūksta vaikams švietimo dėl kompiuterio žalos vaiko organizmui, turėtų perteikti žinias kiek laiko galima praleisti prie kompiuterio <...>, nes ne visi tėvai žino kiek laiko gali vaikas praleisti prie kompiuterio <...>.</p> |

Aktuali problema, išreikšta informantų teiginiuose, - mažėjančios šeimos pajamos, iššaukiančios skurdą (<...> *trūksta materialinės pagalbos* >. *Manau, kad tėvams reikia materialinės pagalbos* <...>) pirmiausia paliečia joje augančius vaikus. Negalėjimas patenkinti būtinausių poreikių skatina neigiamų emocijų kaupimąsi tarp šeimos narių. Tokią situaciją galima vertinti kaip rimtą kliūtį tėvams, sprendžiant darbo, finansines problemas. Neatsitiktinai Konvencijoje akcentuojama, kad tokiu atveju, kai šeima negali patenkinti vaiko poreikių dėl sunkių materialinių sąlygų, ji turi gauti visą būtiną pagalbą, paramą ir paslaugas vaiko poreikių tenkinimui (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501).

Tėvai pageidauja efektyvesnių vaikų užimtumo formų, sudarančių galimybę derinti tėvų pagrindines funkcijas šeimoje su profesine veikla (*Į darželį patekimo problema, turėtų būti didesnis prieinamumas, kad tėvai turėtų galimybę dirbti. Kiti samdyti auklės galimybės neturi. <...> švietimo pagalba galėtų būti labiau prieinama*). Tai ne tik skatintų tėvų saviraišką, veiklų įvairovę, bet ir užtikrintų palankias sąlygas vaikų ugdymui.

Taigi, galima teigti, kad tėvai savo išsakytais teiginiais įrodo, kad iki šiol tebėra nelanksčios užimtumo formos, kurios leistų tėvams derinti profesinę veiklą su vaikų auginimu ir ugdymu. Matyt, ši situacija iššaukia ir artimų žmonių pagalbos poreikį (<...> *turime senelius kurie visada gali atskubėti į pagalbą* <...> <...> *daugiau pagalbos reiktų iš sutuoktinio pusės* <...>;<...> sprendžiant problemas, svarbu bendravimas su kitais tėvais <...>).

Interviu eigoje pastebėta, kad keičiasi anksčiau vyravęs požiūris, jog su visomis problemomis galima ir reikia susitvarkyti patiems tėvams. Vis dažniau tėvai supranta, kad kartais labai naudinga pasitarti su specialistais, gebančiais atsakyti į tėvams rūpimus klausimus ir patarti kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje (<...> *jei yra kokia spraga, jei yra kažkokių sunkumų, <...> reikalinga visokeriopa kvalifikuotų specialistų pagalba. Labai svarbi yra ir sveikatos specialistų pagalba, nes dažnai tokio amžiaus vaikai turi problemų dėl kalbos, judėjimo ar kt. sutrikimų* <...>).

Informantų teiginiuose išryškėja medicinos paslaugų poreikis (*Norėtusi medicinos prieinamumo, kad nereiktų tiek ilgai laukti eilėse* <...>). Aktualia tampa ir psichologinė – emocinė pagalba (<...> *šeimai, manau, tikrai reiktų psichologo pagalbos, teik kalbant apie po vaiko atsiradimo pakitusių ir vis dar tebesikeičiančius mūsų su vyru tarpusavio santykius, tiek ir mūsų santykį su vaiku, jo auklėjimu*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tėvams, auginantiems vaiką su negalia, ypač reikalinga specialistų pagalba (*Kartais reikia trumpalaikės socialinės pagalbos, nes auginti vaiką su negalia yra iššūkis, kokie bebūtumėm išvermingi* <...>).

Šiandieniniam technologijų amžiuje vaikai vis dažniau naudojami kompiuteriais, išmaniaisiais telefonais, daug laiko praleidami virtualiame pasaulyje, socialiniuose tinkluose. Tai, be abejonės, kelia nerimą tėvams, išreikštą jų išsakytuose teiginiuose (*Trūksta vaikams švietimo dėl kompiuterio žalos vaiko organizmui, turėtų perteikti žinias kiek laiko galima praleisti prie kompiuterio <...>, nes ne visi tėvai žino kiek laiko gali vaikas praleisti prie kompiuterio <...>*). Tėvai turėtų sudaryti ir su vaiku aptarti naudojimosi išmaniaisiais įrenginiais, taisykles, susitarti su vaiku, kokiuose internetiniuose puslapiuose gali vaikas lankytis, taipogi prižiūrėti, kokiuose interneto puslapiuose vaikas lankosi. Esant būtinybei, galima įdiegti tėvų kontrolės programinę įrangą, kurios blokuoja neigiamą įtaką vaikui galinčius turėti tinklalapius.

Tam, kad užkirsti kelią pažeidimams, susijusiems su vaiko priežiūros, darbo problemomis, informantai pažymi teisinės pagalbos svarbą (*Taip pat tikrai reikia teisinės pagalbos, dėl tam tikrų vaiko auginimo ir priežiūros klausimų, pavyzdžiui, dėl darbdavio darbo kodekso pažeidimų ir pan. <...>*). Tai leidžia teigti, kad tėvams turėtų būti sudaryta galimybė bendrauti su teisės specialistais, iškelti rūpimus klausimus bei problemas ir išgirsti atsakymus (Pekauskas, Grigaliūnienė, 2008).

Apibendrinant kategorijos *Pagalbos poreikis tėvams* įprasminančių subkategorijų turinį, teigtina, kad, tėvams, negalint patenkinti vaiko poreikių dėl finansinių problemų ar sunkių materialinių sąlygų (ar nuo kitų šeimos nepriklausančių aplinkybių), šeimai turi būti suteikiama visa būtina pagalba, parama ir paslaugos, tenkinančios vaiko poreikius. Valstybės atsakomybė suteikti tėvams visą būtiną pagalbą, paramą ir paslaugas, kad tėvai galėtų tinkamai rūpintis vaiku ir užtikrinti jo poreikių tenkinimą, akcentuoja ir Konvencija (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501).

Diskusija. Literatūros šaltinių įžvalgos, grindžiamos vaiko teisių apsaugos sistemos situacijos, politinės, teisinės bazės ir šio darbo kokybinio tyrimo rezultatų analize, atskleidžia aktualius diskutuotinus klausimus.

Interviu eigoje išreikšti informantų pamąstymai leidžia daryti prielaidą, kad ne visi tėvai atranda pusiausvyrą tarp savo profesinių tikslų, tėvystės pareigų vykdymo, auginant vaikus ir visuomenėje egzistuojančių galimybių dinamikos. Tai įrodo, kad šio tyrimo konceptualusis pagrindas, išreikštas *Socialinio tikrovės konstravimo teorijos* (Berger, Luckmann, 1999) nuostatomis, pasirinktas tikslingai. Ši teorija leido suvokti, kad gyvenimo šeimoje esmė yra individo sąveika su aplinka, siekiant šių procesų tarpusavio dermės. Tuo pačiu šiame tyrime pasitvirtino ir *I vaiką orientuotos ugdymo paradigmos* (Dewey, 1961; Monkevičienė, 2008

Juodaitytė, 2003) nuostatų, reikalaujančių visuminio požiūrio į vaiko asmenybę, jo turimus gebėjimus ir troškimus, teisę laisvai ir niekieno nevaržomai veikti, reikšmingumas.

Literatūros šaltinių analizė ir informantų išreikštos pozicijos leidžia teigti, kad šiandieniniame gyvenime jaunos šeimos patiria daug iššūkių, realizuojant šeimos/tėvystės poreikius. Pakitusios socialinės, ekonominės sąlygos, rinkos santykiai, smukęs gyvenimo lygis, netikrumas dėl rytdienos verčia šeimas keisti gyvenimo būdą, adaptuotis prie naujų sąlygų; nemaža dalis šeimų susiduria su dideliais sunkumais ir negali jų įveikti savo jėgomis, tad joms reikalinga visokeriopa pagalba (Nasvytienė, 2005; Kairienė, Žiemienė, 2007, Boyd, Bee, 2011; Kairienė, 2012; Vingras, Černiauskiene, 2012). Lietuvos Respublikos Seimo 2003-05-20 nutarimu Nr. IX -1569 patvirtinta Vaiko gerovės koncepcija (Valstybės žinios, 2003, Nr. 52-2316), kurioje konstatuojama, kad viena iš vaiko gerovės problemų yra nestabili socialinė ir ekonominė aplinka: nedarbas ir mažos šeimų pajamos lemia vaikų nepriežiūrą, finansines problemas šeimoje. Tai įrodo, kad nėra reikiamu lygiu suteikiamos paslaugos šeimoms, nepakankama jų kokybė. Su šia nuostata sutinka ir kiti tyrėjai (Nasvytienė, 2005; Pūras, 2012; Biliūnienė, Miltenienė, 2013; Dudaitė, Kairienė, 2017). Tuo pagrindu galima daryti prielaidą, kad vaiko teisių apsaugos sistema funkcionuoja nepakankamai efektyviai: pastebimi vaiko teisių pažeidimai, netinkamas visuomenės požiūris į vaiką, nepripažįstant jo poreikių ir interesų, dalyvavimo teisės, išreiškiant savo nuomonę ir sprendimus.

Siekiant užtikrinti šeimos atsakomybę ir galimybes, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, visų pirma tėvai turi įgyti supratimą, kas tai yra vaiko teisės, suvokti pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus, šiuolaikinę sveikatos sampratą, grindžiamą visybiškumo principu, įsisąmoninti, kad vaiko teisė augti sveikam ir saugiam turi prioritetinę reikšmę jo gyvenime. Tėvų teisė ir pareiga – realizuoti vaikų auginimo ir ugdymo funkciją, santykius šeimos viduje konstruojant vaiko teisių pagrindu – ne paklusnumo, pavaldumo ir priklausomybės kriterijais, o įtraukimu į sprendimų priėmimą, lygiateisiškumu ir savarankiškumo ugdymu. Šių teisių ir pareigų įgyvendinimą turėtų skatinti ir socialiniai darbuotojai, kurių esminė funkcija - įgyvendinti praktikoje pagrindines Konvencijos nuostatas, ginti vaiko teises, padėti tėvams įgyvendinti vaiko teisę augti sveikam ir saugiam.

Todėl tikslinga, ateityje atrasti šiame darbe aprašyto tyrimo tęstinumo galimybes, vykdant gilesnius kokybinius tyrimus, atskleidžiančius naujas analizuojamos problemos išraiškas, tuo pačiu patikslinti jau vykdytų tyrimų rezultatus ir išvadas. Įdomu būtų atrasti atsakymus į klausimą, kodėl, pavyzdžiui, tėvai, tokiose pačiose situacijose elgiasi skirtingai, kodėl, didėjant

globalizacijos procesų įtakai, prieštaringai pasireiškia tėvų, auginančių ankstyvojo amžiaus vaikus, gebėjimai prisitaikyti prie nuolatinių pokyčių.

Grįžtant prie šios diskusijos, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konvencijos 6 straipsnis, akcentuoja vaiko interesą gyventi saugioje aplinkoje, kurioje nėra pavojaus jo fizinei ir emocinei sveikatai. Teorinės įžvalgos leidžia teigti, kad šie Konvencijos reikalavimai nėra pilnutinai realizuojami. Tokiai pozicijai pritaria ir kiti mokslininkai (Nasvytienė, 2005; Pūras, 2012; Biliūnienė, Miltenienė, 2013). Todėl, tikslinga įvardintą problemą tirti giliau, ypatingą dėmesį skiriant šeimoms, gyvenančios kaimo vietovėse, įtvirtinant tėvams suvokimą, kad nepakanka sukurti saugią aplinką – būtina mokyti vaikus saugiai elgtis joje.

Verta dėmesio ir dar viena ne mažiau aktuali problema – esant aukščiau įvardintai situacijai, nemažėja mūsų šalies gyventojų emigracija, reikalaujanti ne tik valstybės, bet ir visuomenės dėmesio. Dėl tokios situacijos vaikai dažnai paliekami senelių, giminaičių priežiūrai, kol tėvai išvykę uždarbiauti svetimoje šalyje, todėl norint išsiaiškinti šios problemos aktualumą ir nustatyti, kokias pasekmes vaiko raidai ir jo teisės augti sveikam ir saugiam užtikrinimą turi tėvų išvykimas, būtini išsamūs papildomi tyrimai.

Apibendrinant teigtina, kad šiame magistro darbe aprašytas tyrimas turi aiškia ateities perspektyvą ir teikia teorinį-metodologinį pagrindą tolimesniems tyrimams, analizuojantiems šeimos galimybes užtikrinti vaiko teisę saugiai ir sveikai gyventi. Pasitvirtino ir kitų mokslininkų (Kairienė, Žiemienė, 2007; Jonynienė, 2010; Petrylienė, Smilgienė, 2013; Lancy David, 2015; Dudaitė, Kairienė, 2017; Stripeikienė, 2017; Daraškevičienė, 2018) pateikiami tyrimo rezultatai, akcentuojantys, kad vaikai - labiausiai pažeidžiama ir ypatingos apsaugos reikalaujanti visuomenės dalis, todėl jų teisių ir teisėtų interesų apsauga yra vienas iš svarbiausių uždavinių, garantuojančių jų galimybes augti ir vystytis pilietiškoje, humaniškoje ir saugioje visuomenėje bei šeimoje. Harmoningam vaikų augimui ir vystymuisi ypač svarbi jų teisė būti sveikam, augti sveikoje ir saugioje aplinkoje, teikiančioje jam galimybę žaisti, prasmingai leisti laisvalaikį dalyvauti, priimant sprendimus, susijusius su tinkama sveikatos priežiūra.

IŠVADOS

1. Vaiko samprata ir esminė šios sąvokos apibrėžtis mokslinėje literatūroje ir teisės dokumentuose traktuojama taip: vaikais laikomi asmenys iki 18 metų, suskirstant į dvi amžiaus grupes: vaikai iki 14 metų, apibūdinami neturintys veiksnio, o nuo 14 iki 18 metų turintys dalinį veiksnį. Vaiko teisės suprantamos kaip teisė gyventi ir augti saugioje aplinkoje, būti sveikam, turėti teisę į asmeninį ir socialinį gyvenimą, asmens neliečiamumą, gyvenamąjį būstą, teisę į mokslą ir t.t. Tai reiškia, kad siekiama, jog vaikas galėtų laisvai augti, lavėti ir būti pilnateisiu visuomenės nariu.

2. Konvencija – pagrindinis tarptautinis vaiko teises reglamentuojantis dokumentas, kuriame nurodytos vaiko teisės, turinčios išskirtinę reikšmę jo socialinės ir biologinės raidos procesui: teisė gyventi, teisė mokytis ir teisė būti saugiam. Ypatingas dėmesys skiriamas vaiko teisei į saugų ir sveiką gyvenimą, sveiką aplinką ir tinkamą sveikatos priežiūrą, užtikrinant didžiausią galimybę vaikui gyventi ir būti sveikam. Tuo pačiu atkreipiamas dėmesys į priemones, įgalinančias vaikus ir tėvus įgyti žinių apie sveikatą. Realizuojant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą, jo harmoningos asmenybės formavimąsi, Konvencijoje akcentuojami šie pagrindiniai aspektai: užtikrinti vaikui fizinę, emocinę, psichologinę aplinką, skatinančią jo normalią raidą ir brandą; ginti visuotinai pripažintas vaiko teises bei laisves; sudaryti sąlygas vaiko pareigų ir atsakomybės formavimuisi; garantuoti vaiko teisę laisvai reikšti nuomonę, pažiūras, pageidavimus, dalyvauti priimant sprendimus.

3. Vertinant informantų išsakytas mintis apie šio laikmečio vaikų ugdymo šeimoje patirtis, galima daryti išvadą, kad tyrime dalyvavę tėvai suvokia savo atsakomybę ir galimybes, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, supranta šios teisės reikšmę vaiko asmenybei, bet praktikoje ne visada geba tai įgyvendinti. Tam trukdo mažėjančios šeimos pajamos, iššaukiančios finansinius nepriteklus; nelankstus darbo santykių reglamentavimas, reikalaujantis sumaniai derinti šeimos ir profesinės veiklos situacijas, priimti tinkamus šeimos atžvilgiu sprendimus; nerealizuoti buitės kokybės poreikiai. Nurodyti veiksniai, be abejonės, didele dalimi lemia galimybes užtikrinti vaikų gerovę, jų pilnavertį, saugų ir sveiką gyvenimą.

4. Tyrimo rezultatų pagrindu teigtina, kad kai kurie tėvai aiškiai suvokia, kad svarbu rūpintis ne tik fizine, bet ir psichologine bei emocine vaiko sveikata. Išryškėjo teigiamas tėvų požiūris į žinių apie sveikatą teikimą vaikui, dėmesys sveikai vaiko mitybai, fiziniam aktyvumui, atitinkančiam jo amžių, sveikatą bei poreikius.

- Pozityvu tai, kad tėvai pripažįsta, jog, užtikrinant vaiko teisę saugiai ir sveikai gyventi, tikslinga vadovautis pagarbos vaiko nuomonei ir geriausių vaiko interesų įgyvendinimu, išklusymu ir pripažinimu vaiko nuomonės, galimybe priimti sprendimus, suvokiant save kaip lygiateisį partnerį. Tarsi prieštaravimas šiai išryškėjusiai tendencijai, įgyvendinant vaiko teisę saugiai ir sveikai gyventi, interviu eigoje atkreipė dėmesį ir kai kurių tėvų orientacija į dominavimą vaiko atžvilgiu, nesuteikiant jam galimybės savarankiškai priimti sprendimus. Šiuo požiūriu galima teikti šią prielaidą: tėvai ne pilnai suvokia vaiko teises, pagarbos vaiko pažiūroms principą ir tik iš dalies pripažįsta vaiko teises aktyviai dalyvauti šeimos gyvenime.
- Iškilusias problemas arba susidariusias nepalankias situacijas šeimoje tėvai dažniausiai bando išspręsti savarankiškai. Tokia situacija atkreipia dėmesį į tai, kad tėvai, galbūt, nepakankamai vertina specialistų teikiamas konsultacijas, kurių dėka, tikėtina, galėtų sėkmingiau spręsti iškilusias problemas, gerinti šeimos ekonominę situaciją.
- Tyrimo rezultatai atskleidė tėvų teisinio švietimo žinių poreikį: jie norėtų įgyti išsamesnių žinių apie tėvų teises ir pareigas, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam. Tuo pačiu paaiškėjo, kad tėvams trūksta informacijos, kur turėtų ieškoti pagalbos iškilus problemoms. Šie faktai leidžia daryti prielaidą, kad tėvams trūksta teisinių žinių, ir tai jiems truko įgyvendinti savo galimybes, užtikrinant vaiko teises šeimoje.

REKOMENDACIJOS

Tėvams:

1. Tėvams privalu laikytis pagrindinių Konvencijos principų ir įgyvendinti vaiko teisių užtikrinimą jiems prieinamais būdais. Svarbiausia tėvų pareiga - prižiūrėti vaikus, rūpintis jų sveikata, moraliniu, dvasiniu ugdymu, kad jie būtų parengti savarankiškai gyventi visuomenėje. Bendraujant su vaikais, svarbu akcentuoti ne tik jų teises, bet ir pareigas.
2. Bendradarbiauti su vaikų ugdymo institucijomis, įsitraukiant į bendras projektines veiklas, prevencines programas. Dalyvauti konferencijose, seminaruose, forumuose, atvirų durų dienose ir pan.
3. Savarankiškai gilinti žinias pedagoginiu, psichologiniu, teisiniu aspektais, siekti, kad tėvų elgesys būtų pavyzdžiu vaikams jų kasdieniniame gyvenime. Skirti daugiau laiko bendravimui su vaiku.

Socialiniams darbuotojams:

1. Skatinti tėvus domėtis, įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių suvokti savo atsakomybę ir galimybes, užtikrinant savo vaiko teises augti sveikam ir saugiam. Informuoti tėvus apie vaiko teises ir jas ginančius dokumentus bei skatinti tėvus pagarbiai elgtis su vaiku.
2. Rengti informacinius lankstinukus tėvams apie jų (tuo pačiu, ir vaikų) teises ir pareigas, galimybę ieškoti pagalbos.
3. Atrasti galimybes kelti savo profesinę kvalifikaciją, skleisti gerąją šalies ir užsienio šalių patirtį, dalintis savąja.

Ugdymo įstaigoms:

1. Ugdymo įstaigų bendruomenėse (vaikams, tėvams, pedagogams, socialiniams pedagogams, administracijai) turėtų būti formuojamas šiuolaikiškas požiūris į vaiką, kaip į teisių subjektą, gerbiant jo teises ir vertinant kaip asmenybę.
2. Sukurti ugdymo įstaigose vaiko teisių apsaugos ir galimų pažeidimų prevencijos sistemą. Nuolatos įvertinti atliktus darbus bei tikrinti grįžtamąją informaciją.

SANTRAUKA

ŠEIMOS ATSAKOMYBĖ IR GALIMYBĖS, ĮGYVENDINANT ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO TEISĘ AUGTI SVEIKAM IR SAUGIAM: TĖVŲ PATIRTIES KONTEKSTAS

Teorinės analizuojamos problemos įžvalgos leidžia teigti, kad vykstant nuolatinei socialinio gyvenimo, žmonių mąstymo, įpročių kaitai, vaiko teisių apsaugos problema šeimoje išlieka aktuali ir reikalaujanti papildomų mokslinių tyrimų. Todėl tikslinga giliau iširti, kaip tėvai suvokia savo atsakomybę ir galimybes, garantuojant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, su kokiomis problemomis jie susiduria ir kaip jas sprendžia.

Tyrimo objektas: ankstyvojo amžiaus vaiko teisė augti sveikam ir saugiam šeimoje. *Tyrimo tikslas:* atskleisti tėvų atsakomybę ir galimybes, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam.

Tyrimas grindžiamas šiomis konceptualiomis nuostatomis: *Socialinio tikrovės konstravimo teorija* (Berger, Luckmann, 1999) ir *Į vaiką orientuota ugdymo paradigma* (Dewey, 1961; Juodaitytė, 2003; Monkevičienė, 2008). Tyrime taikyta kokybinė prieiga, kurios pasirinkimą lėmė analizuojamos problemos specifika bei asmeninis palankumas kokybiniam tyrimui. Tyrimo metodai: 1. *Teoriniai:* mokslinės literatūros, norminių dokumentų, apimančių informaciją apie tyrimo objektą, apžvalga ir apibendrinimas. 2. *Empiriniai:* tyrimui atlikti pasirinktas pusiau standartizuotas interviu metodas. Tyrimo duomenų analizei atlikti taikytas turinio (angl. content) analizės metodas.

Teorinių įžvalgų ir kokybinio tyrimo rezultatų pagrindu galima daryti išvadą, kad tyrime dalyvavę tėvai suvokia savo atsakomybę ir galimybes, užtikrinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam, supranta šios teisės reikšmę vaiko asmenybei, bet praktikoje ne visada geba tai įgyvendinti. Tam trukdo mažėjančios šeimos pajamos, iššaukiančios finansinius nepriteklius; nelankstus darbo santykių reglamentavimas, reikalaujantis sumaniai derinti šeimos ir profesinės veiklos situacijas, priimti tinkamus šeimos atžvilgiu sprendimus; nerealizuoti buitės kokybės poreikiai. Tyrimas reikšmingas tuo, kad gauti rezultatai atveria galimybę gilintis į ankstyvojo amžiaus vaiko teisės augti sveikam ir saugiam tolimesnę analizę, įžvelgti tėvų patirtis šiuo aspektu. Teorinių prielaidų ir empirinio tyrimo rezultatų kontekste suformuluotos išvados ir rekomendacijos, tikėtina, sudomins tėvus, socialinius darbuotojus, ugdymo įstaigas.

Raktiniai žodžiai: vaikas, šeima, vaiko teisės, sveikata.

SUMMARY

FAMILY RESPONSIBILITIES AND CAPABILITIES FOR FULFILLING THE RIGHT OF A YOUNG AGE CHILD TO GROW UP HEALTHY AND SAFE: THE CONTEXT OF PARENTAL EXPERIENCE

The theoretical insights of the problem analysed suggest that the problem of protection of children's rights in the family remains relevant and requires additional research in the context of constant changes in social life, people's thinking, habits. It is therefore appropriate to explore more deeply how parents perceive their responsibilities and possibilities in guaranteeing the right of children of young age to grow up healthy and safe, what problems they face and how they deal with them.

Object of the study: the right of a child of early age to grow up healthy and safe in a family.

Purpose of the study: to reveal the responsibilities and possibilities of parents in fulfilling the right of children of a young age to grow up healthy and safe.

The study is based on the following conceptual approaches: *the theory of social construction of reality* (Berger, Luckmann, 1999) and *the child-centered educational paradigm* (Dewey, 1961; Juodaitytė, 2003; Monkevičienė, 2008). The study used qualitative approach, the choice of which was determined by the specifics of the problem being analysed and personal preference for qualitative research method. Research methods: 1. *Theoretical:* review and generalization of scientific literature, normative documents that include information about the object of the study. 2. *Empirical:* a semi-standardised interview method was chosen for the study. The content analysis method was used to analyse the study data.

Based on theoretical insights and the results of qualitative research, it can be concluded that the parents who participated in the study are aware of their responsibilities and possibilities in ensuring the child's right to grow up healthy and safe, they understand the significance of this right for the child's personality, but are not always able to implement it in practice. This is hampered by the declining income of the family, which causes financial deprivation; inflexible regulation of employment relations, requiring parents to have abilities to cleverly combine family and professional situations in order to make decisions appropriate for the family; unrealized household quality needs. The study is significant in that the results obtained provide an opportunity to delve into the further analysis of the right of a child of a young age to grow up healthy and safe, to perceive the experiences of parents in regards to this aspect. Conclusions and

recommendations formulated in the context of theoretical assumptions and empirical research are likely to be of interest to parents, social workers, educational institutions.

Keywords: child, family, children's rights, health.

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2021-05-02

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto, Vaiko teisių apsaugos magistrantūros iššestinių studijų studentė, Lijana Lebedžinskienė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Šeimos atsakomybė ir galimybės, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam: tėvų patirties kontekstas“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Žinau, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už šiurkštų akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)

LITERATŪRA

1. Abromaitienė, L. (2012). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Adams, K., Lawrence, E. (2015). *Research Methods, Statistics and Applications*. SAGE Publications, Inc.
3. Alvesson, M. (2011). *Interpreting Interviews*. Los Angeles: Sage Publications.
4. Andermo, S. (2020). *Effectiveness of family intervention on health-related quality of life-a healthy generation, a controlled pilot trial*. BMC Public Health.
5. Andrašiūnienė, M. (2007). *Socialinio darbo terminų žodynelis*. Vilnius: Leidyba, spauda, prekyba.
6. Archard, D. W. (2018). *Children, Family and the State*. Routledge Taylor & Francis Group. London and New York.
7. Adaškevičienė, A., Strazdienė, N. (2013). *Vaikų sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
8. Bačiulienė, K., Zaborskis, A. (2004). Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje. *Medicina*, 40, 714–720.
9. Bagdonas, A. (2001). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. STEPP: *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
10. Berger, P. L., Luckmann Th. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas* (vert. iš angl. k.). Vilnius: Pradai.
11. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
12. Biliūnienė, J., Miltenienė, L. (2013). *Tėvų, įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus, patirtis: anketinės apklausos rezultatų analizė*. Šiaulių universitetas.
13. Birmontienė, T. (2007). *Žmogaus teisių konstitucinė samprata. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
14. Birmontienė, T. (2017). *Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos konstitucinė teisė: autorių kolektyvas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
15. Bitinas, A., Tartilas, J., Litvaitienė, J. (2011). *Socialinės apsaugos teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

16. Bitinas, B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
17. Boyd, D., Bee, H. (2011). *Augantis vaikas*. Vilnius: Ugdymo plėtros centras.
18. Burvytė, S., Ralys, K., Ilgūnienė, R. (2012). *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas. Mokslo studija*. Vilnius: Edukologija.
19. Burvytė, S. (2016). Tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, pozityviosios tėvystės suvokimas. *Socialinis ugdymas /Socialinė partnerystė ir inovacijos*. 44, 3, 36–57.
20. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child. (2016-2021). *Children`s human rights*
21. Čiočys, P. A. (2008). *Teisės pagrindai: mokomoji knyga. 4-asis leidimas*. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla.
22. Daraškevičienė, A. (2018). Vaiko auklėjimas šiuolaikinėje Lietuvoje: tėvų požiūris. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 18 (27), 109-128.
23. Dewey, J. (1961). *Democracy and education*. New York: The Macmillian Company.
24. Duoblienė, L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*. Vilnius: Tyto alba.
25. Dromantienė, L. Šalaševičiūtė, R. (2006). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje: socialinių darbuotojų vaidmuo. *Socialinis darbas*, 5 (1), p. 79 - 88.
26. Dudaitė, J., Kairienė, B. (2017). Žiniasklaidos formuojamas požiūris į vaiko teisių įgyvendinimą. *Specialusis ugdymas / Special Education*. 1 (36), p. 77 - 116. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
27. Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje (2004). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
28. Fountain, S. (2000). *Tik tai yra teisinga!: praktinis mokymas pagal Vaiko teisių konvenciją*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis UNICEF k-tas.
29. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
30. Hakkarainen, P., Brėdikytė, M., ir kt. (2015). *Ikimokyklinio amžiaus vaiko raida: žaidimas ir savireguliacija*. Monografija. Kaunas: Vitae Litera.
31. Human Rights in New Zealand (2010). *Rights of Children and Young People*. Human rights commission.
32. Indrašienė, V., Raudeliūnaitė, R. (2015). *Magistro darbo rengimo ir gynimo tvarka*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir socialinio darbo institutas.

33. Jociutė, A., Petronytė, G. (2015). Veiksmingos vaikų ir jaunimo sveikatos stiprinimo politikos priemonės fizinio aktyvumo bei sveikos mitybos srityje vietos bendruomenių suinteresuotų grupių požiūriu. *Sveikatos politika ir valdymas*, 1(8), 120–135.
34. Jonynienė, Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 15, p. 129–142.
35. Jonynienė, Ž. (2009). Vaiko teisių įgyvendinimas: mokyklos demokratėjimo rodiklis. *Socialinis darbas*, 8 (2), 51–63.
36. Jonynienė, J. (2010). Tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo veiksnių apžvalga. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 5, 119–137.
37. Jovaiša, L. (2011). *Edukologija. I tomas. Edukologijos įvadas. Edukologijos pradmenys*. Leidykla „Agora“.
38. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Lietuvos Respublikos ataskaita Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui. *Valstybės žinios*, 2004-02-13, 24-739.
39. *Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai* (2018). Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Vilnius: UAB „Spauda“.
40. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas: monografija*. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
41. Juodaitytė, A. (2004). Vaikystės pedagogo pasaulėžiūros koncepcija: „laisvojo“ ugdymo kontekstas. *Pedagogika*, 70, 87-91.
42. Juodaitytė, A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje. *Socialinis darbas*, 6 (1), 104–112.
43. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
44. Gaižutis, A. (2016). *Vaikystė ir grožis*. Monografija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
45. Gudžinskienė, V. (2013). *Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
46. Kabašinskaitė, D. (2006). *Vaiko teisės ir politika: socialinių edukacinių rekonstrukcijų kontekstai*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
47. Kairienė, B. (2012). Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu. *Socialinis darbas*, 2, 391-400.

48. Kairienė, B. (2013). *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
49. Kairienė, B., Žiemienė R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas*, 6 (2), 50 – 56.
50. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
51. Kerulienė, I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku. *Pedagogika: mokslo darbai*. Vilnius: VPU. 92, 116–122.
52. Kerulienė, I. (2009). Tėvų požiūris į vaiko teisių apsaugą Lietuvoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), 109–113.
53. Kosher, H. (2018). What Children and Parents think about Children’s Right to Participation. *The international Journal of Children’s Rights*. Volume 26: Issue 2, 295-328.
54. Kvale, S. (2007). *Doing interviews*. Los Angeles (Calif): Sage Publications.
55. Kvale, S., Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (2nd). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
56. Lancy David, F. (2015). *The Anthropology of Childhood: Cherubs, Chattel, Changelings*. Cambridge: Cambridge University Press.
57. Lengvinas, D. (2007). Vaikų teisių apsauga Lietuvoje ir Vokietijoje. Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga. IV respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
58. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741
59. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. Nr.VIII-1864. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262
60. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1569. „Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija“. Valstybės žinios. 2003-05-30. Nr. 52-2316.
61. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Nr. X-493. Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589.
62. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių

- darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2006-04-20, Nr. 43-1569.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucija (2002). *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos. (2010). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.
65. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Nr. I- 1489. *Lietuvos aidas*, 1991-08-06, Nr. 153-0
66. Liobikienė, T. N. (2016). *Krizių intervencija socialinio darbo praktikoje: Vadovėlis*. Kaunas : Vilnius: Vytauto Didžiojo Universitetas, Versus Aureus.
67. Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ *Valstybės žinios*, 1995-07-21, Nr. 60-1501
68. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807.
69. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
70. Matulienė, G. Dobrovolskienė, R. (2002). Jaunų šeimų socialinės ir psichologinės problemos. Sociologija. Mintis ir veiksmas.
71. Mališauskaitė, L. (2006). *Europos Sąjunga. Žmogaus teisės Europoje*. Vilnius: Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“.
72. Martišauskienė, E. (2008). Ugdomojo mokymo retrospektyva ir dabartis (V. Rajecko „Ugdomojo mokymo“ ir konstruktyvizmo paralelės). *Pedagogika*, 89, 11–17.
73. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: AB Aušra.
74. Monkevičienė, O. (2008). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(si) turinio kaitos tendencijos. *Pedagogika*, 91, 66–72.
75. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos: kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto biblioteka.
76. Navaitis, G. (2007). *Psichologinė parama paaugliams ir jų tėvams*. Vilnius: Kronta.
77. Pekauskas, A., Grigaliūnaitė, G. (2008). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*, 89, p. 110.
78. Petrylienė, N., Smilgienė, J. (2013). Drausminimas – vienas iš ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūros ugdymo būdų. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (39), 56–62.
79. Perkumienė, D. (2016). Neturtinių vaikų teisių reguliavimo aspektai ir apsauga. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Prieiga per internetą:

https://www.lsu.lt/sites/default/files/dokumentai/moksliniu_str_leidinys_mokslas_ir_praktika_final_2016_v2.pdf

80. Pocevičienė, R. (2012). Vaiko laisvės ir atsakomybės fenomeno interpretacijos šiuolaikinėje ugdymo teorijoje ir praktikoje. *Švietimas ir ugdymas: metodologinių kontekstų kaita ir prakseologija: mokslo leidinys*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
81. Pūras, D. (2012). *Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas*. Briuselis: Jungtinių Tautų Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuro Europos regiono padalinys ROE OHCHR.
82. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
83. Ruškus, J., Žvirdauskas, D. (2010). Ugdymo paradigms kaita. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paskirčių hierarchija Lietuvoje. *Acta Pedagogica Vilnensia*. ISSN. 1392-5016, 24, 54- 68.
84. Sabaliauskienė, R., Rimkienė, R. (2009). *Kokybiškas ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymas. Metodinė priemonė lopšelių auklėtojams, tėvams, ugdantiems vaikus nuo gimimo iki trejų metų* Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
85. Sagatys, G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisės informacijos centras.
86. Sakalauskas, G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
87. Snieškienė, D. (red). (2008). *Socialinis darbas ir vaiko teisės: profesinio rengimo mokomoji knyga apie JT Konvenciją*. Kaunas: VDU leidykla.
88. Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadovas: teigiamas, vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris. (2012). Prieiga per internetą: https://educationdocbox.com/Adult_Education/86606958-Stipriu-santykiu-tarp-tevu-ir-vaiko-kurimo-vadovas-teigiamas-vaiko-teisiu-nuostatomis-pagristas-pozioris.html
89. Stonkuvienė, I. (2013). *Augti Lietuvoje: ugdymo kaip inkultūracijos eskizai*. Vilnius: VU leidykla.
90. Stripeikienė, J. (2017). *Vaiko teisė į pagarbą. Jurisprudencija*, 24 (92), 296-297.
91. Strukčinskienė, B. (2009). *Vaiko sauga namuose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
92. Šalaševičiūtė, R. (2012). *Vaiko teisės ir pareigos kasdieniniame gyvenime*. Vilnius: Spaudmeta.

93. Taylor, D. E. (2015). The of the Environmental Justice Paradigm. Justice Framing and the social Construction of Environmental Discourses, 43, 63–78.
94. Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė (2008). Vilnius: Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos vyriausybės.
95. Verhellen, E. (2015). *The Convention of the Rights of the Child*. Routledge International Handbook of Children's Rights Studies. London: Routledge.
96. Vietienė, I. (2017). *Vaiko ir suaugusiojo tarpkultūrinio, hermeneutinio dialogo raiška įvairiose ugdymo aplinkose*. Jaunųjų mokslininkų darbai, 47 (1), 53-59.
97. Vingras, A., Černiauskienė, V. (2012). *Pirmieji penkeri gyvenimo metai*. Vilnius: Alma littera.
98. Visuotinė Lietuvių Enciklopedija. (2002). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
99. Vyšniauskytė-Rimkienė, J., Liobikienė, T. N., (2012). *Gebėjimai socialinio darbo praktikoje (tėvystės ir vaikų socialinių gebėjimų lavinimas)*. Mokomoji knyga. Kaunas. Vytauto Didžiojo universitetas.
100. World Health Organization. „WHO remains firmly committed to the principles set out in the preamble to the Constitution“.
101. Zajdel, K. (2015). Father's role in childrens's upbringing. *Pedagogika Rodziny* 5(1)/2015, 77-87.
102. Žalimienė, L. (2006) Socialinių paslaugų vadyba: balansavimas tarp socialinio teisingumo ir ekonominio racionalumo. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (6), p. 183 – 189.
103. Žaltauskė, V. (2017). *Lietuvos 7-8 metų vaikų fizinis aktyvumas ir jo sąsajos su individualiais, šeimos ir mokyklos aplinkos veiksniais* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <https://www.lsmuni.lt/cris/bitstream/20.500.12512/95687/2/Disertacija%20--%20Vilma%20Zaltauske%20--%20for%20WEB-1.pdf>
104. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėdos valstybinė kolegija.
105. Žiobienė, E. (2017). *Vaiko teises ginančių ombudsmenų institucijų reikalingumas ir tinkamiausias modelis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės institutas.
106. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

| Eil. Nr. | Interviu tematika/klausimai (indikatoriai) | Papildomi klausimai <i>(jeigu informantas nesuformuluoja atsakymo, orientacijai pateikiami papildomi klausimai)</i> |
|----------|---|--|
| 1. | Apibrėžkite tėvų teises, pareigas ir atsakomybę, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus. | <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaip suprantate, savo, kaip tėvų teises, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus? Kaip jas įgyvendinate? 2. Kaip suprantate, savo, kaip tėvų pareigas auginant ankstyvojo amžiaus vaikus? Kaip įgyvendinate tėvų pareigas? 3. Kokiais būdais Jūsų šeimoje realizuojama abiejų tėvų atsakomybė už vaiko auklėjimą ir jo vystymąsi? 4. Kaip Jūs savo vaikui aiškinate jo teises? 5. Kokias pareigas turi Jūsų vaikas? 6. Kaip nusprendžiate, kad vaikui galima numatyti pareigas? Kaip elgiatės, kai vaikui nepavyksta numatytų jam pareigų atlikti? Jei vaikas pamiršta jas atlikti? |
| 2. | Kokiais būdais Jūsų šeimoje įgyvendinama ankstyvojo amžiaus vaiko teisė į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų ir sveiką gyvenimą? | <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaip Jūs užtikrinate vaiko teisę būti sveikam? 2. Kokiais būdais užtikrinate sveiką savo vaiko mitybą? Kokias galimybes turite? 3. Kokiais būdais užtikrinate savo vaiko fizinį aktyvumą? Kokias galimybes turite? 4. Kokios Jūsų šeimos patirtys planuojant dienotvarkę? Kaip vaikas įtraukiamas į šį procesą? 5. Iš kokių komponentų susideda Jūsų vaiko dienotvarkė? Kokias turite galimybes tai užtikrinti? 6. Kaip užtikrinate vaikui saugias sąlygas žaisti namų aplinkoje? Kokias galimybes turite? 7. Kokiais būdais užtikrinate vaikui saugias sąlygas žaisti kieme? Kokias galimybes turite? 8. Kiek laiko praleidžiate kartu su vaiku (bendra veikla, laisvalaikio leidimas, įvairūs žaidimai, ritualai)? |
| 3. | Kokios Jūsų patirtys, užtikrinant vaiko teisę į aktyvų dalyvavimą šeimos gyvenime, prioritetą teikiant geriausių vaiko interesų principui? | <ol style="list-style-type: none"> 1. Kokiais būdais skatinate aktyvų vaiko dalyvavimą šeimos gyvenime? 2. Kada / kokiais atvejais Jūsų šeimoje atsižvelgiama į vaiko nuomonę? Kaip vaiko išsakytą nuomonę daro įtaką Jūsų sprendimų priėmimui dėl vaiko sveikatos ir saugumo? 3. Kokiais būdais įtraukiate vaiką į sprendimų priėmimo procesą? Ar leidžiate savo vaikui priimti sprendimus dėl laisvalaikio, bendravimo su draugais, aprangos, šukuosenos ir kita? 4. Kaip Jūsų šeimoje atsižvelgiama į geriausius vaiko interesus? |
| 4. | Kokie veiksniai daro įtaką tėvų galimybėms vykdyti savo pareigas, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam? | <ol style="list-style-type: none"> 1. Kokie veiksniai padeda vykdyti tėvų pareigas, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam? Ar gyvenimo, darbo sąlygos turi įtakos vykdam tėvų pareigas? 2. Kokie veiksniai trukdo vykdyti tėvų pareigas, įgyvendinant ankstyvojo amžiaus vaiko teisę augti sveikam ir saugiam? Ar gyvenimo, darbo sąlygos, ekonominės problemos trukdo vykdyti tėvų pareigas? |
| 5. | Kokios pagalbos pasigendate ir manote, jog ji yra reikalinga, garantuojant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą šeimoje? | <ol style="list-style-type: none"> 1. Kokios pagalbos Jūsų šeimai labiausiai trūksta auginant vaikus? 2. Kokios pagalbos reikėtų tėvams užtikrinant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą? 3. Kokios pagalbos reikėtų vaikui, užtikrinant jo teisę į sveiką ir saugų gyvenimą? 4. Kokios Jums reikia socialinės pagalbos? Kodėl? Pateikite pavyzdį, kai susiduriate su socialinės pagalbos poreikiu? |

1 lentelė. Tėvų teisės, pareigos ir atsakomybė, auginant ankstyvojo amžiaus vaikus: patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir subkategorijos*)

| Kategorijos | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|-------------------------------------|---|--|
| Tėvų atsakomybė ir galimybės | <i>Abiejų tėvų atsakomybė, vykdomos funkcijos</i> | <p>Atsakomybė sunkiai pamatuojama, bet vaikų auklėjimo prasme mes tai suprantame kaip komandinį darbą, ir kad abu turime dalintis atsakomybe, rūpesčiais ir džiaugsmiais [I2].</p> <p>Stengiamės, kad nuo mažens vaikas žinotų, kas jam galima, o kas draudžiama [I3].</p> <p>Kalbamės su vaiku kas gerai, kas ne <...> [I3].</p> <p>Stengiamės elgtis teisingai vaiko atžvilgiu [I3].</p> <p><...> auklėju, auginu, tai ir yra teisės ir pareigos, taip ir įgyvendinu, kartu gyvenu, kartu augu, kartu auklėju <...> [I4].</p> <p>Mano nuomone, viską vaikui turi suteikti tėvai. Žinoma jei reikia pagalbos, reikia prašyti. Bet jeigu mes apsisprendėm turėti vaikų, tai ir turim galvoti kaip jį auginti sveikai, ugdyti, lavinti [I4].</p> <p><...> O teikiama pagalba yra gerai, jeigu mama jaučia kad kažko reikia, tikrai reikia kreiptis pagalbos [I4].</p> <p>Mūsų, tėvų pareiga, suteikti vaikui tvirtą emocinį saugumą, suteikti sveikos mitybos pagrindus, suteikti ir sukurti saugią ir nežalingą aplinką visomis prasmėmis <...> [I5].</p> <p>Mes turime neribotą prigimtinių teisių auginti savo vaikus, auklėti juos pagal savo įsitikinimus, priimti visus sprendimus, susijusius su jų gerove, sveikata [I6]. Ankstyvajame amžiuje vaikai yra priklausomi nuo suaugusiųjų, todėl teisinė sistema reglamentuoja, kad jų teisės būtų užtikrinamos per tėvus, ir tai kartu tampa tėvų atsakomybe, kadangi reikia atliepti vaikų interesus [I6].</p> <p>Tėvai turėtų turėti galimybę pasirūpinti vaiku ir atliepti jo poreikius, tačiau ne visada tai įmanoma realizuoti dėl perkrautų darbų, buities ir finansinių poreikių [I2].</p> <p>Vyras vaikui skiria laiką po darbo ir savaitgaliais [I6].</p> <p>Nors sutariame, kad vaiko vystymuisi ir raidai, sveikatai labai naudingas motinos pienas. Todėl, nors didžiąja dalimi, tai yra mano atsakomybė, bet naktinis maitinimas liečia mus abu su vyru ir ilgalaikis žindymas yra bendras sprendimas [I6].</p> <p>Pirmenybinė teisė prieš kitus asmenis, auklėti savo vaikus, prižiūrėti. Man yra suteikta tokia teisė [I7].</p> <p>Vienodą atsakomybę, kai kuriais klausimais daugiau aš, kai kuriais daugiau vyras. Mes dalinamės pareigas ir atsakomybę. Jeigu iškilo kažkokia problema, jei aš susergu ar vyras, ir negali rūpintis ir atlikti savo pareigų, tai kitas automatiškai prisiima it to kito partnerio pareigas ir atlieka savo. Jei vyro pareiga nuvesti ir parsivešti vaikus iš darželio ir negali jis to padaryti, nuvažiuoju aš [I7].</p> |
| | <i>Tėvų galimybės vykdyti savo pareigas</i> | <p>Gal ne visi tėvai turi galimybes užtikrinti saugią ir sveiką aplinką vaikams <...> [I1].</p> <p><...> tėvai turėtų turėti galimybę pasirūpinti vaiku ir atliepti jo poreikius, tačiau ne visada tai įmanoma realizuoti dėl perkrautų darbų, buities ir finansinių poreikių) [I2].</p> <p><...> šeimos galimybes stiprina bendri susitarimai. Vaikui stengiamės</p> |

| | | |
|--------------------|--|--|
| | | diegti bendras vertybes, kuriame šeimos tradicijas [I6]. Mūsų galimybės tvirtėja, kai nuolat kalbamės su vaiku, kas gerai, kas ne, stengiamės elgtis teisingai vaiko atžvilgiu [I3]. |
| | <i>Motinos dominuojantis vaidmuo</i> | Aš, kaip mama, turiu teisę spręsti dėl vaiko gyvenamosios vietos, aplinkos, ugdymo (namuose ar valstybinėje įstaigoje), poreikių patenkinimo ir pan. [I6]. Didžioji dalis vaiko priežiūros tenka man, kadangi su vaiku praleidžiu daugiausiai laiko. Tačiau bendru susitarimu vaikui stengiamės diegti bendras vertybes, kuriame šeimos tradicijas [I6]. Aš, kaip mama, esu atsakinga už vaiko ugdymą, jo kasdieninių poreikių patenkinimą, todėl yra įvesta darbotvarkė, kada keliamės, valgome, žaidžiame, užsiimame ugdomąja veikla, einame į lauką, miegame. Stengiuosi ugdyti vaiko savarankiškumą, kūrybiškumą, neslopinti jo emocijų [I6]. <...> kaip ir kiekvienoje šeimoje tėtis prisideda daug kuom, niekada nieko neatsako jeigu reikia ko, bet daugiausia atsakomybės turi mama <... > [I4]. Tai mano pagrindinė pareiga užtikrinti savo vaikų sveikatą, saugumą, pilnavertį vystymąsi, ugdymąsi. Taip ir įgyvendinu, kiekvieną dieną darau valgyti, rūpinuosi sveikata, vežu į gydymo įstaigą susirgus, vežu į ugdymo įstaigą, jeigu kyla problemos jas sprendžiu, jeigu kas pažeidinėja, ginu vaikų teises, tokia mano pareiga [I7]. |
| | <i>Tėvų požiūrio į atsakomybę prieštaravimai</i> | Vyras vaikui skiria laiką po darbo ir savaitgaliais [I6]. Atsiranda sunkumų, atliekant tam tikrus „gero ir blogo policininko“ vaidmenis šeimoje, kai, pavyzdžiui, aš vadovaujuosi nuostata, kad tokio amžiaus vaikai turi kuo mažiau naudotis IT priemonėmis, ir visas prieigas riboju, tačiau vyras vaikui rodo visai kitokį pavyzdį [I6]. Yra akivaizdžių požiūrio į vaiko auklėjimą skirtumų [I6]. <...> ne visas auklėjimo klausimais mudviejų su vyru nuomonės sutampa [I6]. |
| | <i>Tėvų vaikystės patirties įtaka</i> | Mes irgi taip augom, taip buvom auklėjami, todėl ir aš taip auklėju [I1]. Tėvų mokyklos deja nėra ir tas tėvų teisių ir pareigų supratimas, auginant vaikus ankstyvame amžiuje, dažnai priklauso nuo to, kaip patys buvome auginami [I2]. Man svarbi yra mano tėvų patirtis [I6] Pati iš vaikystės atsimenu kai kuriuos produktus, kurie iki dabar šleikštulį sukelia, tai nenorėčiau, kad mano vaikui brokoliai vaidentųsi [I7]. Man taip pat didelę įtaką turi ir šeima, iš kurios atėjo patys tėvai [I7]. |
| Tėvų teisės | <i>Vaiko rengimas savarankiškam gyvenimui</i> | Mokinti, prižiūrėti, auklėti [I1]. Stengiuosi ruošti savarankiškam gyvenimui [I1]. <...> prižiūriu, ruošu gyvenimui - tokios mano teisės <... > [I4]. <...> rūpinimasis vaiko auklėjimu, vaiko elgesiu [I1]. <...> prižiūrėti vaikus, su vaikais užsiimti ir daugiau skirti jiems dėmesio [I1]. |
| | <i>Saugaus ir</i> | <...> garantuoti saugų ir sveiką gyvenimą <... > [I1] |

| | | |
|----------------------|---|--|
| | <i>sveiko vystymosi užtikrinimas</i> | <p>Visų pirma jais rūpintis taip kaip, mano nuomone, tai turiu daryti [I2].</p> <p>Svarbu užtikrinant sveiką vaiko fizinę emocinę ir psichologinę vystymą [I2].</p> <p><....> padėti jam augti sveikai, aktyviai leisti laisvalaikį <...> [I2].</p> |
| Tėvų pareigos | <i>Vaiko poreikių suvokimas ir tenkinimas</i> | <p>Aš stengiuosi suprasti vaiko poreikius <...>;</p> <p><... > paskatinti įgauti žinių ir padėti tobulinti vaiko įgūdžius, bei skatinti užsiimti jo mėgstama veikla<...> [I2].</p> <p><..... kad vaikas turėtų viską, ką privalo turėti tokiaame amžiuje. Visko stengiamės ir duoti, ko reikia [I1].</p> <p>Paskatinti įgauti žinių ir padėti tobulinti vaiko įgūdžius, bei skatinti užsiimti jo mėgstama veikla [I2].</p> <p>Ankstyvajame amžiuje vaikai yra priklausomi nuo suaugusiųjų, ir tai kartu tampa tėvų atsakomybe, kadangi reikia atliepti vaikų interesus[I1].</p> |
| | <i>Tėvų pedagoginių pozicijų vienovė</i> | <p>Kadangi žmona dirba, ji su vaikais užsiima savaitgaliais. O mano darbas namuose, tai aš kasdien daug laiko praleidžiu su vaikais: vežu į treniruotes ir padedu pasiruošti pamokas [I1].</p> <p>Abu kaip partneriai leidžiame laiką kartu su vaiku, ir atskirai siekdami kažką vaikui parodyti ir išmokyti [I2].</p> <p>Su vyru stengiamės rasti bendrų sprendimų.</p> <p>Su vyru pasiskirstome darbais, didžiąją dienos dalį aš būnu su vaiku.</p> <p>Dirbu puse etato, todėl darbui pasibaigus parsivežu dukrą iš priešmokyklinės grupės [I3].</p> <p>Daugiausia mama, kaip ir kiekvienoje šeimoje manau ir aišku tėtis prisideda daug kuom, niekada nieko neatsako jeigu reikia ko, bet daugiausia atsakomybės turi mama [I4].</p> <p>Mes gyvenam kartu 24 valandas, 7 dienas per savaitę, pagrinde mudu abudu, nesiskirdami vienas nuo kito. Kiti šeimos nariai, tai turi savo veiklas, o mudu visur kartu [I4].</p> <p>Abu su vyru turime tam tikrus susitarimus, pavyzdžiui, su vaiku kalbėti pilnai lietuviškais žodžiais, be jokių “gugavimų” ir tai puikiai darėme nuo vaiko pirmos gimimo dienos. Gal todėl dabar vaikas labai aiškiai ir riškiai kalba [I5].</p> |
| | <i>Pagarba vaiko pažiūroms</i> | <p>Stengiuosi gerai elgtis <...> [I1].</p> <p>Giriu ir skatinu vaiką ne tik tai, kad jis įgyvendino mano prašymą, bet už jo pastangas <...> [I4].</p> <p>Kiekvieną dieną jo įgūdžiai tik stiprėja[I5].</p> |
| | <i>Vaiko skatinimas ir reikalavimas atlikti savo pareigas</i> | <p>Jeigu piktybiškai nenori atlikti, tada apribojami žaidimai, o jeigu vaikui nepavyksta fiziškai ar nesugeba, stengiuosi pamokyti, parodyti, padėti, kad vienas kitam padėtų. Jei pamiršta, tai primenu [I1].</p> <p><... klausyti tėvų, tvarkytis savo daiktus <...>. [I 3].</p> <p><...tiesiog bendru sutarimu mes viską darom [I3].</p> <p>Jeigu jis nori kažko skaniau, saldžiau, tai aš paprašau, kad jis susitvarkytų savo mašinėles. Tiesiog tiek pareiga, tiek teisė įgyjama abipusiu susitarimu [I3].</p> <p>Stengiamės patys rodyti pavyzdį, kad reikia būti mandagiam, valgyti</p> |

| | | |
|---|--|--|
| | | tik prie stalo. Formavome jo švaros ir higienos įgūdžius per žaidimo formą [I5]. |
| | <i>Dėmesys vaiko savijautai, emociinei būsenai</i> | <p>Jeigu vaikas jaučiasi blogai, tai neverčiam eiti į treniruotę, jei kažko nenori, ieškom kompromiso. [I1]. Vaikui natūralu, kai kažkas nepavyksta, tai tarsi edukacinis procesas tai išmokti ir lavinti įgūdžius. O pamiršimus bandome įtraukti į dienos tvarkę, bandydami lavinti atmintį ir atsakomybę [I2].</p> <p>Ir visad sakome, kad jeigu matai, kad tau kažkas neišeis, tai visada gali paprašyti pagalbos. O kai atlieka savo pareigas, tai visada garsiai pasidžiaugiame jo darbu ir pastangomis [I5].</p> <p>Ne visuomet pavyksta ramiai reaguoti, kai savo pareigų vaikas neatlieka, bet save raminu <...>. Stengiuosi neslopinti jo emocijų <...> [I6].</p> |
| Tėvų požiūris į vaiko teises ir pareigas | <i>Vaiko teisių pripažinimas</i> | <p>Bandau aiškinti, kad ir jis turi teises, bet turi vykdyti tėvų ir mokytojų nurodymus. Žinoma, pasakau, kokios jo teisės, kad pirmiausia turi atlikti namų darbus, tada gali eiti žaisti su kompiuteriu [I1].</p> <p>Riamiamės <i>Vaiko teisių konvencija</i> ir vaikui suprantama kalba paaiškiname, kas apskritai tos vaiko teisės ir kodėl jos svarbios ir vaikų ir tėvų gyvenime [I2].</p> <p>Vaikas yra tokio amžiaus, kai jam sunku paaiškinti, kokias teises jis turi. Tačiau pratiname prie tam tikrų teisių ir pareigų, pavyzdžiui, namuose jis turi laisvę ir teisę elgtis / jautis, kaip nori, tačiau yra tam tikros ribos, kai dėl jo saugumo, jis turi elgtis kitaip. Arba, kai gavęs tai, ko nori, jis turi susitvarkyti aplinką, ar taip pat prisidėti prie savo žaislų susitvarkymo, gyvūnų priežiūros [I6].</p> <p>Tai čia priklauso nuo amžiaus, mažiausiam negaliu nieko paaiškinti, bet penkemeti, aš aiškinu labai paprastai, jeigu kažkokioj veikloj paaiškėja, kad kažkas ją skriaudžia ar neteisingai su ja elgiasi, tai aš aiškinu, kad niekas neturi teisės jos skriausti, ant jos šaukti, žinoma paaiškinu skirtumą, nes vaikai labai dažnai mėgsta sakyti, kad kažkas ant jų „rėkia, rėkia“ nors yra auklėjimas ar griežtas kalbėjimas, paaiškinu skirtimus ir stengiuosi leisti vaikui atpažinti, koku atveju yra neteisingas suaugusiojo elgesys su vaiku, esu parodžiusi, koks pasakymas yra griežtas pasakymas, koks pasakymas būtų jau rėkimas, ir koks pasakymas yra tiesiog garsus kalbėjimas, kad vaikas atskirtų. Taip pat aiškinu, kad niekas neturi teisės jos mušti, negali prie jos liestis svetimi žmonės, stumdyti, čiupinėti, tokius dalykus jau paaiškinu [I7].</p> |

| | |
|---|---|
| <p><i>Vaiko pareigų pripažinimas ir priskyrimas</i></p> | <p>Pirmiausia vaikas turi mokytis, po to yra treniruotės, būreliai, namų tvarkymas ir ūkio darbų lengvesnių [I1].</p> <p>Tiesa pasakius, jų nemažai ir jų skaičius auga, augant jo amžiui. Visų pirma rutinos režimas, laiku keltis, maitintis, eiti miegoti, judėti. Taip pat buitiniai dalykai, lovos pasiklojimas, lėkštės išsiplovimas, kambario tvarkymas ir pan., edukaciniai dalykai, pamokų lankymas, namų darbų ruošimas, būrelių lankymas. Ir egzistencinės teisės, reikšti nuomonę, poreikius ir norus, ko pats nori vaikas ir, kas jam svarbu [2].</p> <p>Susitvarkyti savo žaislus, susidėti tvarkingai drabužius į vietą, pasidėti paspirtuką į vietą. Su metais pareigų tikrai daugės [I5].</p> <p>Susitvarkyti žaislus, knygeles, surinkti šiukšles į šiukšlinę, padėti sutvarkyti katinėlio kraiko dėžutę, vesti šuniuką (kartu su mama) į lauką, nunešti indus į indaplovę pavalgius [I6].</p> <p>Tų pareigų daug dar nėra, bet turi pareigą susitvarkyti savo kambarį, jei susitarimo nesilaiko, tada ateina „netvarkos nykštukas“, kad suprastų priežastį ir pasekmę, turi jinai pareigą klausyti tėvų, tai reiškia, kad nebesąlygiškai, tai nereiškia, kad diktatoriškai, kaip tu pasakei ir neturi teisės visiškai atsikalbinėti ir savo argumentų kažkokių pateikti, bet tos derybos galimos, bet yra paaiškinta kad tėvai žino ir viską daro dėl jos geriausiai, dėl to ji turėtų daryti taip kaip tėvai sako, nes toje situacijoje jie žino geriau kaip jai yra sveikiau, saugiau ir teisingiau. Tai turi pareigą klausyti, aišku gerbti mus, neatsikalbinėti, negražiais žodžiais, gauna pastabas kai pradeda tas ribas peržengti ir pradeda kalbėtis kaip su draugu darželyje. Pvz.: „tu man čia neaiškink“ tokius dalykus stabdom, tiesiog aiškinam, kad ji turi gerbti tėvus [I7].</p> |
| <p><i>Vaiko teisių ir pareigų dermės suvokimas</i></p> | <p>Manau, vaikas turi suprasti, kas reikalaujama, turi žinoti savo teises ir pareigas. Kad tai užtikrinti, visada kalbamės [I1].</p> <p>Dažniausiai, mes kaip tėvai blogai darom, sakom – ne, negalima, greičiau draudžiam, bet nepakankamai aiškinam vaikui jo teises. Teoriškai kaip ir žinom, bet praktiškai taip nesigauna [I4].</p> <p>Mokome jį ir daug kalbame apie žmogaus teises ir primename, kad yra ir pareigos [I5].</p> <p>Supažindiname jį su tomis teisėmis, su kuriomis tenka susidurti praktiškai. Pavyzdžiui, kai skrendame kažkur į užsienį pasakojama jam, kad jis turi teisę laisvai keliauti į kitas šalis [I5].</p> |
| <p><i>Vaiko pareigų numatymo būdai</i></p> | <p>Vaiko pareigas numatome pagal jo amžių ir sugebėjimus. Mažytis vaikas gali susirinkti savo žaisliukus, nusinešti savo puodelį į virtuvę, pavalgyti, ar po valgio nuvalyti stalą [I2].</p> <p>Mano manymu, rodiklis būtų – amžius. Mano dukra susitvarko žaislus, jei ko nors prilaisto, išvalo grindis. Padeda broliui vežti malkas (prideda į karutį, o brolis veža). Jei vaikas neatlieka savo pareigų paaiškinama, kodėl reikia jas atlikti [I3].</p> <p>Jis toks mažas vaikas, jis negali prisiminti, kas buvo prieš dieną. Mažam vaikui turi sakyti kiekvieną dieną. Jis paprasčiausiai pamiršta, vis turi „dainuoti tą pačią dainelę“, eik valytis dantukus, tvarkytis mašinas ir t.t. [I3].</p> <p>Pagal išsivystymo lygį. Mes matome savo vaiką ir matome, kai jis auga, protingėja ir jam galima priskirti daugiau atsakomybių. Pradžioje, įvedant pareigą tvarkytis, <...jis ne visad tai ir padarydavo</p> |

| | | |
|--|--|--|
| | | <p>>. Tai mes tiesiog eidavome kartu su juo susitvarkyti, bet tikrai ne už jį tai darydavome [15].</p> <p>Pareigos atsiranda su jo raidos vertinimu, pavyzdžiui, kai vaikas ima pats žaisti su žaislais, vaikščioti, imti įvairiausių daiktus, kraustyti stalčius, kai rodo susidomėjimą gyvūnais. Kartais vaikui nepavyksta susitvarkyti visų žaislų, tai dienos pabaigoje juos surenku pati, nes tai kaip nuolatinis procesas – padėjus žaislą į vietą, po kelių minučių jis vėl ne ten, kur turėtų būti. Giriu ir skatinu vaiką ne tik tai, kad jis įgyvendino mano prašymą, bet už jo pastangas. Kiekvieną dieną jo įgūdžiai tik stiprėja. Ne visuomet pavyksta ramiai reaguoti, kai savo pareigų vaikas neatlieka, bet save raminu, kad jo pasaulyje daiktai turi savo vietas, ir šis laikotarpis praeis – ateis kitas [16].</p> <p>Pagal vaiko suvokimo lygį, jeigu matai, kad vaikas nesupras, tai ir nesakai, tų dalykų. Pagal amžių, mes berniuką 2 metų tai pratinam prie dalykų, kad yra kažkokia tvarka, taisyklės, susitarimai kurių turime laikytis ir stengiamės to laikytis, pavyzdžiui jeigu susitariame, kad pažaidę susidėsime žaisliukus arba pavalgę nusinešam savo lėkštę ir padedam į kriauklę, tokia pareiga, gal net nepareiga, o auklėjimo būdai. Tai įvertinam pagal amžių, jeigu matai, kad sugeba suvokti, tai ir numatai pareigas, jei matai, kad per mažas, tai netaikai [17].</p> |
|--|--|--|

2 lentelė. Vaiko teisės į fiziškai, psichologiškai ir emociškai saugų ir sveiką gyvenimą įgyvendinimo būdai ir galimybės šeimoje: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir subkategorijos*)

| Kategorijos | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|--------------------------------------|-----------------------------|--|
| Vaiko teisė į sveiką gyvenimą | <i>Žinios apie sveikatą</i> | <p><....sakome kas sveika, kas nesveika <...> [11].</p> <p>Ir bendraudami su vaiku bandome atliepti jo poreikius, socialinių įgūdžių kurimu, supratimu, kas apskritai ta sveikata, kad tai ne tik fizinė gerove bet ir psichologinė būseną, emocinis vystymasis, ir žinoma sveikatos sutrikimai, ligos, imuniteto stiprinimas, vitaminai, reguliarus lankymasis pas gydytoją stebint medicininius išrašus, augimo procesus [12].</p> <p>Sveikatos užtikrinimas prasideda mūsų šeimoje mityba, miegu, ir aktyvumu [12].</p> <p>Čia tai ilga daina.... juokiasi.... mes pirmiausia užtikrinam sveikatos būklę bendrai, tai tikrai vaikai yra labai skirtingos sveikatos, sakykim ta penkiametė yra palyginti sveika, turi gerą imunitetą, palyginti retai serga, neturi kažkokių lėtinių ligų, sutrikimų, tai mes stengiamės ir palaikyti tokią sveikatą: tai reguliariai vedam pas gydytoją į apžiūras, dantukus prižiūrim, valom, puikiai moka tai daryti pati [17].</p> <p>Geriam vitaminus arba papildus maisto, pvz.: smegenų vystymuisi žuvų taukai ir tiesiog pagal sezoną, kokį vitaminą C ir jinaį tą jau žino pati, vakare ateina ir sako:“ tu man šiandien dar nedavei to kvadratinio vitamino“, na tiesiog pripranta ir žino ką turi gauti, tai ateina ir paprašo [17].</p> <p>O dėl mažojo sveikatos, dažniau jis serga, dažniau reikia ir pas gydytojus nuvažiuoti ir dar vaikas turi autizmo spektro sutrikimą, vidutinė negalia, tai gydytojai mūsų kasdienybė. Ir be specialistų</p> |

| | |
|---|--|
| | <p>pagalbos, tai niekaip, kiekvieną savaitę lankomės reabilitacijoje ir darželį lanko specialų [I7]. Lankomės pas gydytojus: neurologą, psichiatrą, raidos specialistą, nuolatiniai vizitai pas juos, tai kaip ir natūraliai viskas, kaip pagal planą [I7].</p> |
| <p><i>Dienotvarkė, laiko planavimas ir derinimas kartu su vaiku</i></p> | <p>Dienotvarkė – mokykla, sportas, užsiėmimai, gali būti ir namų ruošos darbų. Keliasi vaikai apie 7,00 val. o miegoti eina apie 21.30- 22.00 val.[I1].</p> <p>Visų pirma mokslai, po to poilsis valanda laiko, tada dažniausiai sporto būrelis, o grįžus turi laisvalaikį [I1]. Bandom sudėlioti, kad būtų pirmoj eilėj mokykla, sportas, po to hobiai. <...tariamasi su vaiku > [I1].</p> <p><...> aišku ir su vaiku būna kad pakoreguojam tą dienotarkę vienokiu ar kitokiu būdu, nes būna va ar tai vaikas kažko užsinori, ar tai kokia mini trauma, kažką pakeičiam į kita, vietoj sporto, na būna su vaiku suderinama tas [I1].</p> <p>Dienotvarkės planavimas natūralus procesas, nes vaikas lanko darželį ir tai užima didžiąją dienos dalį, o visa kita gaunasi natūraliai grįžus namo: namu ruoša, bendravimas su vaiku, jo užsiėmimų poreikis, suformuotas laiku ėjimo miegoti ir keltis įgūdis[I2].</p> <p><...patys dirbame, vaikas lanko ugdymo įstaigą ir tai yra jau dienotvarkės dalis. Gal labiau savaitgaliais tas dienotvarkės režimas labiau reikalingas, bet, žinoma, jis laisvesnis nei savaitės dienomis, nes mėgstame išvažiuoti, bet viskas remiasi į poilsį, aktyvumą bei mitybą [I2].</p> <p>Dienotvarkė -pietų miegas, laikas lauke.</p> <p>Visi kartu einame laukan, daug ką darome kartu, kad vaikui neatsibostų vienam ir visada pasitariame [I3].</p> <p>Mano, kaip mamos, pareiga, suteikti vaikui viską, prižiūrėti ir kad augtų sveikai [I4].</p> <p>Sudarytų planų neturim, bet manau, kad visai gerai turėti veiklų planą. Mūsų dienotvarkė, tai gyvenimas ryte, atsikeliam, pasikloja lovytę, rutina kiekvieną dieną, kaip pripranti taip ir gyveni, žinoma atsiranda kažko kito dienos metu, tai ir paplanuoja [I4].</p> <p>Vaikas įtraukiamas - kartu keliamės, prausiamės, tai tėvų pavyzdys vaikui, juk jis mato jei mama pasiėmė dantų šepetuką, tai jau žino, kad eisim dantukus valytis. Pavyzdžiui, jis pasiima telefoną, aš jam sakau, gal jau gana, tai pats vaikas sako: „mano akytės raudonos, na dabar kai pamiegosiu pietukų, mano akytės nebebus raudonos“[I4].</p> <p>Keliamės, prausiamės, rengiamės, susitvarkom savo miego vietą, patalpas, po to pusryčiai, kai gaminu pusryčius, būna, kad mažasis padeda. Vėliau keliaujam į lauką, viskas dienos eigoje, apie 14 val. einam miegoti pietų miego, labai priklauso, kaip jis atsikelia [I4].</p> <p>Kai einam į darželį, ta dienotvarkė, būna kiek kitokia, o kai namuose, tai kartais keliasi 8 val. kartais 11.00 val, tai nuo to priklauso pietų miegas, kartais būna, kad pietų miego ir nemiega [I4].</p> <p>Va, o šiandien, dar ir dabar miega. Sakau, būna visko ir poilsis, miegas, sveika mityba ir t.t. žinoma ir be informacinių technologijų neapsieinam, kaip bebūtų gaila [I4].</p> <p>Darbo dienos tai būna tiesiog, kad atsikeliamo, nusiprausiamo ir į darželį. Po darželio vakarienė ir tada vakaro veikla- dažniausiai žaidimai, pasivaikščiėjimai. O prieš miegą būtinai knygų skaitymas. O kai planuojame savaitgalius tai stengiamės įtraukti ir vaiką, paklausiam, ko jis norėtų, tai kažkiek atsižvelgiame, bet dažniausiai</p> |

| | | |
|--|---|--|
| | | <p>mes suplanuojamę viską [I5]. Darbo dienos tai būna tiesiog, kad atsikeliame, nusiprausiamo ir į darželį. Po darželio vakarienė ir tada vakaro veikla- dažniausiai žaidimai, pasivaikščiojimai. O prieš miegą būtinai knygų skaitymas. O kai planuojame savaitgalius tai stengiamės įtraukti ir vaiką, paklausiamo, ko jis norėtų, tai kažkiek atsižvelgiame, bet dažniausiai mes suplanuojamę viską [I5]. Nu kaip ten sako, tėvai planuoja, vaikai juokiasi. Žinoma planuojam dienotvarkę, mažajam labai patinka rutina, jisai gerai jaučiasi, jo psichinė būseną yra geresnė, kai jis yra rutinoje, žino kad dabar atsikels, sės į mašiną, važiuos į darželį, po darželio važiuos namo, tokia dienotvarkė jam tinka, pradedam naudoti korteles, kad ir jam sudėlioti, rodom vaizdą, kas po ko bus, ir patys to laikytis [I6]. Bet aišku atsitinka visokių dalykų ir išmuša iš rutinos, tai tada nelabai jam patinka. Didžiosios irgi yra ta rutina, ugdymo įstaiga, namai, savaitgalį kažkokie planai, ritualai pvz.; penktadienio filmas. Ir šį penktadienį jo nebuvo tai būna nelabai gerai, ašarų pakalnė, kad nebuvo penktadienio filmo [I7]. Tai va, mes planuojam, stengiamės laikytis. Bet vėl, mažiukas su miegu turi didelių problemų, tai jisai daugiau mūsų dienotvarkę pakoreguoja ir jeigu jam yra gera naktis ir jisai gerai miega, tai viskas tvarkoj. Jeigu jis atsikelia 6.00 ryto tai viskas gerai, jeigu jis atsikelia 2.00-3.00 val. nakties tai visiems ta dienotvarkė ir rutina sutrinka (čia kai GPS, nusistatatai kelią, ir vėl turi perkrauti...juokiasi) [I7]. Dienotvarkė yra suplanuota, tačiau griežtai nesilaikau, pavyzdžiui, pietų miego, nes vaikas miega pietų tada, kada nori. Tačiau yra rutina – atsikeliame, mokinamės sėdėti ant puoduko, prausiamės, valgome pusryčius, žaidžiame, sportuojame, ugdomės, einame į lauką, valgome pietus, einame pietų miegelio, atsikeliame, valgome pavakarius, ugdomės, žaidžiame, valgome vakarienę, žaidžiame, prausiamės, einame miegoti [I6]. Dienotvarkė kinta priklausomai nuo vaiko nuotaikos, emocijų, nuovargio, norų, pavyzdžiui, kartais labai ilgai skaitome knygeles ir mažiau žaidžiame. Arba vaikas gali miegoti tris valandas pietų miego [I6]. Dienotvarkė susiformavo savaimė pagal vaiko poreikius. Nuo pat gimimo vaikas miegojo, būdravo tada, kada jis pats norėjo. Niekada neįstatau darbotvarkės į tam tikras valandas, pvz., nežadinu vaiko, jei jis miega ilgiau, nes, jis miega tiek, kiek jis nori [I6]. Ne visuomet yra visos galimybės užtikrinti tokią pačią dienotvarkę, kadangi dažnai vaikui parodau, kaip reikia žaisti, piešti, dėlioti dėlionės, ir jis tai daro vienas, kadangi aš dirbu nuotoliniu būdu [I6].</p> |
| | <p><i>Aktyvus tėvų dalyvavimas vaiko gyvenime</i></p> | <p>Su sūnum praleidžiu daug laiko, kai tik grįžta iš mokyklos, iki pat 21.00 val. Savaitgaliais daugiau laiko praleidžia su mama, būnu ir aš. Stengiamės kuo daugiau laiko praleisti kartu [I1]. Vaikas mūsų gyvenimo dalis, negaliu pasakyti kiek konkrečiai laiko praleidžiame kartu nes jis visada šalia, tvarkomės, ruošiam maistą kartu, žiūrime filmukus kartu, valgome kartu, keliaujame kartu, prekinamės taip pat kartu, miega jis savo kambaryje, bet realiai visada jis šalia [I2]. Daug bendraujame, sportuojame, praleidžiame daug laiko, daug užsiimame su vaiku [I2]. Kiekvieną laisvą minutę <...> [I3].</p> |

| | |
|-----------------------------|---|
| | <p>Visi kartu einame laukan, daug ką darome kartu, kad vaikui neatsibostų vienam ir visada pasitariame <...> [I3]. Aš būnu 24 valandas per parą, 7 dienas per savaitę, bet aš irgi turiu kitų veiklų, tai palieku su seneliais, ar su broliu, su sese, bet jei nėra manęs šalia, būna kažkas kitas, vienas tikrai nėra buvęs [I4]. Esame aktyvi šeima, tai mūsų vaikas nuo pirmų dienų daug laiko praleidžia gryname ore. Visada lankomės pas savo šeimos gydytoją, kad atliktų profilaktinius tyrimus. Stengiamės vaikui parodyti, kad reikia sveikai ir pilnavertiškai maitintis [I5]. Esame sutarę su vyru kasdien skirti bent vieną kokybišką valandą su vaiku. Tik su juo ir visad dėmesys tik jam. Visada kiekvieną vakarą skaitome pasakas. Turime ritualą, kad valgomi visi prie stalo, savaitgaliais visi kažkur keliaujame, paskutinį mėnesio sekmadienį visi keliaujame į kokį muziejų [I5]. Vasarą kartu einame sportuoti į Vingio parką. Mes visur stengiamės jį įtraukti. Mes jį net į koncertus vedamės nuo kūdikystės laikų. Einame į restoranus kartu, nes taip jį mokome kaip reikia elgtis viešose vietose, mokome etiketo [I5]. Iki to laiko, kai vaikas pradėjo savarankiškai vaikščioti (1 m. 3 mėn.), leisdavau laiką su vaiku gryname ore, t.y. važiuodavome į parkus, miškus, prie upės. Kadangi vaikui labai patiko būti lauke, tai vaikščiodavau apie 20 km per dieną. Iki metų laiko vaikas nėra sirgęs, o dabar yra tik kartą turėjęs slogą. Todėl tikiu, kad nėra blogo oro, yra tik netinkama apranga, ir tai bandau parodyti savo vaikui, kiekvieną dieną rasdama laiko bent trumpam pasivaikščiojimui lauke [I6]. Manau, kad vaikas turi teisę į gerą fizinę ir psichologinę sveikatą, todėl jis turi gauti pilnavertį maistą, stiprinti ryšį su mama. Siekiant šio tikslo taikau ilgalaikį žindymą, kas prisideda ir prie vaiko savarankiškumo, ramumo, mitybos poreikių patenkinimo, alergenu mažinimo, geresnių protinių sugebėjimų [I6]. Taip pat stengiamės užtikrinti vaiko sveikatos priežiūrą, t.y. periodiškai lankomasi pas šeimos gydytoją, specialistus. Remdamasi gydytojų rekomendacijomis, pritariu vaiko profilaktiniam skiepijimui. Su vaiku praleidžiu 24 val per parą. Vyras su vaiku būna apie kelias valandas kasdien po darbo ir savaitgaliais, jei nedirba, ar nėra užsiėmęs kita veikla [I6]. Tai daugiausia savaitgaliais, vakarais, auklių neturim, artimi žmonės, giminės niekas mums nepadedą, mes vieni prižiūrime [I7].</p> |
| <p><i>Sveika mityba</i></p> | <p>Po pietų vaikų nemaitiname miltiniais patiekalais, atsisakėme cukraus, nevalgome vėlai vakare, nes abu vaikai turi per daug svorio. Galimybes turime ir bandome sveikai maitintis [I1]. Sveikatos užtikrinimas prasideda mūsų šeimoje mityba, miegu, ir aktyvumu [I2]. Vaiko mityba formuojamame nuo pat vaikystės naudodami sveikus produktus, šviežias daržoves, ūkininkų augintą mėsą ir tiekiamą pieną, gamindami maistą namuose kartu, leidžiant pačiam vaikui suvokti, kas ta sveika mityba [I2]. Sveikas maistas <,...>. Gyvename kaime, todėl auginame savo daržoves ir vaisius [I3]. Pirmiausia – maistas, < ...>. poilsis, miegas ir t.t. mano kaip mamos</p> |

| | |
|---------------------------------|--|
| | <p>pareiga, suteikti vaikui viską, prižiūrėti ir kad augtų sveikai [I3]. Mes turime galimybę sveikai maitintis, galim tai sau leisti, stengiamės, auginam ekologiškas daržoves, pati maistą gaminu, ko trūksta nusiperkame, bet šiaip didžioji dalis maisto viskas gaminta namuose. Pavyzdžiui mano tėveliai turi bites ir mes turim medaus. Sveikai gyvensenai, naudojam medų, jo produktus, žinoma reikia atsižvelgti ar vaikas nėra alergiškas medui. Vaikams kepu blynus, tai vietoj cukraus įdedu medaus, taip, jis virsta cukrumi, bet čia ekologiškas cukrus [I4].</p> <p>Ribojame saldumynus. Mokome valgyti sveikai ir valgant sutelkti dėmesį tik į maistą, todėl pas mus namuose griežtai galima valgyti tik prie stalo ir be jokių žaislių. Vasarą visad imame šviežius produktus iš močiutės, kad gauti visų reikiamų vitaminų ir pan [I5].</p> <p>Manau, kad turime visas galimybes užtikrinti sveiką vaiko mitybą. Kaip minėjau, taikau ilgalaikį žindymą, kas prisideda ir prie vaiko savarankiškumo, ramumo, mitybos poreikių patenkinimo, alergenu mažinimo, geresnių protinių sugebėjimų [I6].</p> <p>Taip pat vaikas kiekvieną dieną valgo neriebių maistą, sriubas, daržoves, mėsą. Vengiame duoti užkandžių ir saldumynų. Draudžiami energetiniai, gaivieji gėrimai, aštraus skonio patiekalai [I6].</p> <p>Turim mes visas galimybes, dėl to kad užsiauginu savo daržoves: bulves, morkas, burokėlius ir t.t. Stengiuosi daug maisto gaminti namuose pati, bet realybė tokia, kad vaikai ne viską valgo, ne viskas jiems ir patinka. Bet atsižvelgiu, kad yra dalykų kurių nemėgsta, tai ir nekišu per prievartą, kad nebūtų paskui kažkokia stigma [I7].</p> <p>Pati iš vaikystės atsimenu kai kuriuos produktus, kurie iki dabar šleikštulį sukelia, tai nenorėčiau, kad mano vaikui brokoliai vaidentųsi, bet šiaip iš principo gaminu pati, stengiuosi pusfabrikačių mažai duoti, na maksimum kokie gali būti koldūnai, kur labiau jau mėgsta [I7].</p> <p>Maziukui labai sunku užtikrinti sveiką mitybą, dėl autizmo jis maistui išrankus, visą maistą uosto, šiandieną gaminu bulvių košę, lašišą, moliūgų trintą sriubą, tai nei vieno iš šių patiekalų jam įsiūlyti negalėjau, jisai pauostė sriubą sakė fui, bulvių košę, kurią šiaip valgo irgi sakė fui, tada pauostė žuvį pasakė fui. Na tada aš ėjau gaminti ketvirtą patiekalą, viriau atskirai jam košę, tai tada džiaugiausi kad valgė. Va taip dažniausiai ir būna, tiesiog nevisada pavyksta užtikrinti sveiką mitybą, tiesiog aš pati suprantu, kad jam ne viskas yra skanu. Viską turi pauostyti ir jeigu vieną dieną valgys virtas bulves, rytoj jis gali pauostyti ir gali pasakyti fui [I7].</p> <p>Tai va, stengiuosi, neriūsi iš kailio, bet ne visada išėina. Tai aišku jam reikia ir maisto papildų daugiau, vitaminų, kurių negauna su maisto medžiagom, jam reikia daugiau [I7].</p> |
| <p><i>Fizinis aktyvumas</i></p> | <p>Abu vaikai sportuoja, lanko lengvąją atletiką, sūnus dar lanko „Muay Thai“ bokšą ir šiaip visi stengiamės būti aktyvūs ir pasportuoti [I1].</p> <p>Fizinis aktyvumas labai priklauso nuo pačio gyvenimo būdo, daug vaikštome, ir praleidžiame laiko lauke, miške ir gryname ore, važinėjame dviračiais [I2].</p> <p>Stengiamės būti gryname ore, žaidžiame lauke, vaikas lauke turi daug įrengimų jį dominančių [I3].</p> <p>Galimybes turime, geros sąlygos, nes gyvename kaime, nuosavame name, grynas oras, turi vaikas visas sąlygas judėti gryname ore.</p> |

| | | |
|---|---------------------------------------|---|
| | | <p>Aktyvumo turim nemažai [I4]. Vedamės jį kartu sportuoti, todėl jis mato fiziškai aktyvų gyvenimą [I5]. Esame labai aktyvi šeima, tai mūsų savaitgaliai visad būna išvykoje. Keliaujame į gamtą ar muziejus [I5]. Vaiką supažindome su žingsniamačiu, tai jam dabar smagu skaičiuoti žingsnius kartu. Aš pati sportuoju namie, tai mano vaikas viską mato ir kopijuoja mane. Jau visi kartu dalyvavome 1 km bėgime [I5]. Važinėjame dviračiais, tai vaikas visada kartu. Į darželį vaikas keliauja paspirtuku arba pėsčiomis. Aišku, kai buvo dar mažesnis tai tiesiog nuveždavome vežimu. Mes patys esame labai aktyvūs ir viską mėgstame pasiekti mieste tiesiog pėsčiomis [I5]. Kiekvieną dieną vaikas sportuoja kartu su manimi, t.y. stengiasi atkartoti mano judesius, daro pritupimus, įvairias pozas ant sportinio kilimėlio [I6]. Kiekvieną dieną einame pasivaikščioti ir pabūti lauke bent valandą. Savaitgaliais važiuojame į gamtą, ne karantino metu eidavome į baseiną [I6]. Aktyvūs tai labai, abudu hiperaktyvūs, kiamas 60 arų, bėgti yra kur, nuo vieno tvoros galo iki kito. Šiltuoju metu tai tikrai daug bėgioja, važinėja dviračiais, paspirtukais, kieme yra batutas, čiuožynė, lipynės, supynės, smėlio dėžė, karstosi po medžius yra padaryta speciali lipynė (tiltelis), dabar kai jau žiema ir po lauką sudėtingiau palakstyti, tai mes kambarielyje turime mažą kambarinį batutą, kambarines supynes (hamaką), nes kitaip jei jų neleisi išsikrauti, tai paskui tas jų hiperaktyvumas mums atsirūgsta [I7].</p> |
| <p>Vaiko teisė į saugią gyvenimą</p> | <p><i>Saugumas namų aplinkoje</i></p> | <p>Saugu pas mus, sūnus mėgsta žaisti kompiuterinius žaidimus, kažko daugiau neveikia. Dar yra pakabinta bokso kriaušė, tai pasportuoja, padaužo. Dukra klausosi muzikos, tuo pačiu atlieka tempimo pratimus [I1]. Namai pritaikyti vaikui, turi savo kambarį, kuriame vyksta didžioji dalis jo žaidimų, ten jo žaislai ir aplinka yra saugi jo sveikam vystymuisi [I2]. Nepaliekame vaiko ilgam nepriežiūroje, visuomet stebime arba kartu užsiimame [I3]. Pagal amžių, pagal vaiko emocijas, pagal vaiko judrumą, kiekviena mama matom, kas saugu, kas nesaugu [I4]. Namuose labai gerai yra turėti didelį veidrodį ir tarkim pagal amžių, tame veidrodyje atsiranda delniukų pėdsakai, pagal tai orientuojosi, kad tokia lygyje turi būti viskas saugu (uždarytos spintelės, kad neprieitų pasiimti aštrių daiktų). Visus vaikus taip stebėjau. Laiptai uždengti varteliais, vaistus laikau pačioje aukščiausioje lentynoje [I4]. Manau, kad sąlygos yra visos. Nesinori sukurti kažkokio ir burbulio, nes reikia, kad jis pats suvoktų ribas, kur yra saugu, o kur ne. Kas galima, o kas ne. Taip, mes apsaugojame visas rozetes, nėra padėtų aštrių daiktų atvirose vietose. Jo kambarys šviesus, neperkautas žaislais, nes, manome, kad nereikia jų daug. Kuo mažiau, tuo vaikas būna išradingesnis sugalvoti, ką veikti [I5]. Dauguma žaislų mediniai arba iš mano pačios vaikystės. Jis turi savo stalą, kėdę, knygų lentynas [I5]. Namuose sąlygos saugiai žaisti yra visos – nėra jokių laiptų, spintelės su cheminėmis priemonėmis yra užrakintos, visi aštrūs daiktai paslėpti tokiose vietose, kurių jis nepasieks. Žinoma, pasitaiko</p> |

| | |
|---|--|
| | <p>visokių „nutikimų“, kai tobulėjant vaiko gebėjimams pasiekti, tai, ko jis nori, pavyzdžiui, jis pradėjo pasiekti spintelių viršų, tenka vėl keisti savo įpročius, t.y. nelaikyti jokių daiktų ant spintelių krašto [I6].</p> <p>Namuose yra gyvūnų narvas, ant kurio jis sugeba užlipti, todėl yra mokomas, kad negalima lipti ant narvo ir stalo, o nuo jo – ant palangės, nes jis užsigaus. Jis turi savo žaidimų kampą, savo medinį stalą ir kėdutę, žaislai yra kokybiški, daugelis jų mediniai. Tam tikrą laikotarpį reikėjo slėpti ir aiškinti, kad negalima valgyti popieriaus, žaislų pakuočių, tačiau šis etapas praėjo [I6].</p> <p>Pas mus namuose viskas pritaikyta pagal vaikų poreikius, kaip minėjau jie hiperaktyvūs. Kol vaikų nebuvo galėjom sau leisti ir židinį užsikurti, prie kurio vakarais sėdėjom romantiškai, tai iš pradžių atsirado tvorelės, paskui tvorelė židiniui, vėliau kai ją perlipiti tapo nesudėtinga, tada židinio nebekūrenom, paskui mažiukas atrado, kad kaminas yra įdomus, tai ten kišdavo rankas ir visas suodinas bėgiodavo, tada mes iš viso židinį išardėme [I7]. Daugiau yra viskas pritaikyta, spintelės su užraktais, ant stalčių“ stoperiai“ sustatyti, dauguma kambarių rozetės yra labai aukštai, arba uždaros, kad nieko negalėtų įkišti, neleidžiam dovanoti jokių žaislų, kur yra smulkios detalės, nes kiša mažasis į burną [I7].</p> <p>Na ir dar toks momentas, kai praktiškai niekada nepaliekam vienu, visą laiką kažkuris prižiūrim ir visai neseniai atsirado galimybė pavalgyti kartu su vyru, nes valgydavom visada pamainom, nes jis būna lipa ant stalo, baisu, kad apsipils kava, arbata. Visada turi būti šalia, nes vaikai labai aktyvūs, gali sugalvoti per 5 min, ką nors ko nenumatėm [I7].</p> |
| <p><i>Saugumas žaidimų aikštelėse</i></p> | <p>Gyvename vienkiemyje, vaikai žaidžia tarpusavyje, atvažiuoja keletas draugų, turi futbolo vartus, krepšinį tai žaidžia visi. Turime tvenkinį, plaukioja, prie vandens visada einame kartu. Kieme žaidžia patys, stebim, bet budėti jau nebereikia [I1].</p> <p>Kiemas aptvertas, bet vaikui reikalinga priežiūra bet koku atveju, tiek šokinėjant batute, tiek plaukiojant baseine jis nėra paliekamas vienas [I2].</p> <p>Šuo yra be galo draugiškas, bet voljere, kieme turime vandens telkinį, kuris aptvertas, siekiant užtikrinti vaiko saugumą [I2].</p> <p>Visuomet stebime arba kartu užsiimame.</p> <p>Gyvename pirmame aukšte, tai vaikas turi visas sąlygas saugiai išeiti į lauką tiesiog per terasą. Mūsų kiemas yra užtvirtas ir vaikas negali iš jo išeiti ar kas įeiti svetimas [I7].</p> <p>Kieme yra žaidimų aikštelė, kur susirenka vaikai žaisti.</p> <p>Taip mes turim prūdą kieme, bet jis yra aptvertas, nors ir man estetiškai buvo negražu, bet saugu [I7].</p> <p>Visas kiemas aptvertas, kadangi auginam šunis, jiems pastatytas voljeras, vaikams esant kieme, šunys būna uždaryt, nors ir už visus šunius garantuojam, kad jie yra stabilios psichikos, jie yra išlaikę egzaminus. Tačiau vieną šunį leidžiam žaisti su vaikais, dėl savo to berniuko, kadangi jo tas autizmas, na turi tą polinkį bendrauti su gyvūnais ir jį labai terapiškai veikia, leidžiam tą šunį su juo pabėgioti, pažaisti, apsikabinus po žolę pasivolioti [I7].</p> <p>Taip pat suslėpti visi kiemo ir daržo įrankiai, padarytas atskiras kampelis, visa tai reikalavo daug pastangų, kad tiek pasiektume.</p> <p>Visur eidavome kartu ir žiūrėdavom kad kur nepalįstų, neiįstų [I7].</p> |

| | | |
|--|---|---|
| | | |
| | <i>Emocinis ir fizinis vaiko saugumas</i> | <p>O jo emocinis saugumas ir sveikata mums didžiausias prioritetas, jai jam reikalingi akiniai mes ir skatiname juos nešioti, reguliariai lankomės pas okulistą, investuojame į vaiko akių sveikatą pirkdami jam reikalingus akinius, vitaminus bei daržoves kurios gerina regėjimą <...> [I2].</p> <p><...>atsižvelgiame į vaiko alergijas, nemaitiname alergines reakcijas keliančiais maisto produktais, atsakingai vartojame saldumynus [I2].</p> <p>Dar nei karto nebuvo paliktas vienas, visada prižiūrime, keletą kartų esu palikusi sesers priežiūroje apie 10-15 min. pažaisti lauke, bet visada stebiu ir jie žino, kad turi vis pasirodyti, ir šiaip teritorija aptverta, kad kažkur nenuėitų [I4].</p> <p>Man labai svarbi vaiko emocinė sveikata, tai telefono ir planšetės išvis neduodame. Pirmus filmukus pamatė tik būdamas dviejų metų ir su dideliu apribojimu. Dabar leidžiame tik kartą per savaitę pažiūrėti filmuką [I5].</p> <p>Gyvename gyvenamajame name, kur yra didelė stovėjimo aikštelė ir parduotuvė. Išėjus į lauką, visuomet turime praeiti aikštelę, pilną mašinų. Todėl labai griežtai nepaleidžiu vaiko rankos ir jį saugau. Visuomet žaidžiame už namo esančiose žaidimų aikštelėse, smėlio dėžėje, vaikštinėjame žolyne [I6].</p> |

3 lentelė. Vaiko teisės į aktyvų jo dalyvavimą šeimos gyvenime užtikrinimas, prioritetą teikiant geriausių vaiko interesų principui: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir subkategorijos*)

| Kategorija | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|---|--|---|
| Tėvų elgesys, pripažįstant vaiko interesus ir skatinant aktyvų jo dalyvavimą šeimos gyvenime | <i>Vaiko intereso išsakyti savo nuomonę bei išreikšti valią pripažinimas</i> | <p>Atsižvelgiama į jo nuomonę, kai jo nuomonė būna kažkuo pagrįsta ir kai ta nuomonė net tik noras žaisti kompiuterinius žaidimus [I1].</p> <p>Vaiko nuomonė visada svarbi, nes tai mums atspindi jo pozicija tam tikrais klausimais [I2].</p> <p>Stengiamės visada išklausti vaiką, atsižvelgti ir į jo norus [I3].</p> <p>Ieškom kompromisų, bet visą laiką stengiamės atsižvelgti į vaiko norus. Maisto atžvilgiu, jis labai daug geria pieno, man atrodo, kad tiek daug nėra gerai, pasiūlau vandens, bet jis sako: „prašau mamyte“, tai aš galvoju, kad jo organizmas reikalauja, tai ir duodu to pieno [I4]</p> <p>Kartais aš pati nusprendžiu, bet leidžiu ir vaikui pasirinkti [I4].</p> <p>Atsižvelgiame, kai pasako, jog „pvz, nebenori eiti ir pavargo, tai panešame. Arba nebenori žaisti, nori valgyti ir pan. Būna, kad pasako, jog nenori valgyti, nors nieko nevalgė, tai žiurime racionaliai ir tariamės, kad reikia pavalgyti [I5].</p> <p>Savo vaikui leidžiu pasirinkti drabužius, nes jis puikiai jau išsako nuomonę, kad, pvz, nenori tų kelnių ir nori kitų. Stengiamės gerbti jo nuomonę ir leidžiama ją išsakyti, bet dažniausiai sprendimą priime mes, tėvai [I5].</p> <p>Tai atsižvelgiame į vaiko nuomonę pagal situaciją, nes, manome, kad vis dar daugelį sprendimų priimā tėvai už vaikus. [I5].</p> |

| | |
|--|--|
| | <p>Vaikas yra neatsiejama mūsų gyvenimo dalis. Šeimos laisvalaikis, mano visas laikas yra kartu su vaiku. Kartu vykstame į keliones, į svečius, į gamtą ar į darbą [I6].</p> <p>Visuomet stengiamės užtikrinti vaiko saugumą, gerą savijautą, sveikatą, teigiamas emocijas, būti šalia ir duoti viską, kas geriausia ir jam reikalinga [I6].</p> <p>Vaiko nuomonės visada klausama, žinoma tik ne mažiuko, jo nepaklausi, tiesiog patys nusprendžiam už jį. O su didžiaja kalbamės, va ir šiandien klausiau, ką tu nori su manim šiandien veikti? Ar tu nori kažką tai daryti, nes jai įdomu ir nori prisidėti prie šeimos bendro indelio [I6]. Klausiu ar norėsi atrinkti skalbinius, tamsius nuo šviesių, ji sako noriu. Klausiu ar norėsi padėti išplauti indus, irgi nori tokius dalykus daryti [I7].</p> <p>Vasarą einavom į parduotuvę iš po darželio, tai ji pasiima vaikišką prekių vežimėlį ir aš leisdavau jai išsirinkti, ką ji nori nusipirkti iš maisto, tai ji veždavo tą vežimėlį ir prie kasos sakydavo: „aš norėsiu kainuoti“ skenuoti prekę, tai jaučiasi ji tokia suaugusi, jai taip smagu. Na o tokių didelių sprendimų priėmime nedalyvauja. Na dėl jos kambario apstatymo tai nuomonės klausėm [I7].</p> |
| <p><i>Vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus</i></p> | <p>Bendraujame, šnekame, klausiamo ko norėtų jis, pasakome ko norime mes, ieškom kompromiso. Dėl laisvalaikio, bendravimo su draugais ir kita, pasirinkti leidžiu, bet viskas turi būti proto ribose [I1].</p> <p><... labai svarbu susikalbėjimas, abipusis supratimas <... > [I1].</p> <p>Skatiname įtraukdami vaiką į sprendimus, ką norime veikti, kaip leisti laisvalaikį, ka naujo išmokti ar pamatyti, kokia veikla jam įdomi ir kokia jis nori užsiimti, augintinio klausimą taip pat sprendėme kartu.[I2].</p> <p>Leidžiame vaikui išreikšti save, leidžiame rinktis aprangą, atsižvelgiame į jos norus ir t.t. [I3].</p> <p>Daug kalbamės, taip ir dalyvauja vaikas šeimos gyvenime. Skatinu visą laiką, tuo pačiu supažindinu kas žalinga, kas naudinga [I4].</p> <p>Gal dar tas amžius kažkiek per mažas, kas liečia dėl saugumo, tarkim dar jis nekompetetingas nuspręsti, kas jam saugu, gerai, o kas ne. Bet aišku jis nori pabūti dideliu, sako tu „mamyte eik, aš pabūsiu vienas“. Bet aš jį veduosi, nepalieku. Bet jeigu jis pavargęs ir sako noriu pamiegoti, leidžiam jam pamiegoti, tai ir palaukiame kol jis galės kartu su mumis tarkim vykti kažkur [I4].</p> <p>Leidžiame priimti sprendimus jau dėl aprangos, šukuosenos, žaislų, knygų, kokias nori vakare klausyti. Pvz, kartu einame prie knygų lentynos ir klausiu, kokių knygų jis nori šiandien. Ir jis puikiai išsirenka sau kelias knygas [I5].</p> <p>Dėl aprangos sprendimus priimame už jį, nebent jis parodo, kad apranga yra nepatogi [I6].</p> <p>Laisvalaikio, bendravimo su seneliais, draugais dažnumas ir trukmė taip pat priklauso nuo mūsų, tačiau visuomet atsižvelgiame į jo savijautą [I6].</p> <p>Jeigu nenorėtų tai jos po prievarta neaprengsi. Labai išranki nėra, bet pasako, kad tas ar anas jai negražu. Ryte tai ji labai nori miegoti, tai jai vienodai, tai praktiškai ką iš vakaro susidedam, tą ir ryte rengiasi. O savaitgalį rengiasi ką nori, ji žino, kad vienas stalčius drabužių yra būtent tų kurie yra nešiojami namuose, ji žino, kad parėjus iš</p> |

| | | |
|--|--|--|
| | | darželio reikia persirengti. Aišku prisipuošia, užsideda penkis karolius užsideda, tris apyrankes. Dėl šukavimosi irgi pasako kaip nori būti sušukuota [17]. |
| | <i>Geriausių vaiko interesų pripažinimas</i> | <p>Atsižvelgiama, jeigu tie norai protingi, galima įgyvendinti, bet jei visko klausysi, tai jie tik prie kompiuterio nori būti, todėl visada ieškom kompromiso [11].</p> <p>Vyksta derybos, kalbamės, jei kažką padarysi, gausi ko nori. Kartais bandau įtikinti, kai nenori eiti į treniruotes, kartais kažką pažadu [11].</p> <p>Vaikas labai savarankiškas, nuo pat mažens skatinome reikšti nuomonę jo stiliaus klausimais, ir jis tikrai nelabai apsirengs tuo, kas jam nepatinka [12].</p> <p>Tai yra mūsų svarbiausias prioritetas, formuojame asmenybę, auklėjame atsižvelgdami į vaiko poreikius ir interesus [12].</p> <p>Stengiamės visada išklausti vaiką, atsižvelgti ir į jo norus [13].</p> <p>Leidžiame vaikui išreikšti save, leidžiame rinktis aprangą, atsižvelgiame į jos norus ir t.t. [13].</p> <p>Jeigu jis pats norėtų, aišku leisčiau jam pasirinkti, bet rūbas turi atitikti sezoną. Tačiau, gal todėl kas jis berniukas, jis neišreiškia didelio noro kažkokiam rūbui, na nebent kareiviškos kelnės. Labai skiriasi nuo mergaitės, dukra labai anksti pradėjo reikšti norus, dėl aprangos [14].</p> <p>Vaiko mėgstamiausias žodis šiuo laikotarpiu yra ne. Tai ne visuomet galima ja pasikliauti, nes kartais jis sako ne, nes žino, kad tas žodis ir prieštaravimas mums sukelia šypseną [16].</p> <p>Jis pradeda suprasti ir pasakyti, kad jam šalta, kada jis nori gerti, kada nenori eiti namo. Visuomet į tai atsižvelgiame, bet stengiamės ieškoti kompromisų, kartais ir nuspręsti už jį, pavyzdžiui, kai lauke labai šalta, trys poros pirštinių jau šlapios, o jis dar nori žaisti lauke, tai priimu sprendimą eiti į namus, taip saugodama jo sveikatą; arba kai jis nenori sėdėti automobilio kėduteje – dėl jo saugumo priimame sprendimą, kuris jam nepatinka, tačiau kelionėje visuomet laukia užkandis ir smagios dainos [16].</p> |

4 lentelė. Veiksniai, įtakojantys tėvų galimybes ir atsakomybę vykdyti pareigas, įgyvendinant vaiko teisę augti sveikam ir saugiam: tėvų patirties ir galimybių raiška (*kategorijos ir subkategorijos*)

| Kategorijos | Subkategorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|--|--|---|
| Veiksniai, padedantys vykdyti tėvystės pareigas | <i>Buities ir gyvenimo sąlygų kokybė</i> | <p>Taip pat svarbu, kur vaikas gyvena, name ar bute, kokia erdvė skirta vaikui, tai kambarys ar vaikas gyvena kartu su tėvais miegamajame ar dalinasi kambariu dar su 2 broliais ar sesėmis [12].</p> <p>Taip pat svarbu gyvenimo sąlygos. Mes sau galime leisti valandinę auklę, kuri gali pabūti ir užsiimti su vaiku tam tikru atveju [15].</p> <p>Galime sau leisti įvairesnį maistą, vakcinas, kurios yra mokamos,</p> |

| | | |
|--|---|---|
| | | <p>papildomus sveikatos tyrimus ar gydymą. Mes galime išeiti vaiko auginimo atostogų net tris metus, kai kitose šalyse galima tik kelis mėnesius [I5].</p> <p>Mes galime leisti sau buitį ir vaiko priežiūrą palengvinančius daiktus, ar vaiko saugumą užtikrinančias technologijas, tokias, kaip, vaizdo kameros namuose, mobili auklė ir pan. [I6].</p> <p>Taip pat neribotai skiriami pinigai vaiko priežiūrai ar sveikatai gerinti, t.y. ir geresni maisto produktai, kaip kaimiška triušiena, antiena, maisto papildai, įvairus maisto racionas [I6].</p> <p>Tiek darbo, tiek gyvenimo sąlygos turi tam įtakos. Mes turime gyvenamąją vietą, pastovias pajamas, todėl vaikui galime lengviau suteikti visas sąlygas [I6].</p> |
| | <p><i>Darbo sąlygų kokybė</i></p> | <p><...> mano darbo sąlygos padeda vykdyti tėvų pareigas, nes dirbu namuose, galiu skirti laiko vaikams [I1].</p> <p>Visos sąlygos svarbios, įgyvendinant šias vaiko teises, visų pirma tai paprasčiausias tėvų darbinis santykis, ir kiek vienas iš tėvų ar abu tėvai turės galimybę praleisti laiko su vaiku, vaiko auginimo atostogose praleis vienerius ar 2 metus, vaikas lankys darželį nuo 1 metų ar 2 metų, ar net 2,5 metų [I2].</p> <p>Aš manau tiek darbas, tiek gyvenimas, informacija turi įtakos vykdant tėvų pareigas. Aš pirmiausia atsižvelgiau ieškant darbo, kad kuo trumpiau ten užtrukčiau, gal galėčiau būti kuo daugiau su vaiku. Orientavausi į vaiką, nes mano prioritetas, mano vaikas [I4].</p> <p>Pirmiausia vaiko interesai, po to mano interesai. Vyras suteikia galimybę, galiu ir nedirbti, bet kiekvienam žmogui reikia tobulėti, todėl rinkausi trumpas darbo valandas [I4].</p> <p>Taip, turi. Mes abu turime geras sąlygas. Susirgus vaikui, galime dirbti iš namų. Ir šiaip galime dirbti iš namų. Geros darbo sąlygos nekelia streso auginant vaiką. Pvz, vyro darbdavys daro net renginius vaikams [I5].</p> <p>Kadangi dirbu nuotoliniu būdu, tai turiu visas galimybes, susidėliojusi savo veiklas, būti su vaiku. Tuo tarpu vyro darbo sąlygos apriboja jo galimybes vykdant savo pareigas vaikui skiriamo laiko atžvilgiu [I6].</p> <p>Nežinau, man atrodo, didelių veiksmų nėra vykdant pareigas, dėl to, kad galbūt net ne nuo finansinės situacijos ar nuo kažkokių kitokių galimybių tas dalykas priklauso [I7].</p> <p>Vis dėlto tai sąmoningumas, ne demografinė padėtis, ne išsilavinimas, tiesiog žmogaus sąmoningumas, kaip jis yra nusiteikęs augini vaiką, ar jam vienodai tas vaikas, tik tiesiog žiūri kad neužsimuštų, nesirūpina ką veiki, nesvarbu kaip apsirengęs ar ką šiandien valgė, tiesiog sąmoningumas. Daugiau nieko nereikia, net ir gyvenant nepasiturinčiai tėvai gali užtikrinti pilnai visa tai [I7].</p> |
| | <p><i>Artimieji (seneliai, broliai, sesės), draugai</i></p> | <p>Labai padeda grupelė draugų, kurios augina tokio pat amžiaus vaikus. Bendravimas su jomis yra tarsi psichologo konsultacija, kai jos puikiai supranta, tai, ką tu išgyveni tą akimirką, nes jos arba tai praėjo, arba yra toje pačioje situacijoje [I6].</p> <p>Vyras taip pat kartais bendrauja su vaikus auginančiais tėvais, kurie pataria, nuramina [I6].</p> <p><...> bet aš irgi turiu kitų veiklų, tai palieku su seneliais, ar su broliu, su sese, bet jei nėra manęs šalia, būna kažkas kitas, vienas tikrai nėra buvęs [I2].</p> |

| | | |
|--|--|--|
| Veiksniai, trukdantys vykdyti tėvystės pareigas | <i>Tėvų sąmoningumo stoka</i> | <p><...> vis dėlto tai sąmoningumas, ne demografinė padėtis, ne išsilavinimas, tiesiog žmogaus sąmoningumas <...> [I7]. Daugiau nieko nereikia, net ir gyvenant nepasiturinčiai tėvai gali užtikrinti pilnai visa tai [I7]. Gal didžiausia problema veikianti tėvų sąmoningumą yra žinių bei išsilavinimo stoka [I4]. Taip pat didelę įtaką turi ir šeima, iš kurios atėjo patys tėvai [I4].</p> |
| | <i>Nepatenkinamos tėvų darbo sąlygos</i> | <p><...yra daug šeimų, kurioms darbai, užimtumas turi neigiamos įtakos <... > [I1]. Tėvų pareigas trukdytų vykdyti ilgos darbo valandos, bet mes tokių problemų neturime [I3]. Ekonominės problemos taip pat turi įtakos, nors aš manau, kad vaiko lavinimui ir ugdymui nereikia daug. Reikia tik idėjų ir fantazijos, jeigu kalba eina apie smulkiosios motorikos lavinimą, kalbos lavinimą ir pan. [I4]. Svarbu finansinės galimybės leidžiančios edukacijai skirti laiko, auklei, būreliams, vitaminams, ar yra galimybė vaikui nupirkti ortopedinius batus o gal jis nešioja brolio ar sesės nešiotus batus, kurie nepritaikyti kitam vaikui, nes jie jau išvaikščioti [I2]. Šiuolaikinė situacija, manau įnešė sumaišties dėl Covid-19, manau turi įtakos šeimos gyvenime. Išbalansuoja, bet stengiamės prisitaikyti ir gyventi toliau [I4].</p> |
| | <i>Darbdavių supratingumo stoka</i> | <p>Labai trūksta supratingumo darbdaviams apie tėvus auginančius mažamečius vaikus, lankstumo darbo grafikuose ir darbų paskirstyme, ne visada mamadieniai gali išspręsti visas išskylančias problemas [I2]. <...> problema vaiko auginimo atostogų apmokamumas, tėvai balansuodami finansinius poreikius tiesiog yra priversti grįžti į darbus ir anksti vaiką išleisti į darželį kas ne visada yra geriausia išeitis vaikui ir jo besiformuojančiam imunitetui [I2]. Manau, kad kitiems trukdo darbo sąlygos, pvz, naktinės pamainos, darbas savaitgaliais, kai neatsižvelgiama į šeimos, auginančios mažus vaikus, poreikius [I4].</p> |

5 lentelė. Pagalbos tėvams poreikis, garantuojant vaiko teisę į saugų ir sveiką gyvenimą: tėvų patirties raiška (*katgorija ir subkatgorijos*)

| Kategorija | Subkatgorijos | Prasminių teiginių pavyzdžiai |
|---------------------------------|--|--|
| Pagalbos poreikis tėvams | <i>Materialinės pagalbos poreikis</i> | <p><...> trūksta materialinės pagalbos <... > [I1]. Manau, kad tėvams reikia materialinės pagalbos [I7]. Gal ne visi tėvai dėl materialinių turi galimybes užtikrinti saugią ir sveiką aplinką vaikams [I1].</p> |
| | <i>Artimųjų žmonių, draugų pagalbos svarba</i> | <p>Pagalbos mums netrūksta abu dalinamės vaiko auginimo rūpesčiais, turime senelius kurie visada gali atskubėti į pagalbą [I2]. Buvo laikas kai turėjome auklę kuri padėdavo pasirūpinti vaiku dirbant ilgiau ar susirgus [I2]. <...daugiau pagalbos reikėtų iš situotinio pusės <...> [I3]. <...> sprendžiant problemas, svarbu bendravimas su kitais tėvais, taip stiprinant tarpusavio santykius ir ryšį su vaiku [I6].</p> |

| | |
|---|---|
| <p><i>Specialistų pagalba</i></p> | <p>Gal pagalba sprendžiant šeimoje atsirandančias problemas per konsultacijas su specialistu.</p> <p>Galiu pateikti pavyzdį, kad vaikui suėjus 3 mėn. negalėjau vaikščioti, miegoti 9 savaites ir turėjau prižiūrėti vaiką, nes buvau vaiko priežiūros atostogose, tačiau vyras turėjo dirbti, nes slaugos galimybių nebuvo. Šiuo atveju padėjo šeima, draugai, tačiau tikrai buvo reikalinga specialistų pagalba, nes buvo labai sudėtinga rūpintis vaiku, bet ir rasti transportą nuvykti iki reabilitacijos, nes galėjau keliauti tik klūpėdama keturiomis. Tokioje situacijoje reikėjo ne tik pagalba, atsistatant fiziškai, bet ir psichologiškai, nes praėjus pusantrų metų laikotarpiui, tą laiką prisimenu dažnai [I6].</p> <p>Logopedo pagalba, kad vaikas raiškiau kalbėtų [I3].</p> <p>Taip pat tikrai reikia teisinės pagalba, dėl tam tikrų vaiko auginimo ir priežiūros klausimų, pavyzdžiui, dėl darbdavio darbo kodekso pažeidimų ir pan. [I6].</p> <p>Labai svarbi yra ir sveikatos specialistų pagalba, nes dažnai tokio amžiaus vaikai turi problemų dėl kalbos, judėjimo ar kt. sutrikimų [I6].</p> <p>PPT tarnybos pagalba prieinamumas, nes yra į darželį patekimo problema, turėtų būti didesnis prieinamumas, kad tėvai turėtų galimybę dirbti. Kiti samdyti auklės galimybės neturi [I7].</p> <p>Trūksta vaikams švietimo dėl kompiuterio žalos vaikui organizmui, turėtų perteikti žinias kiek laiko galima praleisti prie kompiuterio, nes ne visi tėvai žino kiek laiko gali vaikas praleisti prie kompiuterio [I1].</p> <p>Manau, kad vaikui reikia visokeriopos pagalbos pagal jo poreikius. Jei yra kokia spraga, jei yra kažkokių sunkumų, pavyzdžiui, bendravime, ar sveikatos sutrikimų, vaikas turi gauti visokeriopą kvalifikuotą specialistų pagalbą. Taip pat patys tėvai turi padėti vaikui ugdant jo suvokimą apie sveikatą ir saugų gyvenimą [I6].</p> |
| <p><i>Emocinė – psichologinė pagalba</i></p> | <p>Emocinės (psichologinės), nes kartais tikrai pavargsti nuo vaiko. Ir norisi pabūti tik dviese su vyru [I5].</p> <p>Psichologinės, mano manymu, labiausiai [I5].</p> <p>Manau, kad daugiausia tėvams reikia psichologinės pagalbos, konsultacijų, bendravimo su kitais tėvais, taip stiprinant jų tarpusavio santykius ir ryšį su vaiku [I6].</p> <p>Tačiau kartu, kaip šeimai, manau tikrai reiktų psichologo pagalba, tiek kalbant apie po vaiko atsiradimo pakitusius ir vis dar tebesikeičiančius mūsų su vyru tarpusavio santykius, tiek ir mūsų santykį su vaiku, jo auklėjimu [I6].</p> |
| <p><i>Medicinos paslaugų prieinamumas</i></p> | <p>Medicinos prieinamumo, kad nereiktų tiek ilgai laukti eilėse, kai tau reikia būtinai ir tu žinai, kad tavo vaikui reikia čia ir dabar specialisto [I7]. Ir tu negali laukti pusę metų, tai prieštarauja vaiko interesui.</p> <p>Kitą kartą švietimo pagalba galėtų būti labiau prieinama [I7]</p> <p><...> kiekvieną savaitę lankomės reabilitacijoje ir darželį lanko specialų. Lankomės pas gydytojus: neurologą, psichiatrą, raidos specialistą, reikia patekti [I7].</p> |